

تصویر ابو عبد الرحمن الکردي

زنجیره‌ی ناو دارانی نیل‌ام

(۳)

نیمای ره‌بانی

نویسنده و قلم‌ساز: هادی دوم

نازاد به لوف و راز

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

زنجیره‌ی ناودارانی نیسلام

(۳)

نیمای ره‌بانی

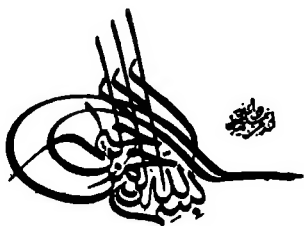
نویسنده و فایله‌سوفی هزاره‌ی دوووم

ناراد به‌لوف وراز

چاپخانه‌ی انکواوش.

۱۹۸۸ - ۱۳۶۷

چاپی یہ کہم
مافی چاپ پاریزراوہ
۱۴۰۷ھ - ۱۹۸۸ز

به دموشتی جوانو ناکارت دوزمنه کت له ناخووه پروختنه
 له سهر ویرانهی دلی لهو گوشکه کوی طوت بچمپیته
 (انما بهشت ۰۰۰) (۱) بهم خه لکه ساوايه بناسیته

---

(۱) مه بهست لهو غلاموده بهی پینځمبلره که ده غلاموئی د السا بهشت
 لانم مکارم الأخلاق ، ۰۰

وتەى مامۇستا عومەر پەشاي

شاراۋە نىيە ، نوسىن لى بارەى ناۋداران و خوانامان جىھانى
ئىسلام ، ناساندان كارىكى باش و فرمايىكى پىرۋزو مەزە ؛ چۈنكى
ومك دەتەن (زكرى سالخان پەھمەنى وا پەن ۰۰۰ پاخۇد لى زكرى
سالخان پەھمەت دەبارى) ۰۰۰ ھەروھە مېزوۋى ئاپىنى ئىلام پىرو
پازاۋەبە ھەو گەورە پىرو ناۋدارانەى كە ھەو يەكە لى سەر دەمى
خۇياندا سەر مەنقىكى جازو ، چاۋ لىكردىكى زىندوۋ مەزنان چىدا
بوۋە بۇ دەۋرۋەرى خۇيان و ، بوۋەتە چىرايەكى شەۋقدار و لى بەردەم
پۇلەكەنى ئەو جەرخەدا پىنگەى ئاپىن ناسى و ، خواپەستىيان لى شەۋە
زەنگ و گىروگرنى ئەو سەردەمەدا پەن ئاشكراۋ پۇشن بوۋەتەۋە ۰۰۰

ئىمامى (دىئەى) يەككە لەو پىاۋە ناۋدارانەى كە لى سەرانسەرى
ناۋجەكەنى ولانى ئىلامدا دەنارسىت و پەسەر زمانى خەلقپەۋە ۰۰۰
ھەموۋ پىرو مەزىنەكەۋە نەۋى دەھىرى ۰۰۰

خۇ يەكەنى لەو ناۋجانەش كوردوستانى تىمەپە ۰۰۰ لەگەل ئەۋەشدا
بە زمانى كوردى توبىتىك لەم بارەپەۋە نىيە ، بەرھەم نەھاتەۋە .
ئەم نوسراۋەى كاك ئازاد قەزاز فەرىكە بەرھەمىكى پائە بۇ ئەم

مه‌به‌سته‌و هیوای لئی ده‌کریئ بیه‌ه‌وی به‌رحم هیتانی که‌لئی به‌رحمی
نری واجاکو فراواتر له‌م باره‌یه‌وه ...

به‌ سوود به‌ختی ده‌زانم که‌ بئیم :

نوسه‌ سه‌ره‌پای گرسکی باسه‌که‌ی و په‌وان‌بیزی لئی دوانه‌که‌ی
دوو خالی نایابی خروشانده‌وه :-

یه‌که‌م : میژووی په‌سگین و فراوانی نیوان تیتای تیمو سه‌رده‌می
(صحابه‌ی گرام) خویان لئی پازی بئی بوجی به‌وردی نه‌ناسریت و
سودی تاپه‌تی خوی لئی وهرنه‌گیرئ ، که‌ زوتر یمان ده‌شیت و ، له
کالای بالای تیموه‌ تریک تروه ، ئاساتر بۆمان ده‌گونجی ...

دووه‌م زاراوه‌ی (تجدید و مجدّد) هه‌ستی ئیداع و داهیتانی له
جیهانی موسلماناندا په‌ها هه‌لمزیه‌وه ، که‌ ئیر به‌ کارئیکی جیاو سه‌ره‌ه‌خو
ئاناسریت و هه‌ستی بئی ناگری ...

جسانم یه‌کخه‌ستی کاک ئازادله‌ نیوان داهیتان به‌ زاراوه‌ی
تیتاو (نوی‌کاری) به‌ زاراوه‌ی ئیسلام ، وەک کاک ئازاد ده‌یلقی لسه
ده‌زفه‌تی هه‌ستکی بزوتنه‌رو بیر کردنه‌وه‌ به‌کی هوشیاراندا خائسکی
پایه‌خپارو بیر کردنه‌وه‌ به‌کی به‌ه‌ندو پرشگه‌داره . له‌ کو‌تایدا : هیوام
سه‌رکه‌وتن و زۆر بونی وینه‌یه‌تی -

هوسه‌ر پێشاوی

وتەي مامۇستا غابدەين وشىيد :

لە توڭزىنەۋى يىلۋانى ئاۋدار - ج سۈزۈڭ ئۈمىدە گرېن ؟
 بەين جەنۇ چوون ، دىراسە كىردى ئەو يىلۋانى ئاۋدارانۇ لە گىشت
 لايەنەكانى زيان شەرەزانو ، لە زۆرپەي بۈرەكانىدا . دەرگە وتوون ،
 كەلگۈ سۈدىكى بەرغراۋانى ھەيە ، بەلكو ھەندىك چار دەگاتە ئەو
 پادەيەي كە بىكرىن بە پەياز ، بۇ دۆزىنەۋى چاكىرىن و پەنگ و
 پىكرىن و كۈرتىرىن و سەرگە وتۈرىن پىنگا بۇ گەيشىن بە ئاساجى
 بلىدو پە بايەخ .

بىن گومان لىكۈلىنەۋى زىيانى يىغەبەرى مەزىن لە يىشەننىكى
 ئەماتە ھەموۋىيەنەۋىيە ، پاشان زىيانى ئالو ئەصحابو تايىچىن لە پروۋى
 كىرنىكى مېزۋىيەۋىيەۋە بەك لە دۋاي يەك دىن ، تاۋەكو زىنجىرەۋى
 پەسەنى زىيانان نەۋە لە دۋاي نەۋە بەك بىكرىن و ، بەك بە دۋاي يەكدا
 بىن ، بۇ پۇش كىردەنەۋى پىنگا مۇسلمانانى پاش خۇيان .۰۰ ئەمەيش
 ياساپەكە لە يىساكانى بەرۋەردگار بۇ گەلى ئىسلام .۰۰

پىرەۋە كىرنىكى دىراسە كىردى يىلۋە مەزەكانى مېزۋىيە ئىسلام ،
 بۇ پۇزگارى ئىمپۇزان دەست بىن دەكات ، لەو پەۋانگە يەۋە كەۋاقىي

نیمروزی موسلمانانو ، نوو قوناغی پیدا ده پړوا ، داخوازی نومه ده کات ،
چونکه دوزماني له هه موو لایه کوه سدریان تیاوه .

به لن ، هدرکاتنی کمیک خوی یان مندا له کوی نه خوش بکوهی ،
پوو له پزیشکیکی زما یی لن هاتو ده کات تلوه کو چاره سړی بکات . .
به لام نه گمر هاتو که ټک نه خوش کهوتو ، نووا خه ریکه به
ته واده نی له به را سړی گیر وگرفی زبان دا ده کهوتی ، پوو له کوئی
بکات ؟ پوو له کئی بکات ؟ تاپا پوو له پزیشکیکی مروغانی دست
پاکو ، سپړپانی زیره ک ناکات ؟

بهم چمنه ویستی خوا وایه که له هه موو سدمینه کدا به پاش
دوامین یغه مبر - که سانی وا بترقی به هوئی نوو گیانه بلیسه تهو ، عهقله
هه بقره یی یی یان ده به مخنی ، ددردی نوو جه رخه بدوزنه وه
برینه کوی ساپیز بکمنو ، بهرو تاسوی پووناکیو ، ددروون به رزیو
تینانیکی نوئی به رنه وه هه روو کو نه ستره وان ، کاروانی مروغانی
له تاریکسانی شه و زه نگدا پزنگایان یی ده دوزنه وه ، به راستی هه مانین
جیگری یغه مبران ، نوو پشنه وا نه مرانی خوی گوره به په حصه
حیکمته خوی هه لیزاردون ، نوو نوئی کردنه وه یی په پاشی میزنی
تیسلام .

با تپشاش نهم پز ساره له خومان بکین : له دیراسه کردنی نهم
پساوه موزانه ، چ سودیک یا پزیشاندانیکان ، دست ده کنه ویت ؟
به کهم شتک که به یتکی مندا دیت - هه روو که هه مان شت به یتکی
موسلمانانی نهم سبرده مدها دیت - به قایه تی که تپه واین له دوا دوی
سهدمی پسته مدها ، نوو به که زانست په کهم داخوازی به نوو خسو
موگه مند کردن ، تابگینه کاروانی شارستانه تیو ته که لوژی نوئی ،

نهوښ جيځگای سهرسوپمان نه ، چونکه قورټانی پړوؤ له به کم
 ساتی هاتنه خواره ویدا ، له ټه شکه وتی (حرا) دا ټه مښی ټاښکرا
 کردووه ، تاوه کو مښترین مړوؤ له وجودا په وشه (اقرأ) ته ټقین
 بداتو ، ده روازه کانی جبهانی زانست ، تا پړوؤی دواپی پخته
 سهرشت . به پاستی جهرخي زانست ، وا هاتو نهوښ سهدای
 سروشتی په کمه له گشت لایه کی بوونه ووره پان به رینه کېدا ده نیک
 ده داتمووه ، بانگمان ده کات پو ټو ټویش پرکټی مښنه ی له نیوان گهلاندا
 ده کرئ له بواړی زانینو زانستو هونمردا .

نهوښ پاستی ټټ له گمردوندا ده نیک نه بگاته ده نکی ټیلام
 له بانگه وازیږه کېدا ، پو خوښه ویستی زانستو به چاکی زانینی
 زانیاړی و گرنکی فیرپوون ، سهرپای ټو همدو به ریمعتو گپرو
 کرفتو خفه کردنه ی هاتونه نه پښگای . به پاستی ټو کمه پاستی
 وتوو که ده ئی : ټم ټاینه چ ټایټیکه نه گمړ ټیو پیای خوی ه ټیت !

دووم شټک که نهویش له ټاستی زانستدایه - نه گمړ نه ټیم لهو
 زیاتره پښی په له (په وشنی جوان) باوه پ ناکم هچ نیویست پکات که
 نرخو به های ټم لایه نه باس بڼکم ، مه گمړ ته نه ټو هلو ټیست تان یاد
 خه موه که جؤن قورټانی پړوؤ حقیقه تی به رزیو پایه بلندی
 ټیته بهری ټی درختووه ، به تاجی ټایه تی (واک لطي خلق
 عظیم) په نځینی کردووه .

به پله ی سټیهم ټو په یو مندی په ټی له خوښه ویستی په دټ ، که
 له نیوان مړوؤ په پروه دگاریدا په نوړو پړوؤو گرنو زه کات دان
 داده زرنټ که هر په کیکیان پایه کی مښنی ټیلامنو ، هچ
 دژواړیه کیان له گهل پاستی به کانی زانستو پړوؤی په وشت ټیهدا

دېر ناکهوت .

جا نه گمر ټپه ددړی خۆمان له قوتابخانه موزنه کړی زیان ودرگرتو ، بڼه جاکي لڼی تی که پښتنو ، بڼه پوهېدو کړده ورو دلسوزی ، خافي خوليان دایي ، ثعوب ده که پښتني که بابهي میژوی پلو چاگاني پښتوانان به جاکي ودرگرتوو ، تا وه کوزييت به مښخه لیکي نوئی به که لک ، بو ټپه و پاش خۆمان . . هچ جهنه خیریک لسو کوته له په جاو ناکریت نه گمر پښتو پښاندان له پاپواز دواتی خوی ودرنه گرت ، ثعوبش به زیندوو کړنه ووی پساوه موزنه کانی و ، بلا وکړنه ووی بهاترین که له پوریان ، به هوشیاری و دلسوزیمه . ده پت ، بو دروست کردنی بینایه کی توندو پښو ، بو کاتی ټپلو ، دایي کردنو دل نارامی بو داهلوی ، بو نم کارش همود توانایه کی بخانه کارو ، گشت وزه به کی خیري بنفیتته ووه ، هیزی پیروزی له خویدا ددرېمېتی ، له پتای گه پښتن به په زامه ندی پوروددگاری .

پانسان به خوښه دری به پتیز ده لیم - هر ووه کو من بوی ده جم - به زیاده پوهی نازام نه گمر بلیم : پاش ثعوبی نم کتیه په نرخم چند جارتک خوښه ووه ، که باسی زیانی نیامی نه حبه دی سره هندی ده کات - ناسراو به نو پخوازی هزاری دووم - شوینه واریکی گورده فوئی زانستو پوچ وپوښم تدا به دی کرد ، به دوریشی نازام توش به گه به ثعوبی من پڼی گه پښتوم ، دوو نوئی کتیه که - به پای خۆم - سرکه و پوښم به برنامه یی گه پښتن به پوروددگاری له سره پڼی و شوئی پښه مېر صلی الله علیه وسلم ، له پڼگی نفییکي کارامو ، پوچکی پر له تیکوشانو به برنامه به کی راستو پوهان ، گرتوته خوی .

مینایه وه جبر پوخی ئیمان ، له کوتایی دا له یەزدانی مەزن دلواکارم ،
 هەنگولەکانی لاوی نوسەری ئەم کێه پارتزێو ، پاداشتی جاکسی
 بەدەتمو ، که بکۆشامو ماموو بوو ، له یشای میناه بوونی کێی
 سێبەمی ئەم زنجیرەیه له ییلوانی زانیست و ئیمان و پەروشت ، هیوادارین
 بە ژبانی پیاویکی مەزنی تری ئومەتی ئیسلام دڵخۆشان بکات ،
 که کانسگای خێرو جاکسو پالەوانتی و جوانی یەو ، تا ژبان مابێت
 سەرچاوهی پیاوچاکان و بێمەتان و پالەوانانە .

هابێن پەشێه

وتەى دكتور دىشاد قەرمداغى :

بانگكەرانى ئاينى يېرۆزى ئىسلام ھەر لە سەرەپلۈە چەنە
 شەفلىكى جىلوازيان لە شىوازو جۆرى بانگكەرنەكەيان پىۋە ديار بسو ،
 تەمەش لە سى دوورى سەردەم شونىن و بانگكەرنەكە خۇيدا
 كۆ بوو پۈۋە . ئەو شىوازە لە شونىن و سەردەمىكەۋە دەكۆپى بۆ شونىن و
 سەردەمىكى نر ، يان لە ھەمان شونىن و سەردەمدا شىۋەى جىلواز
 جىلواز بەدى دەكرا ، ھەروەھا بانگكەرنەكە بە پىنى ھەلىكەۋتى
 ساپكۆلۆزى خۇى شىۋەى بانگەۋازى جىلوازى ھەبو لە يەككى نر ،
 يان ھەمان كەس بە درىزايى تەمەنى بانگەۋازەكەى شىۋەى ئوسلوپى
 جۆراۋ جۆرى بەكار دەھىتا . بەلام دەپى چاك ئەۋە بزانىن كە ھەرگىز
 بە موۋ لە مەبەستە سەركەپەكە كە خوا لەخۇ پازى كەرنە لايمان
 نەباۋە ھىچ ھۆۋ مەبەستىكى نر بە خەيالىندا نەھاتوۋە نەبوۋە بە
 كۆسپ پىنگر لە بەردەم بانگەۋازەكە ياندا ، چ جاي ئەۋەى لە ھەمان
 كاتو شونىن دا دوو يان زىيارى شىۋەى بانگەۋازى بەدى دەكرا ، بەلام
 تەمە نەدە بوۋە تىك دانى ئىنى يەككى و تىك جىلواۋنەۋە ، بەلكو بە
 يىچەۋانەۋە دەبوۋە تەۋاۋگەرى يەككى و ھەمان مەبەستىان بەدەست
 دەھىتا كە پەزنامەندى خۇاى گەۋرە بوو . . . . تەمە ئەۋە ناگە پەننى كە

به هیچ شیوه يك لك چته گه یشتن و دووبه ره کایه تی نه بووه ، به لام نه ونده به سنووردارو به پی ی بارو دؤخی تمو کاته لایه کیان خوی له مه یدان کیشاوه تموو و پینگای بو لاکه ی تر چؤل کردوو .

لهو کاته ی هومهری کوپی خه تاب (خوالی ی پازی پت) ششیر له کالان دهر دینی و هه پشه له کافران ده کات و پی یان ده لئی ، کئی ده به وی دایکی جگهر سوتا و پی و مناله کاتی جه نیوو بکه ون و زنه که ی بنه و ژن بکه وی باله و پت دؤله بگاتی ، (۱) ، ده بنین نه به کری سه دیق (خوالی ی پازی پت) له په نا نین و ده غه ی پی دین خه ریکی فورشان خوتنه وه به و فرمیک به جاوه کایدا دتسه خوارتی و منال و کویله و که نیره ی گهره کی له خوی کۆ کرد و نه و مو سه رسانی کردوون . هه ر هم بوو کاتی خه لافه تی به گوئی عومهری نه کرد له واژه تان لهو عه ره بانی که تازه موسلمان بوو بوون و نیلامه تی به تمولوتی له دایدا نه جه سبی بوو قه ده غه ی زه کات دانسان کرد و فهرمووی (به و خواجه ده پی جه نیکم له که لایدا نه گهر قه ده غه ی دانی بکه ن که کاتی خوی ده یاندا به یتهمبه ر صلی الله علیه وسلم) (۲) .

یان نه ونا له (یمة الرضوان) کاتی یتهمبه ر صلی الله علیه وسلم هه ر به نیامی عومهر ده کا که بیعت بو به ککه و به قوبه شیه کسان پایگه ی پی بو شه پر کردن نه هاتوون و مه به ستانده جه ج کردن له و لام دا ده لئی : نه ی یتهمبه ری خوا بو هم کلاه هه چانی کوپی عه فان نیره ، چونکه بکه س و کاره که ی له به ککه ده توانی بیارتون ....

لهو کاته ی سه عیدی کوپی جو به پرو عه بدو الر حسانی کوپی

(۱) عبقرية عمر / عباسي محمود المقاد ص ۹۳
(۲) الخلفاء الراشدون / عبدالوهاب النجار ص ۴۹

نهنه شوین که وتوانیان دزی جهاج دهستان دایه شوپش ،
 حهمنی بهسری خهریکی فقهو ئیرشادو قول بونه و به له ئاینو
 له میزوودا به (مجدّد) ناسرا .

هیج کابک له مانه کلرکی وایان نه کرد ئیش لهوی تر تیک
 بدهنو همول دانی نهوی تر مایه بووچ بکهنو و بکهونه پرخندو توانج ،
 بهک گرتن . به دریزایی میزووی ئسلام لهم نمونانه دووباره و سوباره
 بوونه نهوه .

جا نهوهی ئیمرو لای قیسه ده یینین پیچهوانه ی نه مه به نه فیهو
 به دیار خستی . نهها شیوازیکه و فراموش کردنی شیوازه گانی تر ، وهک
 نهوهی هیج پوکیان نه بیت له زیندو کردنهوهی موسلمانانو درس
 و درنه گرتن له تلی کردنهوهی نهو زانایانهی که توانیان سرتاپا کزو
 کلولی موسلمانانی نهو کاته بگۆرن به سرفرازی و خه لکی بگهیهته
 زیر بالی ئاسایی . ئسلام .

نهم همولدانهی کاک ئازاد قهزاز به دانی نهم زنجیره به بریتی به
 له دیاری کردنی چمکیکی نهو پوژگارانهی که نهو پیلوه مهزنانه
 دهوری خۆیان تیا پییوه به ئاشکرا له مولانای پۆسی و شخی گیلانی
 ههتمان پی کردو ئهممش که له زانایهکی تر که ئیماسی سره نه دیه به
 پاشی خوای گه وره ده قسار دهق پانگه مری گونجیله به شیوازه
 گونجیله ووهی تهرخان کرد بو گۆرینی نهو باره ناله باره ی نهو کستنهو
 به جی هتانی نه مری . خۆی بوو که ده فهرموی . . . (انا نحن - نزلنا
 الذکر - وانا له لحافظون) .

وێشاد قهزاز

پيشه‌کي

ته‌گه‌ر جاوېك بخښتېن به‌و نوسراوانه‌ي تا ټيټا به‌ زمانې
گوردې دهرېاره‌ي ټايښي ټيلاي پيرؤز نوسراون ، زؤز به‌ ده‌گه‌ن
يان همز بابليښ به‌ خؤي دايت له‌و ماوه‌يه‌ي تيوان چهرخي صحابه‌و
سهرده‌مي ټيمه ، يان باش هه‌ر باس سهرده‌مي ټيمه‌به‌ره‌ صلي الله عليه
وسلم يان باس باس چهرمه‌ري و گبروگرفتي ثم سهرده‌مي خؤمانه
ته‌ويش به‌نيوه چلي و هه‌لبروزکاي و کال و کرچي به‌ سود
وده‌رنه‌گيراه له‌و ماوه‌ ميزوويي به‌ي باش سهرده‌مي زېړپني صحابه‌کان،
سهرمپاي ته‌وي که‌ ميزو کانگايه‌کي به‌سوده‌ بؤ که‌لک ودرگرتن و
سود ودرگرتن له‌ تلخي کردنه‌وه‌و ته‌زوني پؤزانه‌و سهرده‌مي پارېدوي
موسلمانان به‌تابه‌تي و هه‌موو جهان به‌گشتي هه‌روه‌کو (کيرد) (۱) ده‌لېن
« ميزو و گرنه‌گه‌ بؤ ته‌وي بؤجونکي راسته‌فينه‌مان يې به‌خشيت به‌راه‌به‌ر
به‌و شتابي لاره‌کې و کانين و ټه‌وانه‌ي هه‌ميشه‌ي و نمرن له‌ زيانسي
تاده‌ميزدا » (۲) . . گه‌وانه‌ ميزو وده‌کو ټيوانه‌يك وايه که‌ بتوانين زؤز

-
- (۱) کيرد (۱۸۳۵ - ۱۹۰۸) له‌بله‌سولتيکي لاهوتي
به‌ريټاني به‌و کاتي خؤي نوستادي فله‌سه‌فې پموشي بوو له
زانکوي گلاسکو نوسيني زؤره له‌سهر فله‌سه‌فې (کانت)
(۲) علم التاريخ ، ج ۱۰ ، هنشو / الترجمة والتعليق / عبدالمجيد العبادي

شت بئوين و بمان گه به يته نه بجام به هوى ئهو پرو داوو به سه ره تانه ي له
 يئشودا پرووى داو . ههروهك چ مو . نه لئن ده ئى : دىراسه كردنى
 مئزوو چالاكى به فيكر ده به خست و ده بىكاته وه له زور پىنگاى جياچاوه
 بارمه تى ده دات ، (١) .

بۆيه گرنىگه هه موو خلوون فيكرو پتيره وىك ئاگادارى ژيانى
 پابوردوى فيكرو پتيره وى بزوتنه وه كه ي بىت هه ره له سه ره تله و تا
 نه گاته لاي ئه و كه سه خوى ، نهك ته نها له سه ره تله و شتى لى بزائىت و
 تير ئهو ملوه به ي ئوان خوى و ئهو سه ره تايه ي له بير بچينه وه وه كسو
 نه بوو واين ! ، ده يى بزائى به چ شتوو پىنگاى كه به شتوته لاي ئهو ،
 چونكه له تريكترين سه رده م له خۆيه وه زياتر تى ده گات وهك له
 دورترين سه رده م له خۆيه وه ، ههروهكو (بىلى) له به كىك له
 لىدوانه كايدا ده ئى . مئزوو قوتابخانه ي پامبارى به ، به يى پىنگاى كه م
 له مئزوو - به لايه نى كه مه وه - ئاده ميزاد ناتوانى گرنىگى و سه ره رشتى به كى
 مافولانه ي كاروبارى پامبارى بىكات ، به يى زانينىكى زور له باره به وه
 ناتوانى هيج جوړه حوكمى مافولانه ده رىكات له هيج كاروبارىكى ،
 مئزوو دىراسه به كى گرنىگه بۆ هه موو مه ده نيهك ، به لكو دىراسه به كى
 گرنىگى ئاكه ، كه شايسته ي پياوانى حوكم و ياسا دانهران يئ (٢) .
 به ئى ، بۆ ئه وى موسلمانان زياتر له ئىسلام و ژيانى سه حابه و

(١) علم التاريخ ج ١ هرنشو الترجمة والتعليق - عبدالمجيد العبادي

(٢) هه مان سه رچاوه ي يئشوو

سەردەمى یتیمبەریتى ئىسگەن يېۋىستە دېراسەى مېزوو (۱) بىگەن و
 ھەنگاۋ بە ھەنگاۋ لە لای خۇيانەۋە سەرىگەن تادەگەنە سەرجاۋە
 خاۋىن و پوختەكەى ئىسلام ، ئەمەش لە پىنگاى پىلىكانەى مېزووۋە
 دەپت (۲) . . . چونكە لە پاستىدا ئەو سەردەمە كەمەى سەحابو
 یتیمبەر صلى الله عليه وسلم ى تېدا زىاۋە ئىسلامەكەى بە جەرى و
 پەرى و خەنى ، يېۋىستان بە پوۋن و شىئەل كەردنەۋە ھەىە چونكە ھەر
 جى پوۋدەدات و پەيدا دەپت لە پاش ئىوان ھەموو لە ئىسلامدا بە لايەنى
 ھىزو ئامادەى بەۋە (بالقوة) ھەبوۋە ئىتر و رەدە و رەدە لە پوۋى كەردەۋە
 واقعەۋە (بالفعل) دىتە كاپەۋە بە مەرجى لە پوۋى شەرىعەتەۋە ھىج
 دزۋارىەكى نەپت ، دەنا ئەۋە دوۋرە لە ئايىنى پىرۋزى ئىسلامەۋە ،

---

(۱) كە دەللىن مېزوو بگىرىنەۋە ، ھەر تەنھا بۆ دەمەتەقەن و شانازى
 كەردن نەپت بە پابوردوۋەۋە ، ئىتر خۇمان پالى ئى بەمىنەۋە
 ھىچمان لە دەست نەپت ، چونكە شانازى و فەزلو چاكە بۆ
 پىاۋانى سەردەم خۇيەنى ئەك بۆ تىبە ، كاتىك شانازى و فەزلو
 چاكە بۆ تىبەىە خۇمان شىتىگمان لە دەست بىتە بەئەركى
 سەرشانمان ھەكسەن وەكو پىۋىست چونكە مېزوو وەكو دىكتور
 محمد سەئىد رمضان البوطى دەكت « مېزوو مەلكى ئەۋ پۇژەىە
 كە تىپايدا لە دايك بوۋە » .

(۲) ئىبن خەلقون (مېزووسو دامەزچىەرى كۆمەل ناسى) ، دەلتى :
 ھونەرى مېزوو لەۋ ھونەرەنەىە كە پاپىازەكەى بە ئرخە ، پەلە
 كەكە ، ئامانچ بەرزە دىمانناستىن ، بە ئەسۋالى گەلانى
 پابوردوۋە ۋەۋەشتىيان ، بە یتیمبەران و ژيانيان بە پاشايان و
 دەرەكتە سىياسەتپان ، ئاۋەكو سوديان ئىن وەدىگىن لە شۆين
 گەۋنپان ، بە دوۋر بىن لە ھەلەۋ بىن ھەلەۋىسگان . . .

ملقمة ابن خلقون ص ۷

چونکه ئىسلام زىندووومو به زىندويىش دەتوالىن لىتى تىبگەين ،
 ىىم ئالىتى ئەگەر تىمە ئىسوان ىتەمبەر صلى الله عليه وسلم
 سەحابەكانمان بچراندو جىامان كىردنەو لەو مىزووى تاگەىشتە لای
 تىمەو ئەو ماوەبەمان مراند ئىتر چۆن لەوان تىبگەين !!

كەواتە بۆ تىگەىشتن لە سەحابەو سەردەى ىتەمبەر صلى الله
 عليه وسلم ئەوا پىوستە دىراسەى ئەو پىاوچاكانە بگەين كە نورى
 ئەوانو لەزەتى جوژى ئەوانىيان تىدايە . . يانى سەحابەكان وەكو
 شىرىتىكى پىچراو وەوانو ئەو پىاو چاكو ئەولپاو نوپخوازە دەيان كەنەو ،
 بۆ ئەو زىاتى تىبگەين . . چونكە ئەو ماوەى سەحابەكان
 بەخىراى بىرپىيانە بەهۆى نورو بەرقى ىتەمبەرتى بوو بە زووترىن
 كات گەىشتون ، بەلام ئەولپاو نوپخوازەكان ئەو ماوە بە لەسەرخۆى بەو
 دەپىزو تىمەش چاكر لىتى دەگەين ، ئەو دوا پلەى وەلىيەك
 دەىگاتى سەردەى نزمىن پلەى سەحابى بە ، ئەك وەكو هەندى كەس
 تىگەىشتون ، وەلى لە سەحابە پىرۆزىرو پاىبەرزىرە ، گوايە لە
 وەلىيەكاندا كەرامات زۆرە . . جارى دەپى ئەو بزانىن كەرامات
 پىوانەيەك نى بە بۆ پاىبەرزى يان نزمى كەىك ، دووم وەكو وتمان
 ئەو سەحابە بە ماوەكەى كە گەىشتە بە خوا ئەمەندە بە خىراى
 بىرپىيەتى چلوى بە زۆر شت نەكەوتەو ئەو كەكو كەرامەتىكى لىتى
 دەرگەوت ، وەكو ئەو كەسى كە بەپى ماوەى نىوان دوو شار بىرپىت
 زۆر شتى چاوپى دەگەوت بەلام ئەو كەسى كە لە پۆكىتىكەيە
 نايىت ، پىگومان سواربوونى پۆكىت پاىبەخدارترە لە پىادە .

بەلى ؟ وەلى بە پىادە ماوەكە دەپىزو سەحابەكان ئەو ماوە بە

سواری پۆکت بریوانه (۱) •

جا ئو نوڭخوازو یاوچاگانه ده توان ئو شتوازو پنازه بدۆزنه وه که له و سهرده مه دا ئایینی سه ر له نو ئی پی زیندو ده کرینه وه گیا ئیکی نو ئی سه ر له نو ئی ده کانه وه به بهردا و ده یگانه کای ئیکی زیندو ده دژینه وه ، ههروه کو عقیده یه (۱) کاری خزی ده بیته وه چونکه شت

(۱) (بدیع الزمان) ده لێ : هاو پێیه تی پێغه مبه ر ئه کسیر ئیکی زۆر مه زنه ، کاریگه ریه کی هێنه له پاده به ده ری هیه ، ئه وانه ی که بو هاو ی یه که ده قیقه پی به هه رمه نه ده بن وایان لێ ده کات ئه مه نه نو ری حه قیقه ت به ده ست به یێن ، که یه ک ئیکی تر چه نه دین سه ال له ته مه نی له سه یرو سه لو که دا سه رف بگات ، ناتوان پی بگات . چونکه : له هاو پێیه تی ئو پێغه مبه ردا - صلی الله علیه وسلم - په نگ گرت ئیکه به ره نگی حه قیقه ت و پێچه وانه بوونه و ی نوره کانی تی ، خه لکی ده توان به تیشک دان وه ی ئو نوره مه زنا نه به ره و مه رته به ی پیرو زو پله ی به رز سه ر که ویت به رزترین مه قامی - به خۆی شو ئێن که و تو و یو ئزیکی به وه - ده ست که ویت ، نمونه ی له مه ش وه کو خا ده ی سه لک ئانیکه که ده توان بگاته جینگای وا له کۆشکدا که و ره ترین پێشه و او مبه ر کانی سه لک ئان ناتوان بیگه ئێ . هه ر به خۆی ئه م له ی ئی به وه یه مه ز نرین وه ل ناتوان بگاته مه رته به ی سه حا به یه کی پیرو زی پێغه مبه ر - صلی الله علیه وسلم - باشکۆی به یامی ئیجه تاد .

(۱) ئیعتقاد بریتی به له حا له ت ئیکی ده روونی و ، پاش بریار دان دێت ، له ئه نجامی دوو پات بوونه و ی به به رده وای ده بیست به خو ، به کارو زیانه وه خۆراک ده ری ، جا ئو با و مه ی که کر ده و ی له گه له نه بیست له وانه یه راست و ته وار بیست ، به لام ئه وه نه نا خا ئیتیت تو شی خا و بوونه و ی له نا و جه ن دێت .

سایکولوجیه القصه فی القرآن

زانين و معلومات به تنها نايته پال پتونه ، به لكوو بوون به عقيدو
 پرواوه په دېته پال پتونه ، يانې (ان يلموا) هېج كارناكات نه گمر
 نه پته (ان يفتدوا) (۱) .

كه وانه گه ياندي اسلام هر قسو و تهو زانيارى گوتزانه وه به
 به لكو ده بې بېته فېكره به كو له ناخدا په گډ داكوتيت ، چونكه (فېكر
 ناوختوبى په و بې ده ننگى په به لام وشه لاوه و بو هه موانه ، حه قېقت
 ته لقين نادرېت و بواره كسى زمان (اللفه) نه ، به لكو حه قېقت
 ودرده گيريت و به دوست ده ختريت ، جا له كاتى دهر بريندا په نا ده برېته
 بهر شى دهره كى نه وېش ناوړنه . . كه وانه حه قېقت له دېوى
 دهره و باس ده كريت و له ناوماندا دزى ، له هه مان كندا ده بې له
 ناخماندا گه شه بكت و بې بكت) (۲) . نه مه په هاو كېشه كه په كسان
 ده كات .

نهم دهره وى كه نهم پياوړه ده پينن هؤيه كى له وه دايه توانى
 هه زم كردن و شته ل كردن و هؤينه و بيا ن هه په و نه وى ودرى دهره
 ده زان چؤنى به خشن ، نه وى فېرى دهره ده زان چؤن بېگه پينن ،
 نه وان زور چاك له سهرده مى خؤيان و پيش خؤيان و سهرده مى صه حابه و
 پېغه بهر صلى الله عليه وسلم تې گه پشون ، كه چاك تې گه پشون و پاست
 بوى پوښتن هه لېته به چاكى و پاستى ده بېگه پينن ، هه ووه كو هه نك له
 شيله ي گولې جوړاو جوړ دهره و پاش چهند كار له په ك كردنك له
 ناخيانه وه هه نگوپنى ياك و پوخته ده به خشن ، نه گمر هه شيله كه پان

(۱) المستقبل لهذا الدين - سيد قطب .

(۲) الفلسفات الهندية - د . علي زيعور

بدينتى بۆگۈمان بۆمان نەدەخورا ، كەچى بە ككردەيان وايان كرددوۋ .
 نەك ھەر تامى خۇش دەكەنو بەس بەلكو دەپتە دەرمائىك بۆ سەدان
 نەخۇشى دەست دەدات ۰۰ لە پاستىدا ئەمەيە زاناى ، ئەمەيە نوپخوۋى و
 بىلمەنى و لى ھاتوۋى و پامبارى ، چۈنكە زانبارى كۆكردنەوۋ
 گونزانەوۋى بە وشك و برىكى و ھەروە كو خۇى ئەمە ھىچ مەرجىكى
 زاناى نە ، بەلكو زانا ئەو كەسەيە ھەر چەند زانبارى يەكى كەيشى
 بى بىت بىتوانى ئەو زانبارىيەنى كۆى كرددۆتەوۋ . وەكو ملوانەبەك
 بىيۈنئەوۋ بىكائە شىكى مانادارو مەبەستار ، دەنا ھەر كۆمەلە
 موورۋەكى بى بىتو بەم لاو ئەو لادا پلاۋى بىكائەوۋ ئەمە ھىچى
 نەكردوۋ ، چۈنكە موورو ھەر مووروۋ ھىچ ماناىك نابەخىت
 ئەگەر نەكرىت بە ملوانكەيەكى جوانو پەنگىن ۰۰ ھەروەكو ئىمامى
 شافىعى دەفەرموۋى (جامع العلوم) ھەيە (عالم) ھەيە ، (جامع
 العلوم) برىتىيە لەو كەسى تەنھا مەلومات كۆبىكائەوۋ بەس ، بەلام
 (عالم) ئەو مەلوماتانەى كە وەرى دەكرىت لەگەل خۇيدا وا تىكەل
 دەبىت تا دەپتە سىفەتەك بۆى و ، دەبىكائە زانا ۰۰۰

جا وا ئەمجارەش لەگەل زمارە سىى ئەم زنجىرەيە يەك
 دەگرىنەوۋ كە باىنىكى ئىمامى سەرھەندىيە ، تا بزائىن ئەم يىاوۋ چۆن
 خزمەتى كرددوۋ ئىسلامەكەى گەپاندوۋ ۰۰۰ لە پاستىدا زنجىرەى
 يەكەم (مەولانا پۆمى) پەنگى خۇشەوۋىسى لە خۇى گرىنوۋ
 چۈنكە سەردەمى مەولانا خۇشەوۋىسى و عاتىفە بە تەواۋەنى وشكى
 كرددوۋ ، بۆيە ئەم لەم لايەنەوۋ بۆى جوۋ ۰۰ لە زنجىرەى دوۋمەدا
 (شىخى گەيلانى) زياتر پەنگى پۆخسى پىنوۋ بىشبوۋ چۈنكە
 سەردەمەكەى واى پىنوۋست دەكرد لە پۆجىانەتو عىادەت زىندوۋ

بکریته‌وه ، به‌لام ئەم زماره‌یه که ئیمامی ره‌بیانی‌یه^(۱) لایه‌نی فیکری
 پێوه دیاره چونکه سه‌رده‌مه‌که‌ی یێویستی به زیندوو‌کردنه‌وه‌ی فیکره‌ی
 ئیسلامی بوو ، بۆیه ئه‌میش له‌م دهره‌وازه‌یه‌وه بۆیان چوو بوو . . . که‌واته
 ههر نوێخوازێک پێتازێکی تایبه‌تی هه‌بووه بۆ که‌یانه‌نی یه‌ك شت
 نه‌وێش ئیسلامه‌که‌یه‌و ، به‌یارمه‌تی خوا‌ی که‌وره له زنجیره‌ی چواره‌مدا
 (سه‌عیدی نوری) به‌یع الزمان تان یێش که‌ش ده‌که‌ین تا بزاین ئەم
 چ لایه‌نیکی گرتۆته به‌ر له‌م سه‌رده‌مه‌ی خۆماندا .

ئێتر هیوادارم سه‌ود به‌خشن بێت ، ئەمجا له‌که‌م و کوپری بـه‌سورن و
 خوداش ئاگای له‌ هه‌وه‌و شته .

ئازاد به‌ه‌ه‌وف قه‌زاز - رانیه ۱۹۸۶

---

(۱) ئیمامی ره‌بیانی یا سه‌ره‌ه‌ندی یا ئەحه‌دی فاروقی یا مجدد الالف
 الثانی هه‌موویان نازناوی ئەم پیاوه‌ هه‌ژندن ، به‌لام ئێسه‌ زیاتر
 ئیمامی ره‌بیانی به‌ تایبه‌تی ئیمامی سه‌ره‌ه‌ندیمان به‌ کار بێناوه
 چونکه به‌م دوو ناوه‌ زیاتر ناسراوه .

داهيتانو داهيتنەر (الابداع والمبدع)

ههست و سۆزو ههلعونى كه سىك ، كه دهري دهبريت بهرامبه ر به وهه لوستانه ي له دهو روبه ريدان جزرا و جورنو - دهو روبه رى سروشتى و كۆمه لايه نى - به دوو جور ههست دهري دهبريت :

ههستى ئىجابى : بهرده وام بوونى ئهم ههست دهيت هوى دلخونى و جالاكى مئىك و ، زياد بوونى وزى زينه گى جهسته يى و ، متانه به خۆكردن و ، كه شينى له زياندا و ، تىكۆشانىكى زۆر بۆ سهركهوتن به سه ر چه ره سه رى و گيرو گرتندا .

ههستى سلبى : دهيت هوى ئىچه وانه ي ئه وانه ي كه له ههستى ئىجابيدا باسان كرد ، .. جا ههست به ههردوو لايه نى ئىجابى و سلبى به وه بزوتنه رى په فتار و ههولدان و تىكۆشان ، يان هوى سه ره كى به له هه ر دوو حاله ته كه دا بۆ ئىشكهوتن و ههولدان يان ئىه وايى و وه ستان ، به مانا كه شينى يان پهش بىنى (1) ..

لە ٢٢٢ - ١٩ سە ١٩ سە شەمە ٢٣ ئەیلۆل ١٩٨٦ .

(1) به دهسكارى به وه سود له پۆزنامه ي (طب و علوم) وهه گيراهه ژماره ٦٢٢ سالى ١٩ سە شەمە ٢٣ ئەیلۆل ١٩٨٦ .

بهائی همیشه ، داهینه ران و نوینخواران و نوینکاران و چاکه خواران ،
 که شین و خوش حیوان .. هر نهوان ده توان کومه ل بگورن و ، هر و
 چاکری بهرن .. نه میش به گرمی و کفو و کولی دلان و ، پر گردنم و
 لیکدانه و و لیکولینم و زین و خوش و عقیانه و به ، چونکه به تنها
 کفو و کولی دل بهس نه ته گهر بیت و عقل حکیمانه یارمه تده
 نه بیت .. هر و ها عقیش به تنها ناتوانی تم دموره بین ، به لام
 هوکاریکو هرده بی بی و پیوسته بو داهینان .

(نهومی که پوون و ناشکرایه نهومی ، نه و هم و دوزینه و
 مه زانای گراون ، هم موویان هر به تنها له نه نجاسی بوونی عقیله و
 نه بو و ، چونکه عبقه ری و بلیه ته کان له گه ل نه ویزمی له پووی
 تینی کردن و تیگه بشتیانه و هدیانه ، سفتای تری و کو پووناکي دل و
 نه ندیشه ی داهینه رانیه هدی .. به هو ی پووناکي دلانه و هست به
 شتی واده کن که خه لکی تر لی یی ناگان ، نه و په یو ندیانه ی له
 نیوان نه و دیاردانه ی به پوالت له یه که و دوورن و ، له یه کر جیلاوزن
 هست بی ده کن و دیان دوزنه و ، هر و کو بلئی ، بی نهومی به خو یان
 بزانی هست به بوونی گه نجینه کی شار و ده کن ... نه و پیاوانه
 زور به ناسانی نه و هر گانه ی سرشانیان ده زانی که پیوسته له و
 سه رده مه دا بی عی هلسن) (۱) ..

که واته پوون گردنم و حقیقه تی نه زانرا و به بی یارمه تده
 عقل مه له یه کی پوون نه و ، عقیش به بی نه ندیشه و دل پووناکي و
 وردینی ، دوریکی نهوتوی نای که جی ی باکردن بیت .

---

(۱) الکسیس گاریل - الانسان ذلك المجهول ص ۱۴۵-۱۴۶

لەمەى پىشوو بۆمان دەركەوت كە كەفو كۆلۈ كىسەرى دىلو
 تامىزىرۆى گەپىشەن بە تاماجىكى نەزانراوۈ عەقل بەكارهتەن ، دوو
 ھۆى سەرەكەن بۆ داهەتەن . (بەكك لەو ھۆسەرە كىلەى كە (گىلفورد)
 دایناوۈ بۆ كەبىكى داهەتەر پىوېست پىت ئەوۈپە : توانىتەكە ، ھەست
 بە گىروگرفت دەكات ، دەپىنى كەبىك تىنى ھەلە لە شىكدا دەكات ،
 پان پىوېستى بە چاگردەن دەستكارى كۆردن لە شىكدا دەكات ، كەبى
 لەھەمان كاتدا خەلكانى ئاساى ھەستى پىت ناكەن) (۱) .

جا تىنى كۆردى كەم كۆۈپى پال بە داهەتەر ھەست دەپت بۆ
 داهەتەن . بۆ نەوۈنە ئەدەپتۆن ھەبشە ھانى يارمەتەدەرانى دەداو
 دىوۈت ، دەپى پىنگاىەكى چاكر ھەپت ، بۆى بگەپىن ، بەلام ئەو
 كەسانەى كە داهەتەر نىن بە نىوۈچلى پازى دەپنۈ لە نىوۈى پىنگا
 دەوۈستەن .

(ھەروەھا ، ھەندىك چار داهەتەن يا پىرى نۆبىكارى بىرەشە لەچاۈ
 پاخشاندەنەوۈ بە شىكدا كە لەوۈ وىش زانراوۈ ، بەلام بە جۆرەك كە
 جەشە كۆپان دەستكارى كۆردىكى تىدا پىت . ھەبشە پىسارانى
 داهەتەر خۆيان نەبەستۆنەوۈ بە مەدرجى تاپەتەوۈ لە ھۆارى
 داهەتەن كەپاندا ، لەگەل ئەوۈشدا سەربەست نىن تا پادەى ئزاوۈ نانەوۈ
 بەلكو سەربەخۆن بەلام سەربەخۆى بەكى پەسەنەنە ، لەو كاروبارانەى
 كە پەپوۈندىان بە ھۆارى داهەتەن كەپانەوۈ ھەپە ، ھەبشە ھەولى ئەوۈ
 دەدەن لە پاساۈ دابو نەرىت لانەدەنۈ ، لە ھۆارى داهەتەن پەھەم
 ھەنەرن . ئازاپەنى داهەتەر لەوۈدایە كە دەرك بە جىھانى دەروەمو

---

(۱) الإبداع وكيفية تربيته - د. فاخر عاقل .

جیهانی نلخی خۆی ده کات و ، دهشتوانی گونجایتیک له نیاواندا دروست
 بکلت و ، بهو دهروونه فراوانه ی بتوانی له نیوان نهو زانیاریه
 نوخۆیی بهی خۆی و دهووروبهرو پوښیری دهمه ویدا په یوه ندیهك
 دروست بکات و بابه تیکی نوئی وایینه کایه وه که واقعی ینتو
 دزایه تی له گهڵ په سه ندا نه پت ته نها له دیمه ندا نه پت ، که له گهڵ
 مینک و زیری و ئاسنی فیکری و پوښیری نهو سه رده مه دا بگونجی و
 بهرو پشه وه یان بهریت و ، توانی نهو که پته ی کموته ینوان
 نوخوازانو ده سگرتوان به کۆنمه نه مینیت و ، هه ر دوولاش به
 ئاسنی له یه کری تی بگن (۱) .

(بول تورانس) ده لئی دا هتیا ن خۆی له خۆیدا هه ست کردنه
 به گهرو گهرفتو کهم و کووپی کون و که له بهر له زانین و زانستی سه رده م و
 توخمی له ناوچوو و ، نه بوونی پینک و پیک و ، نه مجا دیاری کردنی
 نه سگ و جه له مه که و ، پوون کردنه وه ی و ، پاشان گه پان به شوینی
 چاره سه رو لیکدانمه ی . .

دیسان ده لیت : هه رکاتی تیه هه ستان به کهم و کوپییهك یا
 ناپیکیهك کرد ، نهوا جوړه دل ته سگی و نه گونجایتیک له دهروماندا
 سه ره له ده دات ، له بهر نه وه یه تیه هه ست به یی ئارامیهك ده که یی و
 ده مانه وئی لهو دل ته سگی به پرگاران پت ، جا که ته ماشا ده که یی نهو
 پهبازو شیوازه بهو ئاسایی یانه ی نهو سه رده مه بهس یه بو ئهم
 چاره سه ریه نهو کاته تیه هه وئ ده ده یی لهو چاره سه ریه باوو ناپاستانه
 دوور که وینه وه ، ته سش له پیگی گه پان و ده ست نشان کردن و ،

---

(۱) هه مان سه رچاوه ی پت شو

ڈلو گڑھ کردنو یکدانه ووه ، ههسهنگادن ده کریت تا بنواین شه
بدوزینهوه که به شوینده ده گهرین .

ههروه ها ده ئی : چاره سهری گیر و گرفت به داھتێان داده نریت
نه گهر بێتوو مەرچێک یان چەند مەرچێکی لێم مەرچانەیی خواریوه
تەباییت :

۱ - کاتبی که ناکامی برکردنموده که نوی و پایه‌خدا بر پست .

۲ - دواوکاری نهوې نهېت که نهو ېروپا جاکانهې ېښوو
ږوت ېکړنهو .

۳ - نو بیرگردنمو به داوای خروشاندینکی به تین و تیکو شایک
سکات که ماویه کی زور بهرده وام بئو ، زوریش روجو بئو .

۴ - له نسلدا گټروگرفه که ځوی له ځوی دا پونو ټانګرا
نه پټ و تم و مزاوی بیت تم پوونی کاتمو و ، دا پښانی گټروگرفه کمښ
به په شتک له کاره که ی داپښت (۱) .

داحتیر هر نهو نه که بینی به بهردموای بهرو یشه وه
هنگاو بیت ، به لکو جاری واهیه بهرو دواوه ده گهرته وه به خویدا
ده چته وه به سنوین جارنکی تردا ده گهرت ، له واته یشه خه لکی
وازان ده به وی کون زیندو کته وه . به لام نمقیر شو گه پانه وه به بو
هنگاو نانکی نویترو فراواتره ، وه کو (کونلر) ده لیت ، ثم جوړه
شوازه له داحتیراندا هیه : د پانه وانی کانه وه بو بازدانکی

(۱) الابداع وکیلیه تربیت دہ فاخر عاقل •

جاگرو بهرزو . .

هروه ما (کونسلر) سالی ۱۹۵۹ ونی کرداری لایردنی شیک بان جه مکت له په ونی ناسای خوئی و ، پوانین بوی له په وینکی نویترا دهوه به شیک سهره کی به له کرداری داهنان ، نه مه کاری تیکدان و کاری دروست کردنه له یه ک کتدا . چونکه یویتی به شکاندنی په وینکی عهقی و تواننده وی توخه کابیتی له پتسای بازدا نیکي جاگر ، نه مه له یه جوئی کردنه وه به که ، پتس یکه وه نایک که وتوه) (۱) .

(به کیکی تر له وه یانه ی که یارمه تی داهنان دمدات وه کو (ماگلیون) سالی ۱۹۶۲ سهرنجی داوه زوری گوژانه وه و چون بهم لاو لادا ، چونکه به که لکه بۆ شاره زایی په یداکردن و خرؤساندن و دروونی و عهقی ، مانای وایه هه لکه ندن له شوپنه وارو زینگی زیانی تابستی و دوور که وتوه له دوور و به ردی لئی پاهاتوه به کیکه له وه یانه ی وا له داهنه ر بکات همت به شتی نوئی بکات و په نا به رتیه بهر ناکیتی و گوشه گیری) (۲) .

له نه نجامی نه م باسی یشو بۆمان دهر کهوت ، داهنه ر نه و که سه به که بتوانی به داهنه ته که ی گوپانکاری به کی مه زن به پتیه دی ، داپشتی نه و گوپانکاری به ی به جه شیک پت که خوئی ده یزایت ، جا چ ماددی پت بان معنوی ، نه که ته نها گوژانه وه ی مه علومات پت و بهس .

لیردا نه م باسی داهنان و داهنه رمان بویه هتایه کایمه ، تاله

(مجدّد - نوځواز) چاځ نځيگه بن ، چونكه نوځواز په ځيځكه لهو
كهسانه ي كه داځنه رن له گوځيني لهو كڅمه له ي سهردهم ، نهوځي به
زڼدوو كړدنه وه نوځ كړدنه وه ي ټاڼه كهي ، به شوازيځكه كه لهو
سهردهمه دا پڼوځسته ، ده نا خو دلڅوزي تر زوړنو څه مخواځي ټيځلام
مه رهنو هدر پوون ، به لام كمځيځيان ده توان داځنه ر بن ، له داځتاني
نهو شوازيځه ي لهو سهردهمه دا پڼوځسته ، نهوانه ي ده توانځ نهو
گوځانكارځيانه به شوازيځكي نوځ بكن ، له ټاڼيني ټيځلامدا به (مجدّد)
ناسراون .

كاري نوځواز كه بريځي به له نوځكاري (تجديد - Revival

به ماناي زڼدوو كړدنه وه بووزانده نه وه به پاش كپ كړدنو مت پوون
ټيځلامدا باځترين ټيځانه ي نوځواز كه بكرځت نهو ټيځانه به به كه
مهولانا (ابو الاعلي المودودي) كړدوځيځتي و ده ټي به ځيځ گومان
نوځواز ټيځمه به ر نه ، به لام له سروځتو ميزاځدا زوړ نزيكه له
مزاځي ټيځمه به رځي . نهو ځاځبه تانه ي كه پڼوځسته له نوځوازا ده ځيځت
برځي به له زه ځيځكي پوون ، بر ټيځي ، فكرځيځكي پاستي ځيځ خوارو
ځيځ ، توانځيځكي ده گمځني وا كه ځيځواني (ټيځراطو ټيځريط) له به كتر
ځيځا بكانه وه هاوسه نكي له ټيځواناندا بكان ، هځنديكي بر كړدنه وه ي
واي ده ځيځت كه ځيځواني دوور له كارځيځه رځيځي نهو بارو زروځهي لهو
كانه و بر وپاي كڅني ځه سباو له گهل درځيځايي پوژگر ، بر بكانه وه ،
هروځها ځاوه ي ټاځيځه ي به ځه رځيځه كي وايځت كه ځيځواني به ربه ره كاني
زه ځانه ي ټيځكڅوو بكان ، له ټيځه وايځتي و سه روځاځيځه ټيځا به هره دارانه
ځيځتو كاري ټيځجهاوو ځيځناو ځيځ هځاني ټيځمه تانه ځيځت ، له گهل نه مانه ځيځا
همووي ده ځيځ دلځارام ځيځت به فخرماځسته كاني ټيځلامو موځلماځيځكي

پاسته قینه‌ی وایت که بتوانی له نیوان ئیسلام و جاهلیه تدا جیلاواری
 بکات ته تانمت بتوانی له کار و باره هه نه که کایشتدا جویکاری تدا
 بکات و له خۆله مینشی دوردو نه گهتی که به درێزایی سه ده کان
 به سه ریوه یشوو ، بته کینی ، ته سه به ته و خایه تانه‌ی که کس به ته
 ته مانه ناتوانی بیتی به نوێخواز له ئیسلامدا ، هه هه مان سینه تن له
 یتهمبه ران و تیراواندا هه ، به لام به جهشتیکی گهوره گراوی (۱) .

نوێکاری - التجدید - (۱)

۱ - دیاری کردنی نه خۆشیه کانی ته و ده ور و به ری نوێخواز تدا
 ده زی به جهشتیکی پاست و په وان ، ته مهش به وه ده بیت که سهیری بار
 و دۆخی ته و زمانه‌ی خۆی بکات و په وونی بکاته وه که جاهلیت
 له کوئی کومه لدا خۆی شارد و ته وه ، له کوپه و خۆی کوتا وه نه
 ناویه وه ، بزانیته شو ئیله واری تا کو کوئی بالی کیشا وه به سه ر زیانیدا و ،
 هه لوێستی ئیسلامی پاسته قینه جه به به رامبه ته م حالی حه زره‌ی تستان
 تیدان .

۲ - ته دپه ر کردن بو چاره سه ر کردن ، یانی دیاری کردنی ته و
 جینگایانه‌ی خراب بو و نه و تیکجی و نه که پێسته چاره سه ر بکرتن له کانی
 تدا تاره کو زانیستی جاهلیت نه مینشی و ئیسلام بتوانی له ناو زبانی
 کومه لایه تدا جی بگرته وه .

۳ - نوێخواز خۆی خۆی ته قی بکاته وه و سه وری کاره گه‌ی دیاری

(۱) موجز تجدید الدین واحیائه - ابو اعلی المودودی .

(۲) هه مان سه رچا وه .

بکات و میزو توانستی خوی بزانت ، خوی بهو لایه نموه . خهریک
بکات که ده توانی چاره سمری بکات .

۴ - بکوشان له پتای کودتایه کی فیکری و نه زه ری بانی
گوپنی فیکری خه لکی و ، چه باندنی ئسلام له عه قیده و هست و
پوانگه و په وشاندا ، جاگردنی نزامی پمروه رده و فیرکردن و
زیندوو کردنه و زانست و هونه ره ئسلامیه کان . به کورنی هیتانه
کایه و عقیله بکی ئسلامی نوئی و بوخته کراو .

۵ - هموئدان بو جاگردنکی عه مەلی ، نهوش به پوچمل
کردنه و داب و نهرتی جاهلیه و خاوین کردنه و په وشت و
پرکردنی دهروونه کان به خوشه و سنی شهره ست سر له نوئی و ،
هه لزاردنئ نهو یلوانه ی ده گونجین بن به پشه و .

۶ - ئیجهاد کردن له تایندا ، مه بست له ویه که نوخواز له
(کلیات) ی تاین تی ده گات و پوانگه ی بارو دۆخی شارتیه و یش
که وتن و تاوه دانی سه زده می خوی پروون ده کلامه و ، وینه ی پر بگابه
ده کیشیت بنوائی گوپانکاریه و جاگردنیک دروست بکات که په مەنی
شارتیه نی پاردوو ون نه پیت و سه لامه نی شهره ست و پوچی تاین
تیدا پاریزراو پیت و مه بست که ی تیدا به دی پیت ، وا بکات که بنوائی
ئسلام بکات به پشه وایه کی جهانی له بهر جاگردنی شارتیه بکی
پاتقیه .

هه گه ر خۆت بهراوردنیک بکهیت له تیوان دهروونانی نویداو
نوخواز له ئسلامداو لیکیان به ده بتموه تی ده گهیت که نهو مه رجانه ی
پیوستن بو داهیانو نهو سیفانانی که پیوستن له نوخوازدا هه پیت

دەينى يەك دەگرەنەو • بئى گومان داھىتان لە پوانسگى دەرونايسەو
 لە ھەموو بواریكى زياندا دەکوئەو بە مادی و مەعنەوى پەو • جا
 يەكك لەو داھىتانى لى دەکوئەو برىتە لە دۆزىنەوى ئەو
 شىوازى لایەنى فېكرى و ئەقلى و عەقیدى و ھەست و نەسى كۆمەتیک
 بگۆریت ، جا ئەو پەسە مەبەستانە ئەو لایەنە پە ، نوێخواز دەبەوت
 ئەو تېكچون و خراپەكارى پە بگۆریت كە لە ناخى ئەو كۆمەلەدا پەگى
 داكوئەو • جا ئەو توانستەش كە داھىتەرى كۆمەلایەتى پان نوێخواز لە
 ئیلامدا ھەبەتى دەگەنەو لە كەم كەسدا دەست دەگەوت وەكو
 (گوانت) سالى ۱۹۶۴ وتى : « زانایەك لە پەلى پەكەم ، بە دە یساویش
 لە پەلى دووم لە بواری زانستى دا جى ناگرەو • لە پاستیدا
 كەلكى نە كە بە پیاوانى پەلى دووم چارەسەرى گىروگرفتیک لە
 پەلى پەكەمیان پى بېریت ، تەنھەت ئەگەر بۆ ئەم كارەى زۆرىنى لى
 بکړیت • چونكە پیاوانى كۆمەلى دووم زۆر پەى جار لەم جورە
 ھەلوستانەدا زیان بەخشىن زیاتر لەو پەلى سوود بەخشىن ، (۱) •

ئەم پەشەكى پەى خستەنە پوو لەم داھىتەرو نوێخواز بۆ
 ئەو پە كە بتوانن لە ئىلمى پەبەنى تى بگەن تا چ پادەپەك
 نوێخوازو داھىتەرى سەردەمى خۆى بوو ، ئەمەش پەو دەپى بزائىن
 ئەو پە كەردووبەتى لە سەردەمى خۆیدا جى بوو تا لە پىتاویدا ناوى
 بىریت نوێخواز - مەجەد - • بەلام ئەو شەمان لە پىر نەچىت بۆ
 ھەلەنگاندنى بايمى كۆمەلایەتى و ئایدۆلۆژى پەى ھەركەسك لە لایەن
 ھونەرپەى و جوانى شىوازى لى ھاتوو پەى و زىرەكى و چالاكی پە پەلى

---

(۱) الابداع وکلیفۃ تربیتہ - د • فاخر عاقل •

په کم له سر نهوه وستاوه که پروا پته شوپته وارو که له پوری نهو
 که به جهنم ټکی پهره سندنې میژوانه ی وردو قولو فراوان ، له پهر
 ټسکی نهو که سانه ی که له تاسیدا بوونو له سرده می شو دا زیان ،
 لیرده نوږه پوښته چند سرچیک بخاته پهر جاوی په کم :
 پوښته سروشتی نهو کاته ی له پهر چلو یت که نهو که می تپایدا
 زیاده له هووی خاسیه ی میژووی له هر دوو لای ناوچه ی و
 جیهانی یه وو له لایه ی دژواری کومه لایه ی که له سرده مه دا پو
 جووه تا نهوه پشکین نهو که تا چ پاده ی که چو ته ناو نهو زروفه وه
 تا چ پاده ی که له زیاندا کاریگر بووه ! او دووم : پوښته پهره له
 سر نه زعه ی گشتی و خاسیه ی کومه لایه ی هه لمار یت و بزانی تا چ
 پاده ی که لایه ی فیکری یی گه بشنووو هست و نستی تا چ پاده ی که
 گهرمی و کفو کولی تپدا به ، تا بزاین شاره زایی و لن هاتووی و
 په سنی ټکوشانه کی و فراوانی نهو پریارانه ی بهرامبر هووداوو
 خه لکی دهری کردوون تا چ پاده ی که ورده کاری تپدا کردووو له
 هه ټنجانې کومه لایه ی تپدا تا چ پاده ی که قول بوی جووه ، هه وه کو چو
 له بهرهمو نویو ټکوشانه کایدا دهره که ون .

جا بو نهو ی بزاین ټپامی ره پانی کلره که ی تا چ پاده ی که
 معزن بووه ! او ده یی بزاین سرده مه که ی چو بووه هر چنده به
 درزی له بهنه کای دها توودا باسکراوه به لام کورته په کی ده گیر نهوه :
 نهو خراپو ټکچونه عقلی و فیکری یه ، نهو پشکه زبوونه وه به ی
 له ټپین ، که له سرده مه دا سهری هه لدا بوو به هیترین دمولت
 له کاته داله دواي دمولتی عوسانی - یارمه ی دهاو پستی ده گرت و ،
 زور له زیره کانو یکه بشنواي نهو سرده مه به چه کی زانستی و

عقلى ، يارمه نىان دىدا ، نه گهر پۆزگار ههروا بهردهوام
 بوایه ، كه يك بهرنگارى نه كرده ، يان پوداويك وه زعى
 نه گوپايه ، ولانى چاك نه كرده ، نمو كاته داهاتوى نهم دهوله نمو
 ولانى ئىسلامى مەزن له سەدهى ياتزەيمى كوچى دا ، ههه وه كو
 داهاتوى نهنده لوسى ئىسلامى ده بو ، كه جيهانى نهم سەردهمه به ناوى
 ئىبانيا نه پيت ناباسن ، يان وه كو داهاتوى (توركستان)ى لى به سەر
 دههات له سەدهى چوارهيمى كوچيدا پاش شوپشى شيعيت كه كراه
 بهلام خواى گهوره نمو ولانهى پاراستو پياويكى واى بو نارد كه
 بياريزى له كوفرو گومرايى و تاريكى (۱) .

مىزوو نوسى ئىسلامى (العلامة السيد سليمان الندوي) باسى
 به سەر هاتى ئىسلام و غەزىتى ده كات له ولانى هندا ، ده لى خەريك
 بوو به سەر ئىسلامى بى كس لهم ولانده ههزار سال تى ده به پى له
 سەردهمى (مەليك نه كهر) دا ، سحرىكى عهجهمى هاتوو به گوينا
 خوئىدى ، كه نهم ئاينى تهمنى گه يشته ههزار سال بلوى نه ما ، ئىستاش
 زور ئىسيسته ئاينىكى خواى نوئى يك بتهوه له سەر دهستى
 پاشايهكى نه خوئنده وارو ، نمو ئاينەش بى پتهوه كه نه خوئنده وارنىك
 هئىابوى ، ئاگر په رستان دهستان به ئاگر كردهوه كرد له
 په رستگاكانيان ، دپانه كان له ناو كه نيه كانيان دا له زهنگيان دىدا ،
 بوره بيه كان به كانيان ده پازاندهوه ، سؤفه كانو بۆگه كان به كان گرتو
 مۇبان له په رستگاي هيندوكى و كه عبه دا داده گيرسانده ، نه گهر ههه
 كه يك ده بيويت زياتر له وه تى بگات كه نهم بزوتوهو پىنج خسته كى به

---

(۱) رجال الفكر والدعوة - ابو الحسن الندوي .

چ شونڤه وارنڤسكى به جڳن هيتووه با پروايتيه (ستان مذهب) تا بزانيت
 چهنده له خاوهن (زنار) هگان تهزيحيان هه لده سوپاندو ، چهندين له
 خاوهن تهزيحه گان له ملياندا (زنار) يان هه لده گرت ، نه مجا بزانيت كه
 چهندين له ميره كن پرووي خويان له باره گاي سولاندا ده گه وزاندو
 چهندين مه نديل به سهر له كوشكي پاشايه تي پاده وه ستان و ، له مينه ري
 مزگه وته گاندا ده يان وت : (تعالي شانه - الله اكبر) (۱) .

له گه ل نه مانه شدا هه موو ، ده نيك ل، لاي سهره نه ده ده هاتو
 ده يووت :

« پنگه چول كه ن ، خاوهن ته ريقمت هات » مجددي فاروقي ، به
 شان و شهو كه تي فاروقيانه به وه ده ركسوت ، نه سمش نه محسدي
 سهره ندي بوو . »

له بهرامبو نه م باره ناله باره ، له بهردهم نيمامي سهره ندي و
 هه موو نه و پياوه به غبره تانه ي نيسلام سئ پنگا به بوو نو
 جاره سهر كردني : پنگاي به كه م : له ولات گوشه گير بين و ، جلموي
 بو بهر لا بكنه ، به نا بهر نه بهر گوشه و ته كيه كلان و ، خويان به زيكرى
 خواوه خهريك بكنن .

پنگاي دووم : به تهواوه تي هيو پروا بين له چا كردني سولان . .
 كه به نلو سهر به خيزايتكي نيسلايه . وه به دوژيتكي كه لاله په فسي
 نيسلامي بزانن .

له جوار دمور يان پياواتي وا كو بكنه نه وه كه دليان بو تاين بكو لي و

---

(۱) رجال الفكر واللمعة - الامام السهرندي - ابر الحسن النعماني .

بەسەر ھەست و سۆز ياندا گيانى جېھاد و مردن لە ستاوى خودا زال بوو بۆت ، كە خەريكن لە داخى بارو دۆخى ئەو سەردەمە شەق دەبەن و ، ئەمجا شۆرشىك لە ولاندا بەريا بىكن لە پىنگەى عەسكەرى و پاميارانە ، تا ھەولەن كە كاروبارى ولات و سولتە پەنەو دەست پىاو چاكىكى دىنار تا ھوى ولات بىكوپى و ئەبى بارو دۆخ و زروڤىنى چاك بۆت .

پىنگەى سەيەم پەيوەندى بە مىرو ئەندامانى ولانەو پەستى ئەو كەسانەى كە دەيان ناسن و لەو و پىش پەيوەنديان لەگەڵاندا ھەبوو بە دلسۆزان دەزانن تا چ پادەيەكەو بەرزى كەستىيان دەناسن و ناگيان لە دل تىشايانە بۆ ئىسلام ، گيانى ئىسلامەتى و ھەست و سۆزى ئىنيان تىا بخروشتىن و خۆلەيش لە سەر ئەو پىشكو داپوشراوانەى ناو دلان لادەن و ، گەرى تى بەردەن و فوى پىدا بىكن و ھانىيان بەن بۆ ئاموزگەرى كردنى سولان ، ئەو دەمارە ئىسلامەيان تىدا بخروشتىن كە لە باو بايرى پەو پدارەو بۆيان داوئەو ، ئەمجا ھەلەان نىن بۆ بارىزگارى كردنى ئىسلام و تىمار كردنى ئەو دلە برىندارانەى مولىمانان تا خۆيان بە پەوشتى جوان برازىنەو دەروون بەوز بن لە ئاستى پەو پايدە (١) .

بەلێ ئەم سەپىنگايە كە لە بەردەمى تىكوشتەران و خواپەستان و پياوچاكاني ئەو سەردەمەدا ھەبوون تا بە بۆجوونى خۆيان كايسان بە چاكتر بزانن بۆ چارەسەر كردنى ئەو بارە نالەبەرى ئەو كاتە - فۆزيان پىنگەى تىكوشتانى چەكدارانەيان ھەلباردو بەچەندىن سەل جەنگان

---

(١) رجال الفكر والدعوة - الامام السرخسنى - ابو الحسن النوبختى

له گهل سولتاندا به لام له ناکامدا ههړ خونې پړاندېږو بې نومې هېچ له بارو ډوخ بگوږي ۰۰ زوری ترېشان پشيان کرده ولات و د ستمرداري بوون ههړ خهړيکي خوږيان و مريده کانيان بوون ۰۰ نيامي ره پياي له نو نم زروفه دا ده زړي ټاگي له هه موو نم که يې و به يته هه يو لږي ده کولپته وه و ورد ده پته وه ، ټيگه بشتو که نه خونې پشني و نه د ستمرداري هېچ چاره سر به ۰۰ بويه به نوښ پنگايه کي چاکتر ده گهړا که له پشدا بنواښ شو پشنيکي فکري و عقيدي بکات تا پتواني به ناسي نمو کر دوه ونه ي سر بهو فکره يمن نياياندا پېجولپتي ۰۰ به لږ نه مه په سيفه نې داهينه رو نو پخواز ههړ وه کو له سره تاوه باسان کرده ۰۰ داهينه که ده په وښت چاره سهرې گيرو گرفتک بکات مه رج نه شوښ نه و چاره سهره بلوانه بکه وښت ، يان لاسايي کردنه وه ښت به لکو به شوښ پښازو شينوازيکدا ده گهړت نوښ ښت ، په خه يالي خه لکي ترما ناييت ، نومې هه نسي يې ده کات خه لکي تر هه نسي يې ناکه ن .

(بونموونه پڼگه په کم له گهل دل و د دروښي به رزي هيمه ن هه زيمه نې نيامدا ناگوښت (۱) ۰۰ به لام پڼگه ي دووم ته نه ا نه و که سانه ده يگر نه بهر که خاوه نې پيرو باوه و هه قله ټيکي سياسي و کورت بين و فکريکي سوردارن ، که کاره که ي له پشته وه به دوو دلي و گومان خرابي ده ست يې ده کات کهوا له ميري ده که ن له نه نجامي په له په لو هه لوپشياندا به ره په کي دزي پڙيم ټيک پښ و فزلي بدن نه سهر جېکه نې بانگه واړو عايفه ي چاکردنو لئموژگاري کردن - تا پروو به پرويان بوو سېته وه له سهره نې پڼگدا بهر نگاريان بکات ۰۰

---

(۱) به درلزي له بېشه کاني داهاتوودا باسکراوه

نەمەش دەپتە ھۆی ئازاۋە ئاتەۋە پەرتەۋازەيى ولات و خوڭىن پىشتى
موسلمانان ، بۆيە ئىمام ئەم پىنگايەنى ھەلەبزارد بەلكو پىنگاي
پىناکردنى گىرتە بەر لە جىائى پووڭخاندن ، پىنگاي ئىجابى ھەلبزارد لە
برى سەلبى ، دل نەرم كردنى ھەلبزارد لە جىائى پەق كردنى ، ئەم
پىنگايەي كە دوورە لە ھەموو ترسناكى و زيان بەخشىنىك (۱) .

كەواتە ئىردەدا ئىمام جگە لە ئاگە پىنگايەك كە بە خەيالى كەسدا
نەھاتبوو لەو سەردەمەدا ھېچى تىرى ھەلەبزارد ئەۋىش پىنگايەكى
ئاشنى خوازەنەو ئامۇزگارى كردن بەكار ھىنائى چىكەت بوو لە
بانگەۋازىدا - بە درىزى لە بەشەكانى داھاتوندا باسكراۋە - ئىسەردا
لەھاتوۋىي و شارەزايى داھىنەرتىي و نوڭخوۋازى و نوڭكارى ئىمام بە
نەۋادەتى دەردەكەۋىت ، ئەمە پىنگايەك بوو ھەرچەند بەرھەمەگەي
درىزى خايندو زۆرى دەۋىست بەلام پىنگايەك بوو توانى شوپىنىكى
بەبەر كردنى فېكرى بى باۋەپى بت پەرسى و دىسا پەرسى پەزى
بكات ۰۰ لە پاستىدا ئەۋەپە شوپى ، خۆ شوپى ھەر بە چەك
ئاكرىت بەلكو ماناي شوپى زۆر فراوانترە لە شوپى جەكدارانە ۰۰
شوپى ىشەسازى يان كشتوكالى مەبەست لە گۆپانى فېكرى
مەۋنابەتە كە واين لە دەكات زۆر كارى نوڭ و كەمەستەي تالەي
پىرى نوڭ بېتتە كايەۋە ۰۰ ھەروەھا سەدەي پاپەپىنىش (عصر النهضة)
ھەر ھەمان مەبەست دەبەخشىت كە برىي بوو لە شوپىنىكى فېكرى لەو
سەردەمەدا ، گۆرانكارىيەكى نەۋادە لە ئالو خەلكىدا ۰۰

---

(۱) الامام السرخندى ابو الحسن الندوى .

به شاری (تهامیسر) داتن بهم ده بن ، شیخ (سلطانی) والی (تهامیسر) ،
 زانایه کی پیاو چاک بوو ، به بیربانهوه ده جنت و پیشوازیه کی گهرم و
 گوهریان لئ ده کات و پهنریان لئ ده گریت ، به میوانی له لای ختوی
 ده بان - هیلینهوه ، پئی خوش بوو کچه گهی به نیمای سهره بندی
 به خشت ، باوکی نیمایش بهم خزمایه تیهی پازی بوو (۱) .

---

(۱) هه مان سهرچاومی پیشو .

(خۆ پەرۋەردە كردنو بە يەعت بەستىن)

[ئەو ئاۋەندو سەردەمەي كە ئىمامى سەرھەندى ئايدا ھەلسا بە نوئى كردنەمو چاگردنى خەلىكى ، ئا لەو كاتەدا تەصوف بە پەگنو پىشەي كۆمەلگەي ئىسلامىدا چوو بوو خوارەو ، تىكەلاۋى نساو خونى و گوشيان بوو بوو ، تەصوف بە پادەيك لە ئاۋاندا بوو بوو بە زوق و ئاكارىكى سروشى ، كە لە لايان وەكو نىشانەو دروشىكى ئىمامى لى ھابوو ، لەگەل ئەۋەشدا تەنھا بە جىتتى تايەتەمو تەبەستراپۆرە ، بەلكو خەلىكى بە گشتى ئاۋپان لە ھىچ زاناو پەرۋەردىارو چاكە خوازىك نەدەدايەو تەنەت ھەر نرختيان بۆ دانە دىنا ، ھىچ جۆرە خىرو چاكەيەكيان لى بەدى نەدە كرد ، ئەگەر كۆئى بە تەصوفو سلوك نەدايەو ھاۋپىيەتى ھەندىك لە شىخە ناسراۋەكان نەكردبايە دەستى بە ھەندىك لەو پىنگا باۋانەي لە ئاۋ خەلىكى ئەو كاتەدا مەقبول بوو نەگرتايە ، كەلكيان لە ئامۇزگارى و نوبىنەكانى ۋەرنەدەگرت .

(ھەرۋەھا شۆرەيى راستەقىيە لە سەر خوتبەي سەرنج ھاكىمىم زۆرى زانىارى ۋە فراۋانى پۇشنىرى پىنگا نايىت ، گەر لە پىشتى ئىمانەمو دىرونىكى خاۋىزو لە خواتىرو ، دىنگى پەر لە ئىخلاسو

یهیندار نه یت ، نهو دلهی که بق حالی موسلمانان یمشینتو غمبارو
 دل پهرشان یت بق نهو باره ناله باری بهسر نایندا هاتوو ۰۰ نه
 سیه نانشی به هوی زوری زیرکردنو پهرستشو هاوریه تی
 پیاوچاکانو شوئن پین هه نرینی له خوا ترسان نه یت په یت نایت
 زور هین ناوانه خوانن که نهو ومزعی هه یو ، دامه زاروو له سر دمید
 پید بووو خوی گرتوو ییچونو ، نهو گومه نکایه که خراپه کاری
 پید بوو یونموو هوکاری خراپه و خاپورکردن تیایدا سهری همناو
 چانی بکنو ، ههول دمدن نهو دمورو پهرو نوو نهمی به زانی
 مزوو ههوستای پلیمبو نه دیچو شاعیری یتکه یشتوو دموم همنده ،
 کاری تی بکن ، کچی هیچیشیان لهوان زیاتر نیو ، نهو تیسوومی
 که له بهر دمستی نهواندا به هه دست بق نهوانه درژ ده کنو به کو
 له هه نئی لایه نی زانستو له زیشموه هه نهوان لهوان بهرزن
 چه لهوش شتیکی وایان نه تا نهوان ناتاجی پینو دواکو تووی
 خویانی پین بزانون بریاری نهو دواکو تنه خویانی پین بکن ۰۰ نهو
 شتانه وه بوونی به یوه ندیه کی به تین له گهل خوا داد ، ناسینی داو
 پیلانه کانی شه یتانو که یشتن به پلهی بهرزی لیمانو ، دست گرتنی به
 شهریمتو سونته تی یتهم بهر صلی الله علیه وسلم دوورکو تنهومی
 له نارم زووبازی ، دم گرتنومی له خواردنی دنیاو ، پین نرخ کردنی
 دنیا پهرستی و پوو کردنی بهرو ناخیرمتو ، شامزایی له لایه نی
 دمورنو عقلی نادمیزادو ، ناسینی گهو گورتی خالی لاوازی فیکری
 هوشی خه لکیو ، قونانی یتکه یشتن و پلهی میزووی نهو گومه لگایو ،
 شامزایی له قوناهه کانی میزووی نهو بیرو باومدی که ده یگه یتیت
 چا نهو کهسی که هیچی له مانه پین نه یتتو بیویت بهم کاره همنه
 هه لست وه کو نهو کهسه وایه که ده چیته هه پدانی جهنگومو ، پین

نوعی شام‌خیزی سربازانه‌ی هه‌یت هیچ چشنه‌ی مشق‌یکی کردیت ،
 سهرم‌ای نموش ده‌جیت به‌گز سوپایه‌کی مشق بین گراوو ، ده‌ولمه‌ند
 به‌چهلو تفاقو هه‌موو هه‌یه‌کی جه‌نگ‌کردن ، گچی نمیش بین چه‌گو
 بین هیزه ، یان نموبه‌یه‌کی چه‌لو تفاقو وه‌گو نموانی یه‌یه ، به‌لام
 چونکه‌ی مشقی نه‌کردووو لئی نازانیت ، وه‌گو نه‌و گه‌سه‌ی لاله‌ی لئی
 دیت که ده‌موت قسه‌ی بگاتو خه‌لکی فیر بگاتو لئی یان بگه‌ینیت ،
 بزم‌نومان هیچی بین ناگرت (۱) .

نیام هه‌ر به‌وه‌نده‌وه‌ی نموستا که زانست له‌ی زاناکان
 وه‌ریگرت و له‌ی یتاویدا تئ بکوشیت به‌لکو بلیه‌تی و زانایه‌تی نه‌و
 له‌ودا بوو که بتوانی به‌هویه‌وه‌ی بگاته‌ی بلیه‌ی یتشه‌وایه‌تی و یتجه‌ناد
 کردزو ، به‌هرمه‌ندی نه‌و له‌ودا بوو که توانی گورپانکاری له‌ی په‌گو
 پشه‌وه‌ی له‌ناو کومه‌لدا بگاتو به‌ره‌و چاکه‌یان به‌ریت ، کاتیک به‌م کاره
 مه‌زنه‌ی پابه‌ری ؛ ناماده‌یی خوئی به‌هه‌موو خاقو پیوستی به‌که‌وه
 وه‌رگرتوو ، له‌گه‌ل متانوه‌ی توانایی به‌کی ته‌واوه‌وه‌ی ، تلوه‌کو شوینه‌واری
 بانگه‌وازه‌کی و بزوته‌وه‌کی له‌و سه‌رده‌مه‌دا کاریکه‌ی یتو ، له‌ی
 هه‌موو نوجه‌و شارو ولایتکدا به‌ره‌و ئاسۆ بکشیت .

(گاتی نیام چوو (سه‌ره‌ند) وازی له‌ی هه‌موو گه‌شت کردنک
 هتاو بشتی لئی کرده‌وه‌ی ، هه‌ر به‌م چشنه‌ی مایه‌وه‌ی خزمه‌تی باوکی
 ده‌کرد ، تا باوکی وه‌فاتی کرد ، فه‌بخی پوچی زوری له‌ی باوکی
 وه‌رگرت و به‌ره‌و بلیه‌ی (نیحسان) پئی گرت به‌ره‌و ، له‌م پئی گرت‌ه‌یدا
 شوئین به‌ره‌نامه‌ی جه‌شتی و قادریه‌ی گن‌گه‌وت ، جگه‌ی له‌مه‌ش به‌ی
 به‌رده‌وامی خه‌ریکی خوئیدن زانستی به‌یابینه‌ی گن‌بوو (۲)

سۆزو کزه‌ی دئی بو مالی خواو زیاره‌تی یتشه‌به‌ر - صلی الله علیه

(۱) الامام السهروردی ابو الحسن النوری .

(۲) پروانه‌ی هه‌مان سه‌رچاوه .

وسلم - تنگی پت هه لجنیوو ، جۆنی پت سه ندبوو ، خمو له چاوه کانی
زپا بوو ، شعوقو بهریشانی به سهریدا زال بوو بوون ، به لام له بهر پیری
باوکی و نزیك بوونه وی مردنی ، به لایه وه شیاو نه بووه له سهر ئهم
حاله به جیتی بهیئت .

سالی ۱۰۰۷ی ك كه باوکی نیایدا وه فاتی کرد ، ئیتر هیچ
به بهیتك نه ما پیتی ئه وه گه شتی لئ بگریت . بۆیه توتشوو
سه فدی هه لگرت و ، سالی ۱۰۰۸ی ك به رهو مالی خوا ، سه رهه ندی
به جتی هشت و ، چوو (ده ملی) ، زانلو یا و چاگانی ئه و ناوچه یه ،
ده باره ی چاكو فزێو زانایه تی و لئ هاتوو ی ئه و یان بیستبو
هه مو یان به ره و پیره وه هاتو و یشوازیه کی گه ربیان لئ کرد . .
یه كك له وانه ی یشوازی لئ کرد شیخ (حسن الكشمیری) بوو كه
له وه یش نایاویان هه بوو . . كه وته گفتوگو كردن له ناو خۆیاندا
تا باس هاته سه ر باسی شیخ (عبدالباقی) و ، پایه - به رزی و شكوداری و
هیزی ده روونی ، ئهم شیخه ، ئیمامی سه رهه ندی زۆر جاس ناوی ئهم
شیخه ی له باوکی بیستبو كه باسی تهریقه نی نه قبه ندی بۆ ده كردن ،
بۆیه ئه میش زۆر ئاره زووی بوو و ، هه زی ده كرد چاوی به م شیخ
(عبدالباقی) به بکه ویت ، وا هه سی ده كرد كه توتشوو ئهم گه شتی
له م هاوڕێیه ته دا ده ست ده كه ویت ، بۆیه ئه مه ی به نیمه تيك ده زانسی و
نه یده ویت له ده سی ده رجیت . ئه مجا هه ردو و گیان - شیخ هه سنو
ئیمام - به یه كه وه چونه لای شیخ (عبدالباقی) و هه روه گو زبانی حالی
بلیت (ذلك ما كا بنغ) (۱ و ۲) .

- (۱) ئه مه یه كه ئه مه به شوێنیدا ده گه یین .
(۲) رجال الفكر والعمرة الامام السرهندی ابو الحسن الندوی .

(شیخ عبدالقادر یاونکی به سۆزی خاومن چیترو جهشه بوو ،
 تکار بهرزو یی فیز بوو ، خۆی به شیاوی پابه‌ریتی نهده‌زانی ههر
 که بیک بهاتابه‌ته لای و داوای نمریفته‌ی لێ بگردایه یی ده‌ووت
 هه‌جیم لهم بابنه‌نه لایه ، باشتر وایه لای یه‌کیکی تر به دوایدا
 بکه‌پیت ، گهر دۆزیتانه‌وه به شیش بلین خزمه‌تی میوانه‌کانی زۆر
 ده‌کردو هه‌ولی ده‌دا دلایان که مه‌ندگیش بکاتو ، به یی ییوینیش
 نه‌بوایه قسه‌ی نهده‌کرد ، له‌په‌رون کردنه‌وه‌ی پاستی و چارکردنی
 گیروگرندا به‌جاک و جوانی هه‌ولی ده‌دا ، تا خاومن گیروگرته‌که
 له‌په‌نگای پاست ده‌رنه‌چیت) (۱) .

یه‌کتی له‌سێفته‌هه‌ جوانه‌کانی نه‌وه‌ بوو که زۆر به‌به‌زه‌یی بوو
 ته‌نانه‌ت له‌گه‌ڵ گیانداره‌بندا . له‌یه‌کێک له‌شه‌وه‌ سارده‌کاتی
 زستاندا له‌خه‌وه‌ هه‌له‌ده‌ستیو له‌ناو جێگا که‌یدا دێته‌ ده‌ره‌وه‌ ، که‌ گه‌پایه‌وه
 ده‌بینی وایه‌ بپه‌یه‌که‌ له‌ناو بێقه‌ که‌یدا خه‌وی لێ که‌وتوه‌ ، ئه‌میش یی
 خۆش نه‌بوو له‌خه‌وه‌ پابه‌ریتی و ده‌ری بکات هه‌روا وازی لێ هه‌تا تا
 به‌یانی پۆز بووه‌ . جاریکیان له‌لاهور بوو ، برستی بڵاو بوو بووه‌ ، له‌و
 مله‌مه‌دا له‌تلخه‌لکی شیک وای نه‌خوارد که‌ ناوی خواردن بێته‌ جازۆر
 خۆی به‌تاوانبار ده‌هاته‌ به‌ر جاس ، هه‌رگیز خۆی له‌خه‌لکی به‌باشتر
 نه‌داوه‌ته‌ قه‌له‌م ، ده‌لێن لاویک دروستی ده‌یی ، تاکار ناشرین و
 خراپه‌کار ده‌یی و زۆریش فلسق بووه‌ ، له‌گه‌ڵ نه‌وه‌شدا شیخ که‌ یی
 ده‌زانی ، هه‌ج قسه‌ی نهده‌کرد ، خۆی ده‌گرت و ئاشکرای نهده‌کرد ،
 جا (خواجه‌حام الدین الدهلوی) که‌ یه‌کێک بوو له‌هاوینکاتی شیخ
 یی ده‌زانی و ئاشکرای ده‌کات و پایشی حاکمی ده‌کات تا جاریکی

(۱) هه‌مان سه‌ر چاره‌ .

نر شتی وا نه کات ، نه مجا گرتیان و بهر و بهندیخته یان برد ، که شنیخ بهمه ی زانی زور له هاو پیکه ی توپه ده یی و پی ی ده لئی تو بۆ ئسم کارهت کرد ؟ ئه ویش له وه لآمدا وتی گهورم ئه وه کابرایه کی بن پموشت و خراپه کاره و گوئی به هیچ نادات و هسموو تاوان و گونا هیک ده کات شنیخیش ده لئی : داخه کهم ؟ وا دیاره تبه خو ئان به یساو چا کو له خواترس ده زانی بۆیه وا خیرایی ئه وه ده یین ، ده نا تبه هیچ جیاوازیه که ناکه یین له نیوان ئه وان و خو ماندا ، چۆن وازمان له نه فی خو مان هتا وه ئه ویش بهر و فه رمان په و پاریج ده که یین ، پاشان چوه لای فه رمان به ران و له بهندیخته هتا به دمه وه و پرزگاری کرد ، نه مجا ئه م لا وهش تبه ده کات و ده بته یه کیک له ییا و جا کان ..

(نه کهر خرای و نا پیکه یه کی له هاو پیکانی بدیا به ده یوت نه مه خرای خو مانه وا له واندا په نک ده داته وه) [(۱)] .

شیخ (عبدالباقی) سالی ۱۰۱۴ک له شاری ده هلی کۆچی دوایی کردوه . نوسراوه گانی شیخ عبدالباقی نه مانه یون :-

۱ - الرسائل البديسة .

۲ - المکاتیب العلیة .

۳ - الأشعار الرائعة له وانه (سلطة الاحرار) که چوارینه گانی

به فارسی تیدا شه رح کردوه .

---

(۱) سود له (رجال الفكر والدعوة) وه دگیراوه .

به پيغت و ددروون پي گه ياندن :-

[ټپامې سره ندى كه ده چته لاي شخ عبدالباقي هر ده لني
 همدرو وكيان لمر واده بوون ، پړونكي زوري لي ده گړئ و
 پشوازيه كي گهرمي لي ده كات ، سوزو خوشه ويستي خوي زور بو
 ددده پړئ ، شخ پلونكي زور ددروون بهرزو بهشان و شه و كيت
 بوو له ناسني خلكي و هاوپتیه تدا هچ په لى نه ده كرد ، سهرنجي
 خلكي همرگيز بو لاي خوي پانده كشا ، به لام له گڼ ټپامې
 سره ندى به پنجه وانه بو ، وا ديار بوو ويستي خودا له ودا پيت
 كه ټپام لم هاوپتیه تدا نه و او پي بگاتو ، كه لك له تهرقه تي
 نهغه ندى ودرگريت كه لهو سرده مده باو بوو ، هيزو پيزي تدا
 بوو ، تا پتوانئ له پړنگي نه و پدرو وده و سلوكه و تهرقه تيش
 بخانه و زير پړگني شمريعت . . ټپما خلكي پدرو وده بگاتو ،
 بهرو و پلهو پاڼي بهرزيان پتات و بهرو و ټاسوي ټپان سريان خات . .
 بويه شخ پي گوت - به پنجه وانه ي دابو نمرتي خوي - . مانگيك
 يان به لايه نې كه موه هغه يه كه له لمان پيتمرو و . .

ټپام هم داوايه ي شخ عبدالباقي به دل بوو ، چونكه خوي به
 شونډه ليل و ټاوي ، حيات و پروپاري به لسه پلدا ده گمرا ، ماوه يه كه
 له وئ ددپيتيو ، شوق و له زمت و خوشي مانوه زياتر به سريدان زال
 ددپي و حاز ده كات زياتر پيتمرو و چونكه گه بشته نه و قه ناعته ي كه
 پيوسته تهرقه تي نهغه ندى بگاته سهرجلوه ي ټپان و كاياوي زياتي
 گياني ، بويه زور به پدرو شه و داواي له شخ كرد ، به پيغتي له گه لدا
 به پيغت ، شخ هم داوايه ي ټپامې به پي چن و چوون قبول كرد

ئەمجا بىردىيە خەلۋەتكاكى خۆي و قىرى زىكرى دلى دەكرد ، بۆيە
 دلى ئىمام ھەر لەو ساتەو دەستى بە زىكرى كىردن كىرد ، لەزەتچىكى
 سەيرى ھەست يى دەكردو ، پووناكىيەكى زىادى ئا دەدى و ، پۇز
 بە پۇز لە ھەمواي پۇخىدا بەرزىر دەبۆو . . شىخىش ھەستى
 نەمانە دەكردو دەيزانى وا بەم خىرايى بەرەو خىراي گەورە بەرز
 دەپتەو .

باشان ئىمامى سەرھەندى دەچىتەو سەرھەند ، شىخىش مۇزدى
 دەداتى كە دەتوانى نىبەتى تەرىقەتى نەقىبەندى بەتەوارەتى بە دەست
 بەپىت . بۇ جارى دووم كە دەگەپتەو بۇ دەھلى خەرقەي خەلافەتى
 لەبەر دەكاو ئىجازەتى دەداتى بۇ ئىرشاد كىردن .

ئىمام بۇ جارى سىيەم دىتەو بۇ لاي شىخەكەي ، شىخ كە يىنى
 زانى خۆي جوو بە بىرەو تا پىشوازي لى بىكات ، شىخ ئەمجا پان
 خۆي ئىمام دەكات بە سەر خەنەمى زىكرى ئىرشاد كىردن . . ئەمجا بە
 پىاومكانى خۆي فەرموو : ئىتر وا يىوئە ھەر كاتى ئىمام سەرھەندى
 تىرە بوو پوو لەو بىكەن و پوو لە كەسى تر نەكەن ، لەكاتى بەپى كىردى
 ئىمامدا بەرەو سەرھەند ، شىخ يىنى وت : ھەست بە لاوازيەكى زۇر
 دەگەم ، ھىوام لە زىلان گەم بۆتەو ، ئەمجا دلواي لى كىرد كە پوويەكى
 دلى و پۇخى بىكاتە ھەر دوو كوپە شىرە خۆرەكەي داپكىان ئەمىش
 بە فەرمانى شىخەكەي ھەلەو شوئىن و شوپەوارى ئەم پوو تى كىردەپان
 تىدا دەركەوت (۱) .

---

(۱) سود لە (رجال الفكر والمروة) ومەگىراو .

شایه‌تی شیخی پابه‌ر له سه‌ر گه‌وره‌یی و مه‌زنی ئیمام :

شیخ عبدالباقي بۆ هه‌ندێ له هاو‌پێیان و دلسۆزانی خۆی ده‌رباره‌ی
(ئهم په‌یوه‌ندییه‌ پو‌جیه‌ی له‌گه‌ڵ ئیمامدا) ده‌نوسێ

• ئهو شیخ ئه‌حمه‌ده‌ی خه‌ڵکی سه‌ره‌هه‌نده‌و ، زانا‌په‌کی
خوا‌به‌رست و پێ له‌ زانست و کرده‌وه‌ به‌رزه‌ ، هاو‌پێته‌ی منی هه‌زاری
بۆ. ملوه‌یه‌کی که‌م کرد ، ئهم هه‌زاره‌ش زۆر ئه‌حوالی سه‌ر سو‌په‌خته‌روه‌
سیفاتی جوان و پله‌و پایه‌ی پێ بایه‌خی لێ دی ، ئاواته‌ خوازم چیرا‌یه‌ک
بێت و گشت جیهان پو‌شین کاته‌وه‌ ، من زۆر متا‌مه‌و پله‌و پێم په‌ ئه‌حوالی
ته‌واوی هه‌یه ، (١) •

ئیمام هه‌رچه‌نده‌ پله‌ی به‌رزتر بۆوه‌ له‌ شیخه‌که‌ی به‌لام
هه‌میشه‌ مل که‌چی بۆ شیخه‌که‌ی نو‌اندووه‌ و پێ ئه‌ده‌ب نه‌بووه‌ له‌
ئاستی‌او خۆی به‌رزتر و زانتر له‌و نه‌داوه‌ ته‌ قه‌لهم .. له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا
مامه‌له‌و هه‌لس و که‌وتی شیخ له‌گه‌ڵ ئیمامدا و به‌گو مامه‌له‌ی شیخ و مرید
ته‌بووه‌ .. بۆیه‌ پو‌ژنیکیان ده‌رباره‌ی ئیمام فهرمووی : « ئه‌مه‌د خۆرموه‌ »
له‌ ئاستی تیشکی ئه‌و خۆره‌دا به‌ هه‌زاران ته‌ستیره‌ی وه‌کو من ، گه‌وا
ده‌بن • •

---

(٣) — هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشو •

نیشتهجی بوونی نیمام له سهرهه ند :

[نیمام پاش ئهم كهك وەرگرتو ، پەروەردە پۆحی و ،
 تەواو كړدنه دەر وونې له سهره ندا پالی ئی دایه وو ، پۆ ساوه به کی
 زوړ پەروەردە و ئیرشادی کسی نەدە کړد ، چونکه له ناخیه وه همنی
 به گهم و کوپی دە کړد له خۆیداو ، به خیرایه کی سەر سوپه تر
 پله کانی خۆ تەواو کړدنی دەر پری و پەرو کمال سەردە کموت ، پۆحشی
 زوړ به ناسه وه بوو که بگاته نو پەری ئامانچ و ترۆکی پەری ، جا
 له پەر ئهم حاله ی ، به لایه وه زه حسەت بوو ئهم لهم حاله دا بیت و لـ
 ههمان کاتیدا خەریکی پەروەردە کړدنی مریدان و فیر کړدنی قوتایان
 بیت ، له په کیك له نامه کاتیدا ده ئی :-

من لهم حاله دا بووم ، که گهم و کوپی خۆم پۆ دەر کموت ،
 دۆستانی تەریخه ئیش لیم کۆبوونه وه ، به لام من ئهم گهم و کوپی به کی
 همنی پۆ دەر کړد بۆم باس کړد ، له پەر نه وه پەوانهم کړدنه وه پۆ
 جنی خۆیان ، له گیل ئومشدا ئهم موریدو دۆستانی تەریخه ته ئهمه یان
 به تەواضع له قەلەم دا ، پای خۆیان پەراپەرم نه گۆپی ، تا خـ
 گورهش منتهی خۆی به سەر ندا باران چونکه خـ

دەيوست من خزمەتی ئەم ئایینە بۆسکەم و ، بێمە خەمخواری موسلمانان ،
ئەو حالەتی یووست بوو پێی بەخشم [(۱)] .

کەواتە بێتا ، کاتی کاری چاکردن و پەرەدە کردنەکی
هاتوو ، پۆیە دەستی کرد بە ئێرشادی دۆستانی تەریقەت ، بە پێ کردنی
موریدانو ، پێ گەیانە پێگرازی تەریقەت . . ئیمام ھەوال و دەنگ و
باسی خۆی و موریدو برایانی تەریقەت و ئەو ھەنگولانەیی ناویانە و ئەو
پلانەیی پێویانە ، ھەمووی بۆ پەرەدەدیارەکی خۆی شیخ عبدالقەی
دەتووسی ، ئەو شتەیی لەو ئەجامەدا دەیزانی و دەیی و ھەستی پێ
دەکرد و دلی فێک دەکرد و دەوێ دڵخۆشی دەکرد ، دەیزانی ئەمە بەلکە
لەسەر ئەوێ کە خۆی گەورە بۆ کاریکی مەزن ئامادەیی دەکات .

---

(۱) سود لە ھەمان سەرچاوەی پێشوو وەرگیراوە .

گهشته کهي بهرمو لاهور :

[پاش ئهوى ئيمام بۆ ماوه يه کي کهم له سه رهه ندا ده بښته وه به
 فخرماني شېخه کهي ده چټ بۆ لاهور ، له و کته دا شاري لاهور له دواي
 شاري ده علي دادنه ترا به مه لهنديکي تاييني و زانسي ، ژماره يه کي
 زوريش له زالمو پياوچاگاني تيدا بوو کاتي که زانپان ئيمام هاتووه ،
 هه موويان به جاري بهرمو پيري جوون و ينشوازيان لي کرد ، نه مجبا
 شېخ (ظاهر اللاهوري) به يمه تي له گه لدا بهستو بوو به جاکرين
 خه ليفه ئيمامي سه رهه ندي . پاش ئه م شېخ (حاجي محمد) شېخ
 (جمال الدين القلوي) به يمه تيان بي کردو بوون به يه کيک له مريده گاني ،
 همر لهويدا خه لقه ي زيکرو ، کوپي خويندن و ناموزگاري و ئيرساد
 کردني ده گيړا] (۱) .

چۆنيه تي بانگه وازو پهروه رده کردنه کهي

[ئيمامي سه رهه ندي سالي ۱۰۴۶ هـ ژماره يه کي زوري له
 خه ليفه گاني خزي بۆ زور له ناوچه گاني ولات نارد بۆ پهروه رده کردنو
 بانگه وازي و پابه ري کردن . . . حمفا کس به سه روکايه تي شېخ
 (محمد قاسم) بۆ تورکستان نارد ، به سه روکايه تي شېخ (فرخ حسين)

(۱) الامام السره ندي - ابو الحسن الندي .

چل كەسى بۇ ولاتنى چېجازو يەنە بۇ پۇم شام ئارد ۰۰ دە كەسى لى
 كەوردە يىلوانى تېگەشتىن تەرىقەت يە سەزۇكايەتى شىخ (محمد
 صادق الكابل) ئاردە كاشغەر ۰۰ سى خەلىفەش لە خەلىفەكانى خۇى يە
 سەزۇكايەتى شىخ (احمد البركى) ئارد بۇ توران بۇ پەخشان و
 خوراسان ۰۰ ئەو كەسانەى ئاردنى بۇ ئەو ئالوجانەى پىيان سىردراو و،
 ھەموويان سەركەوتىكى تەواويان بەدەست ھىتابو و ، خەلىكىكى زۇر
 لەسەردەستان تۆبەيان كەردو و ، دوپارە بە پىنگى پاست ئاشا
 بوونە و ۰۰ زۇرى تىرىش لە زانايان و پياوچاكان لە زۇر لاي ئاۋچەكانى
 تىرە و ، پوويان كەردە سەرھەندو خۇيان گەيانە ئىمام ، بەمەنيان
 لەكەل ئىماندا بەستو كەلىكىكى زۇريان لە پەروەردە و ھاۋپىيەتەكى
 وەرگەرت ، ھەندىك لەوانەى كە ھاتبۇنە لاي ئەمانە بوون :

۱ - شىخ (طاهر البدخشي) كاتىبى ئايەنى و جىيەكە بلوھى
 بدرخشان بو .

۲ - شىخ (عبدالحق شادمانى) .

۳ - شىخ (صالح الكولاني) .

۴ - شىخ (يار محمد) .

۵ - شىخ (احمد البرسي) .

۶ - شىخ (يوسف بن طالقان) .

ئىمام پىزى لە ھەموويان گەرت و ، ئىجازەى دائى و كەردنى بە
 خەلىفەى خۇى ، قەرمانى پىدان ، كە بىگەپتەو بۇ ئاۋچەكانى خۇيان و
 خەرىكىكى بانگەوازى و پەروەردە كەردنى خەلىكىكى بن .

لە ھەموو لايەكى ھىندستاندا خەلىفە قوتايەكانى خۇى دامەزراندە
 باش ئەو و شىخ (مير محمد نعمان) كەردە خەلىفە ئىجازەى دائى

ناردیه (دکن) ، له گوښه که پيدا به سمدان له سواړه و رساډه بو زیځو
خوا به رستی . کډه بوونه و . . . شیخ (بدیع الدین السهاتوری) ی ناردیه
(سهاونپور) له په که سجاړ داو ، قهرمانی پيدا که له توردو گای (راشای)
له (ټاکړه) بقیته و . . . ثم کاردی بو په خوا ، خوشوینی و
شکوډاری به را به ری له ناو دلی خه لکیدا پوا . زور به ی نه دمانی ثم
دلوله بوونه مریډی و چونه پیزی خه لکه که یوه و ، په هه زاران
پیتوانی غه سگری له سر دمنی توبه یان کرد ، همو و پوژنی خه لکی
نه منده ټاپوړه یان ده کرد ، به را ده یکه زور به زحمت ده بوو که میرو
یاوازی ده ولت زیاره تی شیخ بکه ، شیخ (میر محمد نعمان الکشمی)
که خه لپی شیخ (عبدالقې) بوو به یه تی له گه لدا نوی کرده و .
نیجازه ی دای و له ناو چی (بورهان پور) دایا ، بووه سر جاوله یکه بو
جوتانی تمریقست و موریدان ، باری ددروونی زور به ی خه لکی چاک
بوو ، توبه یان ده کردو له گونا ده کردن وازیان ده هتا ، شیخ (طاهر
اللاهوتی) ناردیه شاری لاهور که مه لبه ندیکي زانیاری و پامیازی بوو
لهو سرده مه دا ، تا پانامی قوتایانی زانیاری بکت و تینو به تی تینو
یقهین بشکیتی ، که لک و سودی لهو ناو چاته دا نه نه تی کرد ، نه مجسا
نیجازه ی دا به شیخ (نور محمد البتی) ناردیه شاری (ته) و تمیش
دمنی کرد به دامه زرانندی زنجیره ی پدرومده و پابه ری کردن و ،
دیرس و ته و مو سود که یاندن و بانگه وازی و پاشان ناردی بو (بنکاله) .
ثم شیخ (ظاهر البدخشی) پاشن ته و ی خولی پدرومده ی نه و او
کرد ، نیجازه ی دای و ناردیه شاری (صوبور) بو دیرس و ته و و
تهریقست دان .

پاشن ته و ی نیجازه ی دا به (شیخ احمد البرکي) ناردی یه

(برك) بۆ پەرۋەردەو پائىلى كىردى ئۇ ئۈچەيە .. شىخ (عبدالحى)
 كىسە خەلىكى ئۈچەي (خىزار شادمان) ئى ولانى ئەصفەھان بۆۈ ، پاشى
 ئەۋاۋ كىردى خۇلى خۇلى لە پەرۋەردەو پائىلى كىردى ، ئىجازەتى دائىرە
 ئازدى بۆشەرى (تە) (۱) ۋ تاسە ئىنۋەتى ئىۋانى تەرىقت ۋ زائىنى
 شىكاندە ، شىخ (نور محمد) لە پۇخى رەبەرى (كىكار) سەرچاۋە
 ئاۋى پۈۋى ھىدەيت ۋ پەرۋەردەو سود گەياندى ھەل قولاند . شىخ
 (حسن البركى) . بە غەرمانى شىخ ولانەكى خۇلى گىرەۋە ئەستۈى
 خۇلى بۆ پلاۋ كىرەنەۋى (سە) ۋ نىشاندى پىنگى پاشى ۋ سەيد
 (محب الله الماكبوري) . كىرد بە خەلىقە ئازدى بۆۈ (ئەسكېۋر) پاشان
 پىنگى دا لە (ئەلەد) بىشەۋە ، شىخ (كریم بابا حسن) پىزىكى زۆرى
 لى گىراۋ سۆزىكى زۆرى بىن بىخىزەۋ تىشكى دلى زۆر بە كەلىكى
 تى گىرا لە لاين ئىمامەۋە ، پاشان گەپاىەۋە بۆ ولانەكى خۇلى] (۲) .

سالى ۱۰۲۷ك كۆتەيى بىن ئەھبەۋ ، كە ئاۋانكى ئىمام
 شىكۋارى ۋ شانۋ باھۋى ۋ كىرگەرتى پەرۋەردە كىرەنەكى ھىزى
 ئاراستە كىردى ۋ پەبەرى كىرەنەكى بىشە ھەمۋ لایەكدا پلاۋ بۆۈە نا
 گەپشە دەزەۋە ۋ لائىش ، سەدای ئەم پىاۋە مەزە گەپشە ئەۋ دىۋى
 ولانى ھىدەيتەۋە بۆۈە لە ھەمۋ لایەكى جىھانەۋە تاكە تاكەۋ پۆل
 پۆل ۋ بە كۆمەل خەلىكى پۈۋى تى دە كىردى ، سوديان لە پەرۋەردە

---

(۱) لەۋە پىش (نور محمد البىنى) ئازد بۆ (تە) دىۋارە شىخ
 (عبدالحى) ئازدۋە ۱ ۋا دىۋارە شىخ نور قۇتايىكى بە خەلىكى
 پىرۋە تا ئەمىش (شىخ عبدالحى) قۇتايىكى تىران بىن بىرەيت
 بۆۈە ئەمىش دىۋارە ئازدۋە *

(۲) الإمام السرخسنى - ابو الحسن التلمی

کردنه کهي و زانسته کهي و درده گرت ، زړو له خليفه کاني گه پښتونه
(ما وراء النهر) (بدخشان) (کابل) و ولاته کاني تر ، نالوبانگشي
گه پښته ولاته عمره پيه کڼ ، به لام له هينوت نندا چنگا پدک نه مابوو ،
خليفه و قوتايي و ، مريدي نيمایي تدا نه پښت ، هموويان به جباري
بانگمو ازيان يو پښکهي خوداي گه وره ده گرد ، پاسته شمعليان
نشانې خه لکي دمد او قوتايان په ورو درده ده گرد (۱) .

نه گهر وردينه وه له م شپوه بانگه وازپه ي نيمایي سره پهندي ،
ده زانين کم کمس هه په له ميزووي نيملاسه تدا شان بدات له شاني
له م شپوازي کي که هلي بزارد بوو يو گه ياندي نيملاو نوځي کردنه ودي
له دلي خه لکيدا . . له پشاندا خوي يي گه ياندو بله ي پوځي و زانست و
پوځنيري له چلو سره درده کيدا زړو به رزکردوه ، نهمجا توتاي
نمو پياوانه ي که خيريان تدا پدي ده گات له خوياني کوزکاته وو ،
جکه لموي مريدو قوتايي په ورو درده کردو يي ده گه ياند . . پشان
پښکهي دمدان تاپيني نيملاو پلاو بکه نه وه په خه لکي بنگه پښ . .
چونکه نه گهر به پدک خوي هيجي يي نه پښت چي پمختيت وده نمو
وته پي ده پښت (فائد النسيه لا خطبه) هيج يي نه بوو ، هيج ناپمختي . .
نهمجا نه گهر ورد پيموه شپوه پښکخراوښکي پښک هيتا بوو هموويان له
فرمانې شو ددرنده چوون . . خوي نراسته ي ده گردن ، نه ک هير
خليفه و موريد پښک به ناره وروي خوي شت بگه پښت . . له گال ته وده شدا
سره پستي جولانه ووه چوپنه يي گه ياندي په رنانه کهي درابوو ددست
خليفه و بانگه و ازان خويان ، به لام نمويش به گه ياندي پدک په رنانه . .

---

(۱) رجال الفكر والدمعة . الإمام السرخسني . ابو الحسن النخعي

یانی خلیفه‌یک له‌وسر ولآت و نیمی تر له‌وسری ولآت به‌ک شستیان
 که یاندوو به خه‌لکی .. بئی کومان نهمه جواترین کاری پامیارانه‌یه ،
 که نراسته کردن مه‌لبندی بیت کاریش تلوچه‌یی بیت به مانای مسو
 پرسیایه‌ی ده‌بیت نه

« التوجیه المרכזی والعمل اللامרכזی »

هه‌لوێستی سولتان جیهانگیر به‌رامبەر به نیام

[جلال الدین اکبر] سالی ۱۰۱۰ی ک دهری و ، (نور الدین جیهانگیر)ی کوپی له‌سەر ته‌ختی پاشایه‌تی داده‌نیشی ، ئهو نه‌گه‌تی و به‌لایه‌ی له‌سه‌رده‌می (ملک‌الاکبر)دا به‌سه‌ر نیلام و موسلما نه‌کاندا هاتبوو ، ئهو باره‌ ناله‌باره‌ی موسلمانان تیدا ده‌ژێل و ، ده‌چه‌وسیترا نه‌وو ئهو هه‌ولانه‌ی دهردا له‌ پێناوی پێشه‌کشکردنی نه‌لمی نیلام و ، کێشانی نه‌خه‌و یلان گیران بۆ ئهم مه‌به‌سته‌ ، لهم ولاته‌ی ، که‌ به‌خوێنی تیکۆشه‌رانی نیلام زه‌مه‌نه‌کی ئاو دراو و به‌ئاره‌فی بانکه‌کران و چاکه‌ خوازان و فریسه‌کی ته‌ویاو ییاجاکان ، تۆوی نیلام نیایدا گه‌شه‌ی کردوو ، ئه‌مانه‌ هه‌مووی به‌س بوون بۆ ئه‌وه‌ی دلی نیام خه‌فه‌تیار و خه‌بار بێ و غه‌ره‌تی نیلامی تیدا بجوێ و ، له‌تۆ ئهو باره‌ ناله‌باره‌ خه‌و و خۆراکی لێ هه‌رام بێ ۰۰ به‌لام له‌به‌ر ئه‌وه‌ی له‌سه‌ره‌تادا خه‌ریکی به‌روه‌رده‌ کردن و خاویێن کرد نه‌وه‌ی ناخی خۆی و ، هه‌ولی ته‌واو کردنی گه‌شه‌ ده‌رو نه‌که‌ی بوو ، بۆیه‌ جوولانه‌وه‌یه‌کی وای لێ به‌دی ناکه‌ین شایانی به‌س پێت ۰۰ له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا ده‌یزانی که‌ فیتو خراپه‌کاری گه‌یشه‌بووه‌ ئهو به‌پی ، جگه‌ له‌وه‌ش هه‌ستا نه‌گه‌یشه‌بووه‌ ئهو پته‌ی لێوه‌ ده‌ست پێ بکلت و ، له‌وتوه‌ بتوانی ته‌ئیر له‌خه‌لکی و

همزمانه واد لایه‌نی پامیادی ولایت و رژیم بکات ، تا کومه‌لگا به‌رو
 نیم‌لام تلپاته بکات . . بویه له سهره‌تادا نوینکارو چاکه خوازیه‌کی
 ین و چستو چالاکی به‌کی وای چتا نه‌بووه که همنی ین بکریت . .
 به‌لام نه‌ونده‌ی لای ده‌زارتی نه‌ویه له واده‌یه‌دا (تاموزگلری نامه‌ی
 بو (خان خانان) و (سید صدر جهان) و (مرتضی خان) ناردووه ، هم
 پیاوینش تریکرین کهس بوون له سولتانه‌ومو جتی پاره‌وو منانه‌ی
 بوون ، دلی هم پیاوینش به‌رامبه‌ر به‌نیام پر بوو له پز و شکور
 خوشمویستی .

نه‌و جیاوازیه‌ی له نیوان سولتان جهانگیر (ملک اکبر) ی
 بویکدا بوو نه‌ویه ، که جهانگیر هیچ پتیکی به‌رامبه‌ر نیلام
 هه‌له‌گرنبوو ، به‌ هیچ جوړتک بیری له چه‌پاندنی نه‌و یاساو ده‌ستور
 باوکی دایسابوو نه‌ده‌کردموه ، به‌لکو هه‌ر خه‌ریکی پابواردنو خوش
 گوزهرانی و نامه‌نگ گیران و شه‌وکار بردنه‌ سهر بوو . کاتی که (نیام
 ساکاری جهانگیری بو ده‌رکه‌وت له لایمن فیکرو عه‌قیده‌یه‌وو) ،
 به‌ریاری دا که هم هه‌له له ده‌ستی خو‌ی نه‌داتو ، تن بکوشیت بو
 نه‌میشتی نه‌و شوینمواره ناله‌بارو ناپه‌وایه‌ی که بلوکی به‌جتی
 هیشوو .

قه‌ده‌وی خوا وای هیتا نیامی سه‌ره‌نده‌ی یش نه‌وه‌ی ده‌ست
 به‌م شوپشه‌ مه‌زنه‌ی بکات ، پرووداوی به‌ندکردنه‌کی هات به
 سه‌را له قه‌لا‌ی (کوالیادا) که هم گرته له میژووی چاکه کادی و
 نوینکاری نیامی سه‌ره‌نده‌یدا به‌ پرووداویکی میژووی گرننگ له
 قه‌له‌م ده‌دریت .

شیخ (بدیع الدین) السه‌ارنوبوری (که ناوبانگی بلوو بیژوو له‌زو

سویای سولتاندا پرواچی پیدا کردبوو خه لکبی ده پاره‌ی نۆزبان
 قسه ده کردو ، مه سه له‌ی چوونی بۆ لای ریاوا می دولت نۆز گه‌وره
 کردبووه ، بۆیه له بهر اسیر نیم هه‌لوئینه‌ی (سهارنبوری) ترسیان لای
 نیشتو ، وایان له سولتان گه‌یاند ، که نیامی سه‌ره‌ه‌ندی ده‌ه‌وئ له
 پینگه‌ی (سهارنبوری) به‌وه به‌ه‌وئندی له‌گه‌ل سویدا به‌یدا بکه‌نو
 دزی دولت پلان بکیرنو دزی سولتان تمخشی شۆپش ده‌کیشن ..
 له‌گه‌ل نیم هه‌موو پروا بکه‌ندانه‌ی دزی نیامی سه‌ره‌ه‌ندی (سهارنبوری)
 ده‌کرا ، نیم هیچ گوئی به‌م هه‌والو ده‌نگو باسانه‌ نه‌داو به‌لکو به
 پیچه‌وانه‌شوه هه‌ر خۆشه‌وینی خۆی بۆ نیام ده‌رده‌بری و هه‌میشه له
 لای خه‌لکی باسی ده‌کرد [(۱)] له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا ده‌ه‌وایه نیم تۆمه‌تی
 له‌هه‌ر خۆی لایر دایه نه‌ک زیاری بکات ، چونکه نیامی سه‌ره‌ه‌ندی
 هیچ مه‌به‌شکی پامبارانه‌یان کۆدینا نه‌ه‌بووه ، به‌لکو مه‌به‌شی
 چاکه‌خواری و چاکه‌کاری بووه ، که پیوت هه‌موو بزوتنه‌وو ،
 جولا نه‌وه به‌کی نیامی چاکه‌خوارو چاکه‌کار ، نیم مه‌به‌شی خۆیان
 تاشکرا بکه‌ن ، نو تۆمه‌ته پامبارانه له خۆیان دوور بخه‌نه‌وه و ده‌کو
 نیامی عومره ده‌فه‌رموئ :-

« مَنْ عَرَضَ نَفْسَهُ لِلنَّهْمَةِ فَلَا يَلُومَنَّ مَنْ أَسَاءَ بِهِ الظَّنَّ »
 جگه له‌وه‌ش به‌ گوئی فه‌رموو ده‌کی نیامی عه‌لی نه‌کرد که
 ده‌فه‌رموئ :- « كَلَّمَ النَّاسَ دَلِي قَدَرِ عَقُولِهِمْ » [بۆیه نیام به‌م
 پروا بکه‌ندو ئه‌زلوه نانه‌وه به‌ که‌وته ناو گه‌رو گه‌رفت و ناخۆشه‌وه -
 سولتان جیهانگیریش هیچ ئاگاو خه‌به‌ریکی له‌م کاره‌سته نه‌ ، به‌لام

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشوو

سه خوازان له کوشکی سولتاندا زور بوون ، نیسانی سره هندیش
 لهو کاته دا بهر بهر کانی بزوتنه وی شیعہ گهریتی ده کرد ، که خمریک
 بوو بهر کومه لگای نیلام و هوش و پریاندا زال ده بوو ، جگه لهوش
 تیرایه کان که هابونه هندستان ، له هه موو لایه که وه ده ستیان بهر
 کوشکدا گرتوو ، نه میس به ناکرا بانگه وازی بوو نه ملی سوتنه و
 جهامعت ده کرد ، نیر لیره دا هیچ دوور نه که تیرایه کانی خاوه
 پله و پایه ، له کوشکی پاشایه تیدا داخ له دل بوون و ، بوو هه لیک گه پاون ،
 نیسانی یی له ناو بهرن ۰۰ نه مجا مه ترسی نه کاردساته له ووه ده ستی
 یی کرد که به قالیکی پامباریانه درایه قه لیم ۰۰ نیر سولتان لیسره وه
 بریاری دا سورتیک بوو نه و وزعه دابیت [۱] .

تا لیم کاته ناهه مواره دا نیام به په روه رده کردن و نیر شادموه
 خمریک بوو ، هه روه کو خور نیشکی به بخش ده کردو ، به هه موو
 لایه کدا بلاوی ده کرده وه ، له هه موو لایه کدا ناسرا ، نوینکاری و
 چاکه کاری به کی گه شنبووه ترقی کی به رزی و ، له هه موو دلکدا جی
 خوی کرد بوو ، وا دیاره ویستی خوی گموره له ودا بوو ، لهو
 کاته یی نهو گه شنبوو به نهو بهری پله یی به رزی و مه زنی شنبایه نی و
 پابه ری کردن ، تووشی نهو تافی کردنه وه یی بکلت و فیری نهو یی بکلت
 که نهو پینگه به یی گرتویه نه بهر ، نه واضعانه بیکرتیه بهر تا بگاته
 نهو میراجه پوچی و خودا ویستی یی که به یی نهو به لاو ناخوشیانه
 نه بیت ، ناینگاتی .

---

(۱) هه مان سهرچاوی یتیمو

هۆی به ندکردنی ئیمام له قهلائی کوالیاردا :

هۆی سه ره کی به ند کردنی ئیمام ، بۆ ئهو په یوه ندیه به نیه ده گه یته وه که له تیوان یساوانی ده ولته و میره گانی کۆشک و ئهو خۆشه وستی و پێزی له لای ئه وندا هه یوو ، ئه مهش خۆی له خۆیدا هۆیه که له و هۆیانه ی دڵ به له پقو قیه ده کاتو به سه بۆ خرۆشاندنی ئهو سولتانه ی دزی بلوکی خۆی هه ستاو ، شوێنیکه گه وری له دزیدا هه لگیرساند . جگه له وهش به ره به ره گانی برا گانی خۆی ده کسردو هه ندیکه یی ئی گرتن ، تا توانی ته قتی سه له نه ت بۆ خۆی داگیر بکات و کاروباری ولاته بگرته ده ست ، سه ره پای ئه مانهش له وانه یه سولتان جیهانگیر ئاگای له و نامه کار یگه رانه ی ئیمام بووینت که بۆ ییلوه گانی ده نارد . . له وانه یه هه ر ئه م هۆیهش بووینت پاش ئه وه ی ئیمام له به ندی قه لا ئی کوالیار پزگاری ده ینت جیهانگیری وای ئی کردیت ئه و داوایه له ئیمام بکات بۆ ماوه ی سێ سال له توردوگا که یدا له گه لێدا بیه تته وه ، تا وه کو له جۆیه نی ئه و په یوه ندیه تی بکات که له تیوان ئیمامو ییاوه گانی دا هه یه ، تا دڵ تارام بیت که هیچ مه زسه کی له سه و سولته و ده ولته نیو ، نایکات به هه لیک به گز ده ولته نا بیجت .

بەئى جېھانگىر دىن ئارام بوو لە مەبەست و نيازى ئىمام كە ئەمەش
 لە ھەمووى گرىنگىرە و پىويستە ئەو نىيازە خاۋىن و جوانەى چاكە خوازان
 ھەمىشە ئاشكرا بىت بو سولتانه كان تا لىيان نە ترسن و ، ھەر لە سەردە تاوہ
 بزوتتەوہ كەى بىنە بىر نە كەن . پىساو چاكتى و لە خۇبوردنى ئىمامى جىساو
 بىن كەوت و بىن تەماعى و ئاكار بەرزى دى و ، زانى ھىچ جۆرە نرختك بو
 پىلو پايمو كورسە كەى دانىت و ، بە ھىچ جۆرىك ئلوپىشى لى نادانەوہ .
 پىيارى سەربەستى ئىمامى دەر كىرد و چۆن دەپەوئىت با بىزى .

بزان چەند سالى كىردە قوربى بىر و پاكەى تا تۆمەنى پامبارى لە
 خۆى دوور بختاوە ، بەلكو بە بى كەف و كول و سنگ دەرپەردن پاڭزى
 بوو بەو حوكمەى سولتان ، تا نىازى يكى خۆى بو ھەموو لايىكە
 دەر بخت (۱) .

(۱) لىرەدا بە پىويستى دەزانم چەند نمونەيكە لەم سەردەمەى خۆمان
 بىنەوہ چۆن تىكۆشەرانى ئىسلام ھەمىشە ھەول دەمدن تۆمەنى
 پامبارى و دىيائى لى خۆيان دوور بختەوہ . ئەوہ تا ماموستا
 سەئىدى نورسى نامەيكەى نارد بو سەردەك وەزىران و وەزىرى
 ەدل و ناوخۆى توركىا كە تىشكى خستۆتە سەر زىيانى خۆى و
 بزوتتەوہ كەى و بەپامەكانى كە بەشېكە لەو بەرگرىانەى لە خۆى
 كىردووە لە دادگاكانى توركىا ، ھەندىكى لىرەدا دەنووسىنەوہ .
 پاشا باسى لە دايك بوونى خۆى زىيانى قوتا بىتتى و گۆبەن ئانسەوہ
 لای سولتان عبدالحمىد ، ئەمجا باسى ئەوہ دەكات چۆن بەشدارى
 كىردووە لە جەنگى جېھانى يەكەم و ھەول دانى بو دامەزراندنى
 قوتا بختانەى (الزھراء) ، بەگىشتى باسى ھەولەانى پامبارى خۆى
 كىردووە بو چارە سەركردنى گىروگرفتەكانى ئىسلام ، پاشا ئەمانە
 دەگىت :

تا ئىستا زىانم بىر بوو لە خىزمەت كىردنى و لاىت ، بە بىزى ئەو
 بىروباوہرەى ھەكەم گرتبوو كە بىرىتى بوو لە خىزمەت كىردنى ئايبىن
 لە پىتى سىياسەتەوہ . بەلەم پاشا ئەم ماوہە بە تەواوہتى پىلوم

له دنیا وهرگیز او سهیلدی کولم خسته گۆرهوهوه بووم به
 مرۆنکی نوێ که بۆ ناخیرت بزی ، له کۆمهله هاتنه دهرهوهوه له
 گردی (یوشع) له نهستهنبول گۆشهگیر بووم ، پاشان له
 نهشکهوتهکانی ناوچهی وان له بهتلیسدا له تیکۆشانیکی
 بهردهوامی پۆحو ویزداندا بووم ، بۆ جیهانی پۆحم خۆم به
 تهنها ههشتهوهوه دروشمی (اعوذ بالله من الشیطان والسیاسة)
 هه لگرت ، ههوهو کاتم بۆ لیکدانهمی ماناکانی قورئانی پیرۆز
 تهرخان کرد . ۰۰ لیش له جیهانی سهیلدی نوێدا دهزیام ، قهدهر
 بهردمی بۆ نهلی گردن له شاریکهوه بۆ شاریکی تر . ئا لکم
 کاتانهوه له ناخی دلهوه مانای جوانو بهرز که له نهیضی قورئانی
 پیرۆزهوه ههلهقهولا ، له دایک دهبرو ، لهو کسانهی له چوار
 دهووم بوون دهیان نوسیهوه ، نهمانش بریتین لهو بهیامانهی که
 ناوم نان (بهیامهکانی نور) . بهراستی نهمانه له نوری قورئانی
 پیرۆزهوه ههلقولاون . ناوهکهی له ناخی ویزدانهمه هاتوته
 دهوێو خۆیشم لهو باوهزهدام به بهلینیکی تهواوهوه که لهم
 بهیامانه له زادهی مێشکی خۆمهوه نین بهلکو لیلیهمی خواهیوه
 له نوری قورئانهوه بهسهردلهیدا پزانهوهوه ، لهو بهلینهدام
 هیچ پێگایهکه لیه بۆ پارێزگاری باوهری خهسکی جگه لهم پێگایه
 لهبیت ۰۰ ههروا بهردهوام دهبیتو دهلبیت : لهم بهیامانه نزیکی
 ۱۳۰ بهیامن هیچ باستیکی دهبارمی کاروباری دلباو سیاست
 نهیدا لیه لیان و ناخیرت لهبن) . بهردهوام دهبیت : که چون
 ههلهبهستان و پیاو خرابان و یستویانه کومهتی بۆ پهیدا بکهنو به
 ههیهوه جهنن دین جار گیراوهوه نهلی گراوه ، نههجا دهلن : ههرو
 دادگایهکه لێ وردبوونهومی عیلمیانهی گردبیت بریاری بههالهتی
 ئهسکی دهرگردهوه . ۰۰ حقائق الايمان ترجمه احسان قاسم
 الصالحی . ماموستا نورسی زۆر به جوانی مه بهستو لیبازی
 بزوتنهوهکی بۆ پۆژم دهرخستوه تا بزانی خهریکی چیهو لێی
 نهکونه گومانهمهوه نههجا نهیهلن تهنها ههنگاوێک بنبیت . پان
 هومهر تهلهسانی چۆن ئامانج و مه بهستی بزوتنهوهکی خۆیان له
 میسرا ناشکرا کردوهوه بۆ هههولایهکه دهی خستوه که کاری
 نهوان چاک کردنی خهسکی و پێکوهپێک کردنی حوکه له پێگهی

به هرحال سولتان نهو بریاری بهندکردنی نیامی راسته و خن
 به هوی بزوتنه وه که به وه دهرنه کرد به لکو جارنیکان داوای نیامی
 سه ره هندی دهکات تابیت له باره گاکه یدا ناماده بیت ، نهام داوایه له
 حاکمی سه ره هند دوو باره کرده وه ، که هه رجوتیک بووه نیامی بو
 بنریت ، نیامیش به خوی و پنج کس له هاوپی و مریده کانی که و ته
 پی به ره و باره گی سولتان ، که سولتان به هاتی نیامی زانی هه ندی
 له گه وه پیاوای خوی نارد پیشوازی کردنی و ، له نریک کوشکی
 جهانگیر وه ختوبه تان بو هه لدا نه مجا جهانگیر داوای دیتی نیامی کرد
 له کوشکه که یدا ، کاتنی نیام چووه لای به پیره وی دابو نهریتی جوونه
 لای سولتانی نه کرد ، سولتانیس هویه که ی الی پرسی نه میش له وه لامدا
 ونی : من تا بیتا به پیره وی نهو دابو یاسایانه ده کهم که خواو
 یننه مبری خوا هتاویانه ، جگه لهم دابانه هیچی تر نازانم نهام وه لامه
 سولتانی زور توپه کردو ونی سوزدهم بو به ، نیام فهرمووی جگه له
 خوا سوزدهم بو که سی تر نه بردووه هه رگیز نابهم ، بتر نه مه زیاتر
 پقی سولتانی هه لاندو فهرمانی بهندکردنی نیامی سه ره هندی ده رکرد ،
 له قه لای کولباردا .

هه لدا نیکی هندیو ناشتیانه وه وه ک کۆد پساو شو پشو
 ناگرنانه وه . . نهو تا له جهندن گوفارو پلۆزنامه دا نه مه ی ناشر
 کردوه وه گوفاری (اليوم السابع) العدد ۱۰۹ الانین ۹
 حیزان ۱۹۸۶ که چاو بیکهوتنیکه ناشرای دهکات به ناویشانی
 (نرید اصلاح الحکم لا تغییر الحاکم) . . لیره دا ده بن ناگمان
 له وه بیت که باری زیانی عتراق به گشتی و کوردستان به تابه تی
 جیاوازییه کی زوری هه به له گه ل زیانی تورکیا و میسر ، به لام نهام
 پکون کردنه وه به بو سود وهرگرته لهوان ، نه که ده قواو دهق
 وه کو نهوان . .

زیندوو گردنهموی پټبازی هزره تی یوسف له به ندیخانه ی کوالیاردا :

ئهم به ند کردنه ی ئیمام له قه لای کوالیاردا ، زۆر حیکمه ت و به رژه و نه دی تډا بوو ، چونکه هۆبه ک بوو که ئیمام زیاتر خوشه و یست بسکاته خه لکی زیاتر به ده میوه بجن ، خاوتنی نه فو و به رزی پوچی و ، ورشه ی دهروونی له ئیمامدا به رمی سه ند ، ئهم به ند کراوه ههرو ک یوسفی به ند کراو له میسر دا چاکی جالاکی لی کرد به لاداو ، دهستی کرد سه یتکۆشانو بانگه وازی و پابه ری کردنی ئهو به ند کراوانه ی له گه لدا بوون ، له ئو جوار دیواری به ندیخانه دا به هه موو ئهو دهنگه زولانه ی خۆی چریکانه دی و فهرمووی :

« يا صاحبي الجن اأرباب متفرقون خير ام افة الواحد القهار ... »
(ئه ی جووته هلوپئێ ی به ندیم ، ئایا جه ند خوا به کی جیا جیا چاکره یلن خوا ی تاڤو ته نیای به زه بر) • ئهم دهنگه نهمه به هتزه پایه ک نی قه لاکه ی هتایه له ره و ، دیواره کانی به ندیخانه که ی له رزانه ده و ، سه داکه ی له ده ره وه ی به ندیخانه ش دهنگی دایه وه • به ههزاران به ند کراوی ناموسلمان ، موسلمان بوونو به هۆی په قنارو ئاکارو

پاښتو ژبې ، وایان لې هات که ټایپنی ئیسلام بکه نه ټایپنی ختوبان ،
 سدان موسلمان سر له نوټی توبه یان نوټی کردموه . به یسه تیان
 له که لدا همت ، چتزو له زه ټیکې زوړیان له هاوړپیه تی ئیامدا ده یینی . .
 دکټور (ژرنلند) له کتبه که یدا (الدعوة الی الاسلام)
 دا ده لټی .

(له سرده می سولتان جیهانگیردا ۱۶۰۵ - ۱۶۲۸ ی زه زانایه کی
 سونی هه بوو به ناوی شیخ (احمد المجدد) ، له سرده مه دا به وه
 ناوی ده رکړدوو که بهرپرچی عقیده ی شیعی ده دایموه ، شیعه کیش
 له کوشکی سولتاندا خساوه ده ستلآت بوون ، ییلانیان بو گټرا تا
 به گرتین داو هه روا مایموه تا دوو سال ، له م ماوه یدا دلی سدان له
 به ندکراوه غه یره موسلمانان کانی به وه ئیسلام پاکشاو ، کردنی به
 موسلمان) .

له (دائرة مطرف الاخلاق والديانات) دا هاتوو ده لټی : . له بابعت
 زانایه له زانای موسلمانان ده گټر نه وه : نوی شیخ (احمد المجدد)
 بوو ، له سده ی هه فده یه می زاینی دا له هندستان ژباوه ، به ستم
 به ندیان کردوو ، به لآم به سدان له غه یره موسلمانان به ندکراوی لای
 خوی هتاوه ته ناو ټایپنی ئیسلامه وه . .

به لټی خوی که وړه نیمه ټیکې زوړی به سر ئیامدا باراند ،
 چونکه سوده پوځی و ده روڼه که ی له و قه لایه دا وړی گرتوو
 له وانه یه له کاتی ئیسراحتدا نه وه ی بو به ده ست نه هاتبايه ، . . به لټی
 نه وه ی له ناخپوه ټاره زووی بوو پټی بگات ، پټی گه شت ،
 چونکه داوا کردن له ناخپوه جوړیکه له دوعا کردن . . مه به ستمان
 له ویه خو ئیام دوعای نه وه ی نه کردوو نووشی گرتن و به لآو ناخوښی

يېت ، بەلكو داوايى ئەۋەي كىردۈۋە كە دەروونۇ پۇخى زياتر بەرمە
ئاسۋى بەندايەتى بۇ پەروەردگار بەرزىتەۋە . . جا خۋاى گەورەش
خۋى دەزانى ئەۋ داوايى جىئ بەجئ بىگاتو ئەۋ دەردەي تىمار بىگاتو
جىگەتى خۋى تېدا بەكار دەھىتت بۇ نىمۈنە كەتتى كە نەخۋشېك پەنا
دەبانە بەر پىزىشېك بۇ جەلە كىردى جا يان يىۋىست بە دەرمان ناكسا
لەبەر سوۋدى نەخۋشە كە يان دەرمانىكى دەداتى كە خۋى بەچاكى
دەزانىت ئەك ئەۋ دەرمانى كە نەخۋشە كە داوايى كىردۈۋە ، يان ئەۋەتا
دەرمانى كە دەداتى بەلام تامەكى زۇرتالە كەچى ھەر دەپىت بىخۋاتەۋە
تاۋەكو چاك بىتەۋە . . .

بەلى جىگەتى خۋاى گەورە لەۋەدا بوو كە تىمار توشى ئەۋ
بەلایە يېت بۇ ئەۋەي بەۋ ئاۋاتەي بىگاتو ئەۋ دەردەي چارەسەر
بىگىت ، ھەروەكو تىمار خۋى باس كىردۈۋە كە چەندە سودى لەۋ
بەند كىردەي ۋەرگىرتۈۋە ۋەكو بەرزىۋونەۋەي دەروونى بەرمە ئاسۋى
بەندايەتى ، يى دەنگ كىردى ئىزدەۋى نەفى ، ئەمانەي لە ھەندېك
لە نامەكانىدا باس كىردۈۋە ، بەكەن لەۋ نامانەي ئاردوۋىتەي بۇ شىخ
(مېر محمد نىمان) دەلى :

« سوپاس بۇ ئەۋ خۋاى لەش ساغى لە ناۋ بەلاۋ ناخۋشېدا يى
بەخىيۈم ، لە ناۋ زولمۇ جەفادا دل ئەۋاى كىردۈۋە ، لە ناۋ ئازارو
ئەشكەنجەدا لوتقى لەگەلدا نواندوۋم . . »

ۋا دەردە كەۋىت ، لەۋ كاتەي كە ھەۋالى گىرتى تىمار بلاۋ بوۋە
دەنگى دايەۋە ، خەلكى كەۋتۈنەتە تانەۋ تەشەرە لېدانو ، لە
باس كىردى دا زىادە پەۋىيان كىردۈۋە ، دۆستانو خۋشەۋىستو
مىدەكانى تىمار زۇر خەبەر بوون لەم بارە ئالەلارو ، پىۋياگەندانە ،

بۆيە ئىمام لەو نامانەى بۆى دەناردن داواى ئارام گرتىن و خۆگرتى لى دەکردن . ئەمەتا لە يەككە لە نەمەكانى دا كە بۆ دلتۆزىكى خىزى ناردوو كە شىخ (بديع الدين) دەلى : « ئەم ھەزارە كاتى گەشتە قەللى كوالار ھەر لە پۆزانى بەكەسەو ھەست كەرد ، نورى ئەو لۆمانەى خەلىكى و ، پەختو جىئودانەكانيان ، بە چەشنى پەلە ھەورىكى نورانى لە شارو گوندەكانەو بە پەردەوامى بۆم دەھاتن لە لاوازى و كۆلەوارىيەو بەرو ھىزەت و سەرپەرزى دەيان بىردم ھاوۋى چەندىن سالىم لە ناو پەردەيەكى پى لە لوتىو جەمالەو بەرى وا ئىنا كاتى ئەو يە لە پىنگى پەروەردەيەكى پى توند و تىزى و جەلالەو بېسەن ، كەواتە ئىوتە لە مەقامى سەبدا خواپاگرتن و لە مەقامى شوگرىندا ئارام گرتن ، چونكە جەلال و جەمال دوو سىفەتى ئىكەمەن لە يەك جىا نەسەو . »

ھەروەھا ئەم بەندكردەى ئىمام بەينى پەوا زۆر لە مېرانی كۆشك و يساوانى دەولەتى سونى مەزھەبى بەست كەرد ، ئەوانىش وەكو (الرحيم خان خانان) و (خان اعظم) و (السيد صدرجهن) و (خان جهان) و زۆر كەسى تر بەم كارەساتە دل غەبار بوون .

بە ھەر حال سولتان بە ھەر ھۆيەكەو پىنت (۱) لەم كارەى كەردى پەشيمان بۆو ، ئان ئەم كارەى بەجۆرە تەئىب كەردىك داناو ، لەبەر ئەو پىتى خۆش بوو ئىمام پىتە كۆشكەو و چاوى پىتەكەو پىتە ۰۰ سالى (۱۰۲۹ك - ۱۶۲۰ز) لە بەندىخانە بەر بوو .

(۱) وەك دەلىل جىھانگىر لە خەويدا پىتەمبەر صلى الله عليه وسلم ى دىو پەنجەكانى دەگەزى و ئاخى ھەلەكەتشار دەپووت ئەى جىھانگىر ئەم مەزھەبەت ، بەند كەردوو ۱۹

ئىمامى سەرھەندى لى ناو ئوردوگى سۆلتاندا :

ئىمام لى قەلاى كوالبارەو بەسەر بەرزى و پىزو شىكۆدارىمەو ھاتە دەرى ، بۇ ماوەى سى پۆز لى سەرھەندا مايەو ، پاشان گەپايەو بۇ ئوردوگى سۆلەن جىھانگىر ، (خەم شامىجان) ى كوپى جىھانگىر ، سەرەك وەزىران یشىوازيان لى كەرد ، جىھانگىر داواى ئەوۋى لى كەرد بۇ جەند پۆزىك لى ئوردوگا كەيدا بىتتەو ، ئەمىن ئەو داوايەى قەبۇل كەرد ، ھەر ئەمانەش بوو كەردى كەرد سەر سۆلتان و ئەوانەى ناو ئوردوگا كەش ، بۇيە كەلكى زۆرى گەيانە .

ئىمامى سەرھەندى لى نامانەى بۇ كۆپەكانى نوسىوە باسى ئەو سودگەيانەن و بەرھەمانەى كەردوۋە كە دەسنى كەوتوۋە دەلى

« من وا دەزانم مانەوم لى ئوردوگادا لى گەل لى ئارەزوۋى و ناخەزى خۇشەو بەھەلىكى چاكى دەزانم ، يەك سەعات مانەوم لى گەلەندا بە چاكى دەزانم لى جەندىن سەعات مانەوم لى شوتانى تەدا » .

لى نامەيەكى تەدا دەلى : « ئەو بارو زروۋەى مى تەدام پىۋىستى بە تاشى خوايە ، جونىكە جەندىن سەعات بە خۇشەى قەى بەسود بەسەر دەبەن ، بە يارمەتى خواي گەورەش ، تەمەلى و مەرايى كەردن خەۋى

د کويته ناو کوږو گفتوگو کانمونه ، د دربارې کاروبارې ټاين و پاڼه کاني
نيسلام . . . به يارمه تې خوا لږم کږپاڼه دا به چه شينک له گه لږان ده دويم ،
که له خه لوه ته تاڼه تيه کانسدا قسه ي تيدا ده کم ، .

له نامه يه کدا يو شينخ (خواجه حمام الدين) ي نوسيوه نيادا ده لږي :
« نهو براو هاوړي خوشه ويستانه ي له گه لمدان هه موويان دلخوش و
ناسودن ، بهر ده وام حالان له يښ کوه تن و سرکه وتدايه ، هـ
ده لږي نه م توردو گايه به هو ي نه مانوه بووه به ته که) .

نيام له لو توردو گي جهانگير دا بوو ، هاوړيه تيه کي به نين په يدا
بوو له نيوان نيام و جهانگير دا ، نيام لږم توردو گيه دا بوو که گه شت
لاهور ، له وڼوه چو يو سره هند ، نيام هه زى ده کرد له سره هند
بميتته وه ، به لام سولان نه يده تواني لږي جايته وه بويه پڼگي نه دا ،
نه ميش له گه لږاندا چو يو ده هلي و له وڼوه يو بنارس و پانسان چوونه
نه جير . ښتر له ويدا مو به که مانوه .

نم هاوړيه تيه ي نيام جهانگير زور سوودى گه بانمووه ، هـ
نم هو يه ش بوو بووه هو ي زيندو و بونه وه نه زعه ي نو ي کرد نه وه ي
ټاين و گرنسگي دان به مزگه و ته ويران کراوه کن و دامه زراندي
قوتابخانه ټاينه کلن ، په يدا بوونى نه و سوزو هـ نيلا ي په و
ښکرا کردني دروشه کاني ، ښکېکه له و هاوړيه تيه ي له گه ل نيامدا
به ست بووى .

خۇ ئامادە كىردى بىرەرە مەردى :

شىخ (خواجه محمد الكشمي) دەلىق : سالى ۱۰۳۲ ك ئىمامى سەرھەندى لە (ئەجمىر) دا جىگىر دەپق ، جا پۇزىكىيان وتبوى : ئەوا پۇزى سەفەر كىردىم بىرەرە تاخىرەت نىزىك بۇتەرە ، ئەمجا نامەيك بۇ كوپەكانى دەنوسق كە لە سەرھەندا دانىشتون ئايدا وتبوى (تەمەنم نىزىكى ئاوابوتىنى و ، مىدالانىشم لى دوورن) • ھەر ئەرەندە نامەكە دەگەنە دەستى كوپەكانى ، ھەموويان دەست بەجىق لە (ئەجمىر) دا ئامادە دەبن •

كانى ئىمام گەپايەرە بۇ سەرھەند نىزىكى دە مانىك لىمۇندا دەپتەرە ، بەلام لەم گەپانەرەيدا بۇ سەرھەند ، واى لە ھەموو پەيەرەندىكە ھىناو لە خەلىكى داۋراو ، گۆشە گىرى وتەنباى بۇ خۇى ھەلزارد ، جگە لە كوپەكانى نەيدەھىشت كەسى تر بچىتە لاي ، جگە لە دوو ھاوپىق تاپەتەرەكە ھەمىشە سەريان دەدا ، ھەرەرەھا بۇ پىنج ھەرزەى نوپۇز نوپۇزى جومەش دەھانە دەرىق ، ئىتر زۇرپەى كەنەكانى بە زىكرو تۇبە كىردى خۇ خەلىك كىردى بە ھەرورەنەرە بەسەر دەبردە نوشى تەنگە نەفەسى بوو بوو ، ھەر كانى ئەو نەخۇشەى زۇرى بۇ

بیتابا به گریان ددیگرت و ده یفرموو (اللهم الرفیق الاعلی) ده پاراپه و ده ددیگوت خوا به به ره و لای خۆم به ره و ینوم به دیدارت ، ده بیگه جاوه پوانی نه و پۆرم به تیشکی نورت شاد بیه و ، نه و فریستگانه ی له ینای تۆدا پشتومه هه ر دلۆنکی له ناو سه ده فی به ندایه یتدا بیت به مروریه کو نرخی منی ، له باره گای پیرۆزی تۆدا ، ین به رز یتسه وه . . کوپه گانی له م کاتی نا په سه نه یدا پۆزیکیان ینیان زۆر ده گری زۆرش دلی ناسک بووه ، نه مایش لئی ده برسن ، نه وه چینه بو و ده که یت ؟ له وه لایدا فهرمووی (شهوقی گه یتسه به خودا) . . ئه سجا کوپه گانی لئیان برسی بۆچی له یتسه دوور که وتوینسه ؟ خۆ نه مه خووی تۆ نه ، فهرمووی (خوی گهرم له توه خۆشر ده وی) .

شموټک لږو شوانهۍ شو نوټيزی ده گرد پيۍ وتن (نه مه
دواښن شو نوټيزی مه ده بکهم) ۰۰ هر وه کو خوی فرموی وا
ده جوو .

له کاتیکدا له نژادې سره مرگدا بوو و ، نه جمل به تداوونې
لنې نړیک بیوه ، ناموزگاری چوار ددوره کې ده کردن تا شوی
سوتنن بکونو له بدعت دور پکونهوه (۱) ..

(۱) لیرمدا دهرن ناگامان له بیدعه یت ، بیدعی چاځو بیدعی خراب له په کتر جیسا بکه بنهوه . ماموستا مهلا کړیسی مدرس له په کتن له فتواکائیدا له کوفاری (التریبة الاسلامیة) دا دهن : له لزی بیدعه به پزی زمانی هره یو له لومی له قورثانی پیروزدا هاتونه خوادموه ، بریتیه له هه موو داحتیانیک که له موو پتیش نه بووین ، وه کو فرمودی خوی گهوه :- بدیع السموات والارض - یانی دروستی کردوون بن لومی هیچ نمونه کیان له موو پتیش هه بووین ، چا بیدعه بهم چه مکه گشتی به ، هه موو

شەمى سى شەمە ۲۹ى سەفەر بۇ بەيەكەى ئەو پۇزەيە تاپدا
 كۆچ دەكاتو بەرەو خانەى ئارامگا دەپوات و بەتەواوەنى زىنى دوتىسا
 بەجنى دەهەلەت ، دەجەتەو بۇ لای ئەو زاتە پاكەى دەپك بوو بە ئواتەو
 بوو بە دیدارى شاد بىت ۰۰ بەئى بۇ سەبەبى گىاى پى لە ئارامى فرى و

ئەوانە دەگرەتەو كە لەكەل لایىن بگوتىن پان پىچەوانەى لایىن
 بىت .

بە پىنى عورلى شەرع ئەومى دادەهەنرەت پىچەوانەى بەلكەى
 تاپەتەى و كشتى فەرمانى شەرع بىت بەم مانا پە گومرايمەكەى
 تەواو و هېچ خەيرەكەى تەدا نە چونكە خەق و راستى ئەو پە كە
 لەكەل شەرعدا بگوتىن ، بەلام نەمە پىچەوانەى تەى ، جا ئەو
 بیدەپەى كە لە وتەى پىغەمبەر صلى الله عليه وسلم دا ساتووە
 كە لە (ابى نجیح عرباض كۆپى سارىه) پىوايت كراو ئەمە پە
 (وایاكە و مەدەتات الأمور فان كل بدعة ضلالة) ئەمە ئەو
 بیدەپەى پە كە بە پىنى مانا شەرعەپەكەى باسما كەرد . بیدەپەى
 شەرعى تاپەتە ، بەلام بیدەپەى (لفوى) كشتى پە ، هەموو
 بیدەپەى كە شەرعى بیدەپەى (لفوى) ، بەلام هەموو بیدەپەى كە
 (لفوى) بیدەپەى شەرعى نە چونكە تەنها بیدەپەى شەرعى
 گومرايمەو بەس ، بەلام بیدەپەى (لفوى) لەوانە پە لەو پىوستەیانە
 بىت كە شەرع داواى دەكاتو لەوانەشە لە دەرمەومى شەرع بىت .
 كەواتە بیدەپەى لفوى ئەو پە كە كۆپى پلاو كەردنەومى ئىسلامى لە
 سەر وەستا بىت وەكو كۆكەردنەومى قوڭتانی پىرۆز لە
 سەردەمى ئەبو بەكرى صدیق (خواى لى پازى بىت) دا بۇ
 باراستى ئەستى ئایەتە پىرۆزەگانی ، تا ئەفەوتىن وە
 كۆكەردنەومى لە سەردەمى عوسماندا لەسەر لەجەپى قوڭەپش تا
 وەكو ئەومى ئىسلامى دووبەرەكەى نەكەوتە ئىتوانیانەومى ئىسلام
 بەسالى بىنەتەو ، هەروەها نوسینەومى لەرموودەگانی پىغەمبەر
 صلى الله عليه وسلم لە سەردەمى عومەرى كۆپى عبدالعزیزدا ۰۰۰
 ەتد . التربية الإسلامية - العدد الثاني عشر - السنة السابعة
 والعشرون ۱۹۸۶ آب ۱۴۰۶ ذو الحجة .

قەدەسى جەنەبى بەجى ھېشتو ، لە لای پەرۋەردگارى خۆشەويىنى
:رامى گرت ، ھەرۋەكو زىيانى خالى ئەم چەند وتەبەى وتيت :

ئەى مەشقەكە دەلتىن كەلەى دەلتىن گەرى

گوا كەلەكەت گوا گەرەكەت

بە سوتىنىن پۇگادام گات

لە ئاۋ قەدەسى ئەم لەشم

ۋەكو بالىدەيەكە بلىن

ئەۋاڧرى . . ئەۋاڧرى

ۋەكو خۋاى گەۋرە دەڧەرەۋى :

(يا ايها النفس المطمئنة ارجى الى ربك راضية مرضية) لە تەمەنى

شەستو سى سالددا كۈجى دۋاى دەكەت .

لە كاتى شۆردىدا دېقەتلىن دا بەدەستى پاستى مەجەكى دەستى

جەبى گەرتۈۋە ، ھەرۋەكە بائى بۇ نۆيز كەردن ۋەستايىت ، ھەر جەندە

دەستىن لە بەك جۈى دەكەردەۋە ۋەكو خۋى لى دەھانەۋە ، ھەر بەم

جەشە ھېشتانەۋە ، لە پاش مەردىش زەردەخەنەى سەو لىۋە ئالەكەنى

ھەر ئاۋا نەۋۋە بوۋن . خۋى تەرخان كەرد بوۋ بۇ چاندەى خۆشەويىنى

لە دلى خەلگىدا ، دەبى خۋى چۆن پوخۇش ۋە دەم بە زەردەخەنەۋە

نەبىت . ھەر ۋەكو شاعىر دەلەت

ئەى ئادەمبەزاد بېرەكە لە دايەك بوۋىت

خەلگى يىتەكەنىن ۋە تۆ دەگەربەت

دە ۋا بۆى گە تۆ مەردىت

ئەۋان بېرىن تۆ لە يىتەكەنىن دا بېت

خوو و په‌وشتی

شیخ (محمد الکشي) نژیکه‌ی سنی سأل له گهل ئیامدا زیاموو
ده‌بارهی ، ده‌لئی :

چهند جارێك گوتیم لئی بووه ئیام فرموویه‌تی نه . نرخیسی
تیکۆشانو گاری ټیبه ده‌ی جی یئ ، هه‌مووی هه‌ر له‌ فه‌زلی خواوه‌یه‌،
ته‌نها نه‌وه‌ی مه‌تانه‌ی ده‌خه‌به‌ سه‌ر ، بریته له‌ گوته‌رایه‌لی و شوین
که‌وتی یغه‌مه‌ر صلی الله علیه وسلم چونکه یغه‌مه‌ر صلی الله علیه
وسلم نه‌و جه‌مه‌ره‌یه که هه‌موو کردارێك به‌ ده‌وری‌دا ده‌سوپیته‌وه ،
هه‌رحی خودا ده‌یه‌خشی به‌به‌نده‌کانی له‌ پێگه‌ی شوین کسونن و
ده‌ست گرتیه به‌ پێازه‌که‌یه‌وه ، هه‌رحی شیکیش لئی یئ به‌ش بووین ،
به‌ که‌م و زۆره‌وه هه‌موو هۆیه‌که‌ی ده‌گه‌رته‌وه بۆ ته‌م که‌م و کوپی و
یئ گونجی‌یه‌ی له‌ تلمسی پێازه‌که‌ی نه‌ودا ده‌بنوین ، • پۆزێکی نر
گه‌رایه‌وه و ئی : • پۆزێك جوومه سه‌ر ئاوده‌ست و لیم ټیک جوو فاجی
پاسم ینش خست له‌ پۆزه‌دا له‌ زۆر نه‌حوال و مه‌قامات یئ به‌ش
بووم ، •• جارێکیان به‌ (صالح الختانی) وت پۆ له‌ کیه‌که‌مه‌دا
چهند ده‌نگه‌ میخه‌که‌م بۆ ینته ، نه‌ویش جوو شمش ده‌نگه‌ میخه‌که‌ی
بۆ هێنا •• ئیام زۆری یئ ناخۆش ده‌یت ، ته‌مجا ده‌لئی : ته‌م سۆفه
نازانئ که یغه‌مه‌ر - صلی الله علیه وسلم ده‌فه‌رموئ : (ان الله تعالی
وتر یحب الوتر) (١) •• چونکه زۆر هه‌زی له‌ په‌په‌وه‌ی کردنی وه‌تر
ده‌کرد ، به‌م شتیه‌یه‌ سۆفه‌کانی فیری په‌په‌وه‌ی کردنی سونه‌ت ده‌کرده
شیخ (محمد بن فضل الله) ده‌لئی : زۆر به‌ توندی ده‌ستی به‌ سونه‌ته‌وه

(١) خوای گه‌وره‌ تاکیشی خواش ده‌وئ •

کرتوبو ، گزنگی به کی زوری یی دما ، هیچ جوره سوتنه بیکسی
گوردو بجوکی وار لئ نهمتاوه ، بهیاسی نهمش به همموو کهنی
ناکرت (۱) .

نیام همموو جارنگ دهههمموو :

(نهم دنیا به خاتمی ئیش کردنهو ، کجگهی ناخبره نه ، نیوبسته
ناماده بی دل و زیکر کردن ، له گهل کردوه تاشکراکان و نادای شهرمی
کۆبکرتیموه ، یتیمبهر صلی الله علیه وسلم وحتی خۆی لئه کاتی
نوێز کردنا ههر دوو یی به کانی دهئاوسان نهمه نه به یسوه دهووستا ،
که چی خۆشه وستی خوابوه ، گوردترین یتیمبهر و نیراوبه نی) .

نیام له گهل نهوشتا که شاره زای ستون و مهسه له فقهی به کسان
بوو ، خاوه نی هیزبکی پۆجوو بوو له ئوصولی فقهدا ، سه ره پای
نهماته ههر له بهر ئیحتیاط و وه رمی له ئایندا ، همیشه بهو کیانه دا
ده جووه که به روا یی کراون - له کاتی فه توادایدا - له گهل خۆیدا
بۆ همموو شویتکی ده بردن ، به یی ئه و فه توایانه ده جولایه وه که
گه وره یلوانی فقهه پایان له سه ره بووه به باشیان زانیوه .

زۆربه ی کات له نیوه ی دووه می شه ودا یان هه ندی جار له بهشی
سێ به می کۆتایی شه ودا هه لده سایه وه بۆ شه ونوێژ ، نهم نه رینه ی خۆی
له زستان و هاوین و سه فه رو مانه وه تیک نه ودا ، بۆ خۆی ده ست نوێژی

---

(۱) نهمش هیچمه یتکی گه وره ی خودایه که مچندیک لهو سه ره ده می
بیست ته شه نه ی کردوه و دووری له ئیسلام بلۆ بۆسه
نیام ده ست بگرت به سونه نه وه بهم چه شته توندو تیژه .

ده گرتو نه بده هینت کس ژو بکات به ده سیدا ، هه بیه سپواکی
به کار هتیاوه .

زۆر جار ده پوت . وه کو بۆم ده رکهوتووه که سهرتابای جهان
به جارئ له ناو بیدعت و خورافاتا نوقم بووه ، به لام نوری سونت له
نلوهندی ئهم تاریکیده هه وه کو (گۆ نه سیره) له شهوی تاریکدا ،
ده درهوشیتوه ، زۆری پق له غه بیهت و ده رختی عه یبو که دم و
کوپری موسلمان بووه ، قوتایی و مریده کانی نه پاته ده توانی له بهر هه بیهت و
سامو بیهدا له بهر ده بیدا غه بیهتی کس بکه نه هه مو پۆزی پاش
نویزی نیوه پۆ له لای به کیک له وانهی قوپرانیان له بهر بوو ، گوئی له
جوزیککی قوپران ده گرت نه گه ر ده رسی بپوایه ئه و ده رسی ده و نه وه
وه کو تفسیری (بضاوی) و (صحیح البخاری) و (مشکاة المصابیح)
هه روه ها ده رسی (علم الفقه) و (اصول الفقه) و (علم الکلام) و
(هداية الفقه) و مورغانی و (اصول البردوی) و (المواقف) ی به
قوتایه کانی ده گوت ، له ته صه و و فیهدا کینی (عوارف المعارف) ی
ده و نه وه .

نویزی (الأوابین) له دوا ی نویزی تیارانه ده پکرد ، له ده پۆزی
کوتایی په مه زانی هه مو سالتک ده جووه ئه بیکه فیه وه . قوپرانی پیرۆزی
هه مو له بهر بوو ، له په مه زان و غه یری په مه زانیس له بهر ده بوته وه
ته واضی له پاده به ده ر بوو ، زۆر نه رم نیلن و پوو خوش بوو ،
هاو پیه تی زۆر خوش بوو . هه بیه نزیکه ی په بجا تا شه ست کس
له زاناو یار چاکان و گه وره بیاوان و قوتاییانی له لا ده مانه وه ، خواردنی
ئهمانه هه مو له میوانخانه کهی ئه بام ده درا .

منداله کانی :

خیوای گهوره حموت کوپی به نیمام بهخشیوه ،
 دیوان هدر به مندالی دهرن ، توانیش شیخ (محمد فرخ) شیخ
 (محمد عیسی) بوون ، شیخ (احمد شرف) هدر له تمههنی شیره
 خوریدا مردووه . کوپه گهوره کهی (محمد صادق) پاش تهواوکردنی
 خویندنو سلوک له تمههنی بیستو پنج سالیذا کوچی دواهی دهگات .
 توانهی مانوه سن کوپه کهی تر بوون توانیش (شیخ محمد
 سید ، محمد مصوم ، محمد یحیی) بوون ، تم خیزانه مهزله زنجیری
 زخمین و خوری پرشنگدار بوون .

شیخ عبدالباقي زوری وهسغو مدحی کردونو ناوی ناوان
 (الجواهر الطویه) (الشجرة الطیة) دووباره دهریاره یان فهرموپهنی:
 نهاته هزاری بهر باره گی خودان و له سنگبندا دلی سهرسوپهتیری
 بیدابه .

کوپی به کهمی شیخ (محمد صادق) گهشته پلهی کهمالو ،
 نهویمپی پلهی بیحسان . کوپی دووممی شیخ (محمد سید)
 بهشداریه کی زوری کردووه له بلاوکردنهوهی تهریقتهی نیمام و
 فیرکردنی داخوازان و پابهردی کردنی پیرگراتی تهریضت ، بهرده و
 شوریست .

کوپی سنییمی (شیخ محمد مصوم) هه لگهری زانیاریه کانی
 بلوکی بووه و پاهه کهری زانیاری و راستی به کانی بووه ههروه ها
 خهلیغو هه لگهری نهی به کانی بووه ، له بهر دهستی نهو تهریقتهی

موجدیدی به نهوانی بلار بۆوه ، بههزی ئهم تهريقهتهوه سهه لهنوێ
باری ئیسلام و سونهتی پێنهسهر (صلی الله علیه وسلم بهیدا بوومهوه ،
که ئاكو سودی بههموو لایهك گهیاند ، وهكو دهئێن (شیخ محصوم)
جراي هموو ناوجهی دلائیکه بههۆی نهومهوه بوو زهوی ههندوستانو پۆما
پۆشن بووهوه .

نامهگانی شیخ محمده محصوم پافهو درێزه پێدایهکی ئامهگانی
نیهامهوه لهسێ بهرگدا کۆکراوهتهوه . . . . . کۆپی چوارهمی شیخ
(محمده یحیی) تهمهنی نوێ سالان بوو که بۆکی وهفاتی کرد ، لهبهر
ئهمهیه زانیاریهگانی له براگانی وهگرتهوهوه ، لهبهر دهستی نهواندا
بهروهده بووهوه ، پێگهشتهوهوه ، تهريقهتی لهوانهوه وهگرتهوهوه .

خالی نوئی گردنهمو چاکه کارییه کانی نیمامی سهره نندی :

هموو زاناسو بسپوران میژوونوسه دست پاکه کازو نوانه یی
که شاره زایی به کی نه ولویان هه به دهر باره ی نیلام به گشتی و میژوی
نیلامی هندستان به تایه تی ، تیکرا هموو به ک دهنگن له سر نهموی
که نیمام پوژیکمی مهنی دیوه له سرخستن و پنهو کردن و بهرگری
کردن له تایی نیلامی پیرۆز ، تاقه که نیک بووه له هندستاندا که
میژویه کی نوئی هتاوته کایه ووه سه رده نیکی نوئی دهستی
بی کردوو ، له زاراوه ی نیلامیدا نهم کاره به (تجدید) نوپکاری (۱)
ناسراوه ، نیمامی سه رهنیش ههر بهو ناوه ووه ناسراوه تاوه کو نازاوی
(مجدد - نوخواز) به سهریدا زال بووه ، همیشه ههر بهو ناوه ووه نلوی
هتراوه له جایی ناوی خوی ...

نوپکاری و چاکه کارییه که ی نیمام له ودا بوو فیکری نیلامی

---

(۱) پیغمبر صلی الله علیه وسلم ده لرموی : « ان الله عزوجل
یبعث کلهم الامه علی راس کل مائه سنة من یجدد لها دینها »
سنن ابی داود .

خاوتن كرده وه ، زیندوی كرده وه گیانی به بهردا كرده وه • تهلیسمی
 نهو ههوله گومرا كهرانهی لهر بناغهی موجهه دات و ، وه رزنی
 بشراقیه كلن بۆ پاك كرده وهی دهروون و ناسینی خوداو ، گه بشتن
 یئی ههله شانه وه كه ، لهر چهنه بناغهو پینگه وهیه کی نایهتی
 داهاتیوو ، له نه نه جامدا له پۆخی نایینی ئیسلام و سونهتی یتیمه بهرو پیرو
 هۆشی راست و پهوان دوور ده كه و تنه وه •

پهنازی (وحدة الوجود)^(۱) ی به تهواوهتی له ناویاندا بنه بهر
 كرد •• لهم پەت كرده وه بهیدا به لگهی زانستی و عهقلی ، به جهشتی
 پێك و پێك و مهتیقانه یتیش كهنتی ده كرد ، تا له نه نه جامدا شۆرشینی
 فیکری نایینی نوچخوازانهی بۆ ههله گهرساندن و گۆپانكاریه کی چاکی
 كردو نهو بارو دۆخهی له په گت و پشه وه گۆپی •

ناکامی نهو ههولانهی ئیمام بوو به کیکی وه کو سولتان (محی
 الدین اورنگ زیب عالمگیر) به رههم هتا ، كه سولتانی ههموو
 ههمنان بوو یی گومان گۆپینی كۆمهله به رهو چاكه ، دهینت
 سولتانیكی چاك بێته به رههم - نهه سولتانه خۆی خاوهنی ههموو
 بهاریکی پامباری و ئیداریش بوو ، ههروهها (حكیم الاسلام الأمام
 ولي الله الدهلوی) و خهلیفه قوتایه كانی ههموویان سه بهم زنجیره
 زنجیرینی بهی ئیمامی سه رههندی بوون و ، به به رههمی بزوتنه وه كهی
 داده نرێن • ههروهها نههه بوون مهزانه بێكۆشان بۆ بلاو كرده وهی
 بهرنامهی قوچان و ، سونهتی یتیمه بهر صلی الله علیه وسلم •

---

(۱) . له ژماره یه کی ئهم زنجیره به كه (ههولانای پۆشی) به نهوهی
 تیدا لاشكرا به ههولانا هتیرشی بر دۆته سهریان • له ژماره دووشدا
 كه (شێخی گهیلانی) به به دزیی باسی (وحدة الوجود) گراوه •

قوتابخانه‌ی کی زوریان دامه‌زاندوه بو خویندو
 یه‌روه‌ده‌ کردنی پوچی و خاوین کردنه‌وی ده‌روونو پاست
 کردنه‌وی یرو باوه‌پو ، به‌پرچ دانوه‌ی یدعت و نه‌فانه‌ی شه‌و
 سه‌رده‌مه . قوربانیه‌کی زوریان داوه له یتلوی مانوه‌ی ئیسلام له
 هند تندا .

بهائی ثمانی باسبان کردن هه‌وو یان پاستو ته‌واون ، به‌لام
 نمو خاله سه‌ره کی بهی که هه‌وو بیکوتن و هه‌ولدان و چاکه کاریه کی
 له دور ده‌سو پیتوه گامه یه ؟

بۆ وەلام دانەوی ئەم پرسیارە چەند پایەکی جیاوازی هەیە و
وەلامدەرەوان بوون بە چەند بەشیکەوه ، بەلام تێمە وەلامی سێ پاران
هەڵدەبژێرین :

(۱) يەككە لەو ۋايانە دەلەت :

نیلمی سره هندى حقى خويتهى به نوځوازي هزارى دووم
(مجدد الف ثاني) ولس بکريت ، چونکه هندستاني هتيايه وه
زير نالای نیلام ، نه بهيت بکوتنه باوهني بورهيه کاندو
فلسفه (وحدة الايدان) ، به لکو هندستاني به وه نالای محمد
صلى الله عليه وسلم سر له نوځ ژرسته کرده وه ، گلی هندى
پراست له نه ترسې پلنگه زبوونه ويان له نیلام ، که نه به
پلنگه زبوونه ويه خهريک بوو بيته يرو باوهريک ، بهوځى زيره کي
(ملك اكبر) و يارمتهى دوو پاويز کړه قېلاره گهيه وه (مبارک)
(فيض ابي الفضل) خهريک بوو به ته واوهني تهنه بکات ۰۰ چونکه
له راستدا نه گوږاني روحي و معنه وي و پلنگه زبوونه وي فکري و

شارستانی به ته ، زوړ ترسناکرو ناله بار ترو خراپه ، لسمو له ناو
چوونې د دولت و پوځاندې باری پامباری بهی له کوتایې سده ی
هژدمو سمره تاي سده ی نوژده ی زاینی پوړیا ، نهوش نهوه بوو که
هېزه گانی غهیره ئیسلامی له هندستاندا پاپه پینو ئینگلیز دسني به سمر
ولاندا گرت ، له وانه به دکتور ئیقبال مهبمستی له م پاستی به به که ده لئ :
« نهو پارژهره ی . پیوست بوو گلی ئیسلامی له هند پارژیت ،
خوای گوره له گاتی خویدا نارد بووی وکردی به پاسوانی ئاینی
پسرؤز ، »

(۲) پای کومنه لې دووم ده لئ :

نوبکار به که ی ئیسلامی سمره ندی له ودا بوو توانی چاره سمری
نهوه بکات ، فزلی شهریمت بدات به سمر تهریقته داو ددری خست
که تهریقته همیشه شوینی شهریمت : که وتووه نك سمره خوییت ..
به توانی و لئ هاتووی به ووه له بهر نیشکی ئیمونی که سیتی خوی به و
بهو شیوازه نایه تمه ندیه به ووه توانی پوړنی کاتوه بوو همموو خواومن
پیرئک و بوی درخت که تهریقته همیشه خرمه تکاری شهریمته و ،
توانی نهو فیه ترسناکه پابگریت له ناو ندی (سلوک و تهریقته ندا)
به رپا بوو بوو ، هه ندئک جار داوای نهو یان ده کرد له شهریمت جیا
پنه ووه وازی لئ بهتن .. تاوه کو همموو هیزو شمانه ی خویان بخه نه
سمر ودرزش و موجهه دای پوځی و همسپاری ددروونی ، شم
پروپایمش به کم جار له هندستاندا بلاو بووه چونکه مه لې ندی
(یوگو و په به نیت) بوو .. تاوای لئ هات به ووی تېکوشانی ئیما به ووه
کهس نهیده توانی بلئ : (شهریمت له دؤئیکه و تهریقته له دؤئیکي
نرو ، شهریمت مافی جاودیری کردنی تهریقته نی) .

(۳) پای کوه‌های سبزیم ده‌لن :

سه‌زنی نوی‌کاره سه‌ره‌کی به‌کمی نیمام لوم‌دایه توانی عقیده‌ی
 (وحدة الوجود) بنه‌پر بکاو نه‌هیلنن جارنکی تر سه‌ره‌ل‌دانه‌وه ،
 فلسفه‌کمی سه‌ره‌له بنافه‌وه پر وختینی به‌جه‌شتی تا قیامت کس
 نه‌یتوانیوه نم کاره بکات ، به‌جوریک به‌ربستی نه‌و لاف‌لوه‌ی کرد ،
 که هم‌مو عقیده‌یه‌کی پاست و په‌وانی له‌گه‌ل خۆیدا لول ده‌دا ، نه‌گه‌ر
 بیتو زانایه‌کی پو‌شخیر به‌ره‌رجی نه‌و بیروپایانه‌ی بدایه‌ته‌وه ده‌کرا به
 به‌لگه‌ی نه‌زانی نه‌و زانایه‌وه کو بلی‌ی له‌پو‌زی نیوه‌پو‌دا ینکاری
 بوونی خۆری کردیت هه‌روه‌کو علامه (منظر احسن الکلیانی) له
 وتاره مه‌زنه‌که‌یدا به‌ناوی (المآثرة التجديدية للألف الثاني) پاستی
 وتوه که ده‌لن :

ینلو‌جاک‌ی و جا‌که‌کاری نیمامی سه‌ره‌ندی ینکه‌لاوی لیک‌ن‌ل‌نه‌وه‌و
 وردبو‌نه‌وه‌ی (وحدة الوجود) و (وحدة الشهود) تو‌ن‌زین‌سه‌وه‌ی
 فلسفه‌یه‌کان و شه‌ره‌قه‌سی نیوان شیخ و سۆفیه‌کان بوو له‌سه‌ره
 تعریفه‌ت و شه‌ریعت ، له‌ناو نه‌و هم‌مو ها‌زو هو‌زه‌دا هه‌میشه‌ناوی به
 نو‌پ‌خوا‌زی هه‌زاری دو‌وه‌م ده‌هیترا •

زیندوگردنهومی متمانو باومر به پیغه مبه ریتی موجه مدهی و نهمری په یامی نیسلام :

له پاستیدا نوټکاری په سره کیه کی ټیم ، که ټکرای چاک
کاری و نوټکاریه کانی تری به دوردا دسوپیته و ، نوو سرچاوو
په سته ی که گنت کانی چاکه کاری و ټیکو شانه شوپنکیریه کانی
تری لن هیل ده قولی و ده پیته پروبارو به ناو گنت جیهانی نیسلامی دا
تیه پی ده بیت ، بریبه لهو چاکه کاریه مزنه ی په نگی له گمړاندنه و ی
متمانو باومر له ناو دلی گه لی نیلامدا دایه و ، متمانو باومر به
په یامه کی محمد صلی الله علیه وسلم که په یامیکی نهمرو تا له سر
نهم زه ویده دا خه لک ماییت و له دنیا دا زیان ماییت ، پیوستان بهم هه یو
همر ده یان بیت ، په نگی عقیده ی نیسلامی به ته واره تی له دلایندا
به هیز کرد . به لن نهم هه نکلوه نوټخوازیه بوو بوو به ربه سټیکی
په و له بهرو پرووی نوو فیه به وسته به و که لهم په ووه بوو ته و په پی
جیهانی نیسلامی شه پوی دما ، فیه به بوو وا دمی کرد بوو ، تا به
ته واره تی دره ختی نیسلامی پروژ به نزامه بیرو باوه په کیه کی و لایسه
پوخی به که یشیه و هیل لو شیت . پشه نگی نهم فیه بهش بزوتنه و ی
(نقطوی) بوو ، توان بوون ټالای شوپنشان هه لگرنوو دزی پیغه مبه ریتی

محمد صلى الله عليه وسلم به یی پەردەو بە ئاشکرا پانگەوازی ئێوەیان دەکرد ، دەیی سەردەمێکی تری ئایینی نوێ دەست یی بسکات و دەیی شیوازی زیان بە جوړبکی تر داڤ یزږیتو ، نوێ بکړتەو ، تەنھا تمانه ی لەسەر عقل و فەلسەفە یتو بهی ، پشموای ئەم بزوتنەو یەش (محمد الیخانی) یاساوان و شوێن گەوتوانی بوون ، مەلەندی بزوتنەو گەش هیندستان و یران بوو . لە ئەنجامی ئەو فیتە هەلگیراوەدا بوو ئایینی ئەگەری نوێ یاسا نوێ پەگە ی پەیدا بوو

هەر کەسێ دەهات و دەیوت من جە ی یخەمەرتی موحەمەدیم گرتۆتەو و جگە لە ئیسلام بەرنامە یەکی ترم یی بە . جا لە خۆیانەو یاسایان بو دادەناو فێقی تاییەتی و سەر بە خۆیان بو دەنوسێو . کەجی لە بەرپەتدا دزایەتێک بوو بەرابەر دوامین پە یامی یخەمەرایەتی دەکرا . یەکیک لەو پێنازانە (وحدة الوجود) بوو بە ئاشکرا پانگەوازی بوو دەکرا ئێوە یی باوە پێ یی بکړدایەو لەسەری پرۆشتایە پوژ . بە پوژ باوە پێ بە ئیسلام و بەرنامە یەکی کر دەبوو .

پێنازیکی تر لەو پێنازانە فیرقە ی (الامایة) بوو کە عەقیدە سەرە کە ی بریتی بە لە (الامامة) بە چەشتیکی وا وەسفی ئیمام دەکاو خاسیەتەکانی دەردەخات بە پادە یەک لە پلەو پایەدا دە یگە ی یتە یخەمەرتی ، بیروباوە پێ ئەم فیرقە یە لەو دایە کە کۆمە ییکی زوړ لە هاو لانی یخەمەر صلى الله عليه وسلم گومان دەکړیت لە ئیمانە کە یان و هاو پێتە ی یخەمەر صلى الله عليه وسلم هیچ جوړە کار یگە ریتی یەکی نەبوو . لە سەریان و ، ئەو پەروەردە یی کردوونی بە شیوە یەکی گەم و کووړ و ناتەواو بوو .

لە راستیدا ئەم بیروپایەیان یخەوانە ی ئەو ئایەتە یە کە دەفرموی

(هو الذي يثبت في الأمين رسولا منهم يتلو عليهم آياته ويزكيهم ويعلمهم
الكتاب والحكمة) (١) ..

شوتنه‌واری ئەم فیرقەیه لەبەر چەند هۆبەکی پامباری و زانیاری
جۆر بە جۆرەوه ، زۆر بەخێرای لە هیندستان و کۆمەڵگای ئیسلامی
بلاو دەبۆوه ، سەرەپای ئەوێ زۆر پەشیمان سوتنی مەزھەب بوون ،
کەچی لە پووی عەقیدەو بۆ چوون و لێکدانەوه . پاد داب و نەرییان
کاریان تێ دەکرا .

بەم چەشنە ئیمامی سەرھەندی توانی . بە کلیلێ نوێخوازی و
نوێکارییەکی باوە . بە محمد صلی الله علیہ وسلم مەتانی بە بەیامەکی
سەر لەنوێ بگەشتیشتەوه و تیشک و گزنگی خۆی جەلویزیت و ، دڵە
مردووەکان زیندووگەتەوه ، کە بەهۆی فەلسەفەی یونانی و ئێرانی و
ئێسرائی مێرو (١) هیندو و داھاتیوون . بە تیرنکی ینکەر و ھاویشتیکی
کۆزەر سەرچاوەی ئەو فیتانەی مەبەستی جینی پۆشنیر بوو . هەمووی
وشک کردو قرتەئێ لێ بێی .

---

(١) سورەتی جومعه ئایەتی/ ٢ .

(١) بێی دەوترا (الأفلاطونية الحديثة) مەلەبەندەکی ئەسکەندەرییە
بوو ، جگە ئەو مێسریش مەلەبەندێکی گەورەئێ ئەفلاتونی نوێ
بوو ، لەوێدا فلاتینس و بارلیری و براگلس بێگەشتن و
قوتابخانەیکە ئەفلاتونی نوێی تریان جامەزاند .

کۆلهواری کهشفو عقل :

ئەو نوپکارییە ئیمامی سەرھەندی پێی ھەلساوە ، بریتی بوو لە سەلاندنی کۆلهواری عقلو کهشفو ، کەم و کورتیان لە زانیی کاروبەر غەیبی بەکانو ، زانیاریەکانی پاش عقل ، ھەرۆھا کۆلهوارییان لە ناسینی سێفەتەکانی تەواوی زاتی خواى گەرۆ ، بە دەست ھێنای زانیاریەك کە ئێر ھیچ گومانو دوو دلی بەکی تێدا نەبێت ، ھەرۆھا کەرەستە بەکی ناتەواون بۆ زانیی ئەو حەقیقەتە سەلاو جەسباوانەى کە ئێر ھیچ جۆرە گومانیکى تیکەلاو نەیت بگاتە ئەو بەدی یەقین ۰۰۰ کەچی ئەو ئەنجامانەى بە ھۆیانەو دەست دەکەون لە گومانو دوو دلی خالی نین ، لە ھەلەو لادان پێ بەری نین ، لە تێکدانو خراب تێگەشتیش بە دوورین ۰۰ بەلێ ناسین و زانیی راستەقینەى تەواوی زاتی خواو سێفەتەکانی تەنها لە پێی پێغەمبەرانو ئێرراوانەو نەیت دەرکی پێ ناکرێت ، ئەگەر عقل لە سەرۆوی قۇلاغى ھەستەو بێت ، ئەوا پێغەمبەریی لە سەرۆوی قۇلاغى عەقڵشەو بە ھەرۆھا ھیچ پێگایەك نە بە تەواوەتى بێوانرێ لە پێی بەو ستایش و سوپاسو بەگەرۆو پێرۆزکردنی خواى پێ بکری تەنها لە پێی پێغەمبەریی و ، بەرۆزەدەى پێغەمبەرانو ھاو لە کانیانەو نەیت ۰ ھەر لە بەر ئەنە بە کە

فەيلەسوفەكانى يۇنانى توشى بىن ھەلۋاتەندىكى زۆرۈ ھەلەى گەورە
 گەورە بوون ، ھەروەكو چۆن ھەقلى پووتو پوختە نە ، بە ھەمان
 شىۋە كەشى پووتو پالقتە دەست ئاگەوت . ئەو كەشغانەى لە
 كارىگەرەتتى دەركى و ئارەزووى دەروونى بە دوور یت ھەرگىز دەست
 ئاگەوتو پوتىشى نە ، ھەر بۆيەشە ئىشراقىەكانو خواۋەن دەروون
 پوونو پۇچ بەرزەكان بىن ھەلۋاتەندىكى شىۋە ھەم ھەم ھەم ھەم
 كەوتن ، ھەروەكو چۆن یتەنگەنى ھەقلى ھەلەفە لەم بوارانەدا
 بىن ھەلۋاتەندىكى ھەقلى ئىشراقىەت بە تەنھا داد ئادات بۆ گەشتن
 بە خۇاى گەورەو يەتەن بەدەست ھەتەن .

محمد صلى الله عليه وسلم پەيامى یتەمبەرەتتى بەكەى تاكە ھۆبە
 بۆ ئاسىنى زاتى خواۋ سىفەتەكانى . ئىمام زۆر بە جوانى ئەۋەى پوون
 كەردۆتەۋە كە مەجالتە ھەقلى بە ئەۋاۋەنى لە ھەموو تارىكىكە پوون
 یتەمبەرە بە پوختەى بىتتەۋە . چۈنكە ھەقلىش ھەروەكو
 ھەستارەكانى تر كارى تى دەكرىت لە لايەن ئەۋ ھەقلىدە بىرۈپايانەى
 لە ناخىدا پىزى قايىل بوۋە ، ھەروەھا لە لايەن دەۋرۈبەرۈ ، ھۆكارە
 دەركەكەكانى تىش كارى تى دەكرىت ، ئەمما زۆرەى لى ۋە رەگرنى و
 ورد بوۋەتەۋە ھەلۋاتەندىكى پەيادەكانى بەپەنگى ئەۋ كارتى كەردە
 دەركەكانە پەنگ دادەپىزىت ، چۈنكە ئەۋ ھۆكارو كارىگەرەنەى كە
 لە ھەناۋو دەروۋىدا ھەن لە گەل پەكەردا پەك دەگرن . چا بۆيە بەلگەو
 سەلمانەنى ھەقلى ئەۋاۋە ، بەلگەو پەيامى یتەمبەرەنە بە بەلگەى
 ئەۋاۋو بىن كەم كوپدا دەنرىت ، بۆيە خاۋىن كەردەۋەى ئەۋاۋ و
 پاستەقنە لە پەئى ئەم پەلمانە نەيت پەيدا نەيت .

زۆر بە جوانى ئەۋەى پوون كەردۆتەۋە . كە دەلى : ھەر كەتتى

پنهمبهرتی پنهمبران خرايه ژير تيشکی عهقلهوه ، نمو ټنکار کړدنی
پنهمبهرتی به . چونکه له گهډل عهقل نه گونجان شټکو ، له توانای
عهقلا نه بوونو له عهقل به دهر شټکی تره . .

به لن له پړنگی نوری پنهمبرو به یارمندی کشف و عهقلهوه
توانی ددروازه به کی نوئی وردبوونهوه و بیرکړدنهوه والا بکت و زور
له و یروپایانې له ناوړندی زانستی عهقلیه کانی نمو کانه به حقیقت
ددرانه قهلمو ، له و کانه باو بوون ، توانی به درویان بختاوهوه ،
نمجا پر به دم بانگه وازی یو مه زنی پنهمبهرتی و شریعتی قاسمانی
داو ، راستنی و گورده یی دهخته پروو ، متانمو باوه پی سر له نوی
یو گه پاندهوه . . به لن نهمیه نمو شوپشه نوپخوازو نوپکارو زانستی به
ورده ی که له دایک بوی به نامه و خویندنی بلوی نمو سردهمه نه بوو
به لکو خوی داهتیری بوو و ، زاده ی مشک و یوچوون و لیکدانهوه ی
خوی بوو ، به لکو چاره سهری یو زور شتی تر دانابوو که ناوړنده
عهقلی و فلهسفیه کانی نمو کاتمش هشتا پی نه گه یشتوون پاش چند
سده به کی تر نمجا پی گه یشتوون . . به لن نهمش قهدهری خوايه
که یاونکی وا هله به بزیريت تا بیتته نوپخوازی هه زاری دووه می
کوچی و شوپشکی فیکری و یرو باوه پی به سر نمو کومه لگایه دا
بکت و ناراستی زیانیان بهرو پاسته شفا می سلام و رجه رحیت .

پرسياره بنه پته كانو وه لاملانوه يان :

ئمو پرسياره بنه پته ئى و سهره گيانى سهاره ت به ئاين و بوونه وهر ده گران ، پرسيارنك كه پتلو يىكى زبان ، متانه يان ده خاته سهره به مته وهرى يان سزاي تاخيرم و پرزگار بوونى له سهر وه ستاوه ئهمانه : به ديتهرى ئهم بوونه وهره كتي به ؟ سيفت و په وشته كانى چين ؟ به بوهندى به تيموه چون چونى به ؟ به بوهندى تيمه به ووه ده بى چون بيت ؟ چيتى ئهم به بوهنديه چون ؟ ئمو ككرو بارانه يى خوشه و لنى پازى ده بيت ، يان نه وى يى خوش نيه و پازى نيه لنى كامانه ؟ ئايا پاش ئهم زياته تيسا تاخو زيانكى تر هه بيت ؟ جا نه گهر هه به ده بى سروشتى و چيه تبه كى چون چونى بيت ؟ ئايا ئمو ته هاليم و پتسا يانه يى به ووه به بوستن كامنه ؟

جابق وه لاملانوه وى ئهم پرسيارانه به وردى به دوورو دريوى ئمو اينويست وه لاملده ووه ، باينكى زاتى خواو سيفت و كرداره كانى و ، سهره تاي دروست بوونى گيتى يان كونى و ، بوونى به ههشت و دوزهخ و سروش و مه لايىكت و زور بابته تر بسكت كه ئهمانه هه موو به بوهنديان به و ديو سروشته و هه به ، له گئل ئمو شدا پايله كى به رزى له بنه پته

عهقیده و نوسوله سهره کبه کانی ئایین داگیر کردوو .

جا خۆخهريك كه ران بهم بابه تانموه وه لامنانموه يان و ههسان كردنی
ئهم گيروگرفانه به شيوه يه کي گشتی پێگای دوو جۆره ئهزموونيان
کرته بهر ، ئهزموونی عقل و ئيدراک و ئهزموونی پوهانی و ئيشراق ،
ئهنجامی ئهزموونی به کهميان فەلسەفە بوو ئهنجامی ئهزموونی دووه بیان
به يداپوونی تهصوفی ئيشراقی بوو .

به لām ئهم دوو جۆره ئهزموون و ههولانه ، به يانی بنهمای پوهنه ی
موزوعی و زانستبانه له سهر بناغه يه کي ههله و ئاپه یکی دامهزرا بوون .

ههنگاوێکی نوێکارانه :

له بابەت پەخە گرتن له عەقڵی پرووت و کەشفی یێ ئەم و مژ
 یۆستە له یێش هەموو شتێکدا ئەوە بزاین کە عەقڵ بە هیچ
 جۆرێک سەر بەستو ئازاد نە بە جەشتیکی پەها ، له بەجێ هێانی کارە
 سەروشتی بەکاتی وەک پشکین و لێکۆڵنەوە بەلگە هێانەو بەلکو
 یۆستی بە شتێک هەبە بۆ ئەم کارانە کە نرخێ زۆر له خۆی تەمەرو
 یێ بایەخە له جێ عەقڵ خۆیدا ، چونکە پۆلی بێ پەتی لەو دایە کە بگات
 بەشتی ئەزانراو و هەست یێ تەکراو له پێشگای هەست یێ کراو و زانراو
 تاقی کراوەکان ، ئەویش بەهۆی پێکھێشتیکی زانستیانەو پەشت بەستە بە
 زەخیرە ی ئەم زانراو و بنسڵو پێشەکی یانە تا بگات بە ئەجاییک کە لەو
 یێش ئەزانراو بۆ نموونە : گیاندار بە تەنھاو پێژەر بە تەنھا زۆر دوورن
 لە بەکەو بەلام دەتوانین لەم دوو وشە مانادارە شتێکی تر یێنە بەرھەم
 کە لەو یێش بۆی نەچوین وەکسو (مەروف گیاندارە) (مەروف
 پێژەر) ، کەواتە لێرەدا دەگەینە ئەوەی کە مەروف گیاندارێکی
 پێژەرە ... کەواتە هەر کاتی وێرا گیاندارێ پێژەر مەبەست لە
 مەروفە ...

جا نه گهر بښتو ټيمه همسو تهو مه عقولانه مان خسته ژير نښکي
 په خنډه شوې گردنوه ، په جهنمکي زانښانه ، پومنه ددرده کوښت
 که عقل نه گه بښتونه هم پاسته په وردو زانيار په پهرزانه تنه ها له
 پښکاي هم هست پي کراو و ناساي يانه نه پټ ۰۰ که خوځي به تنه ها
 نه ښه تواني به پي ياره مېدان و پښکښتکي عقلی و زانښانه بگانه
 هم نه نجامه به نرخ و پر بایه خانه ۰

جا نه وې که ديارده به کي به لکه نه وېسته نه وېه تهو بورانه ي
 هسپاره گاني نادميزاد نه تواني تيا ياندا کار بکات و ، هچ جوړه
 بالېښکي نه پټ بو معلومه نه پېرته گاني و ، ناگاي له پنه مساو
 سره تاگاني نه پټ ، نهو کانه هچ جوړه پيوانو نه پي گردنوه به کي لهو
 بورا دا ناپټ بو زانيني حقيقه نه کي و ، هچ جوړه ماوه به کيش نه
 بو پيوانه گردنيان ، جا ټير عقل و زيره کي و پيوانه هله ننگاندن
 چون ده تواني تيا ياندا هات و جو بکات ۰

عقل زور کو له واره له ودا بگانه هچ جوړه نه جلد پټ و له
 بهرامه ريدا به بال شکاوي ده پټنه و ، هدر وه کو چون مړوف به پي
 که شتي ناتواني له ده ريدا به پي پټنه و ، به پي فرؤ که ناتواني به پوښاي
 ناساندا بقرېت ، خه لکي هدر چنده زيره کو لي زان بن ، ناتواني
 مه له به کي ماتېکي شکار بکدن نه گډو له زماره و پير کاريدا هچ
 نه زان ، هدر وها نه گهر که پټک پي نوسي په کي له زمانه گاني جهان
 نه زانېت و پته گاني نه ناپټ پي گومان تنه ها دپي پکيش لهو زمانه ناتواني
 بخوږ پټنه و هدر چنده له لايه پي تره و زيره کو بليست پټ ،
 هدر چي به کي له باردا پټ له عقل و پيوانه و هدر چنده تي پکوشي و
 همول بدات هدر ناتواني بيخوږ پټنه و هدر له سم هم پي نايه

هغلیش مه‌حاله به نه‌ها بتوانی وه‌لامی ئه‌و جوړه پرسیارانه بداته‌وه ،
چونکه تاده‌میزاد سه‌ره‌تاو بنه‌ماکائی نازانیت نه‌ویش یئوانه‌و
هه‌له‌نگندن وه‌دناگریت •

حقیقه‌نی دووم ئه‌وه‌یه که هیزی عه‌ئل و سنوری جولانه‌وه‌ی
ته‌سک و دیاری کراوه‌و ناتوانی له‌وه زیاتر لاب‌دات ، هه‌ر وه‌کو چوون
هیزی هه‌سته‌وری له‌ مروندا سنوورو بواری تایه‌نی خۆی هه‌یه‌و
ناتوانی له‌وه زیاتر به‌روات ، هه‌ستی بیاپی به‌هه‌زاران شتی بئراو
ده‌بیت ، به‌لام ناتوانی هه‌ج بیت ، هه‌ستاره‌کانی تریش هه‌ر به‌م
چه‌شنه‌ن ، هه‌مجا هیزی ئه‌م هه‌ستارانه کارکردنیا له‌ میانه‌ی تایه‌ت
به‌خۆیان سه‌بارت به‌هه‌ستی کراوه‌کان په‌ها‌یه ، به‌لکو سنوورداره •

هغلیش هه‌ر به‌م چه‌شنه له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا که بواره‌که‌ی فراواتره‌و
جفزه‌که‌ی بانو به‌دیرته‌ له‌هه‌ستاره دهره‌کی‌به‌کانی تر ، به‌لام
هه‌ستا هه‌ر سنوورداره له‌ قوناغو توانای خۆی ناتوانی زیاتر به‌روات ،
ئین و خه‌لدون به‌چه‌شتیکی زانسته‌ی ورد ئه‌مه‌مان بو پوون ده‌کاته‌وه :

• عه‌ئل ته‌رازوویه‌کی زور ته‌وه‌وه‌و پێک و پێکه ، ته‌حکام
به‌باره‌کانی یه‌غینی و بێ دروون ، به‌لام تۆیش ته‌ماعی ئه‌وه نه‌نگریت که

مه‌سه‌له‌ی ته‌وجید و ناخیره‌ت و حقیقه‌نی پێه‌مه‌رتی و سفاقی خوا
شته‌کانی ئه‌ودو قوناغی خۆی بێ بئویت ، ئه‌مه به‌پاستی مه‌حاله‌و
نه‌گونجاوه ، نمونه‌ی ئه‌م جوړه پێوانه‌ی له‌ توانا به‌ده‌ر ، وه‌کو ئه‌و

که‌سه‌یه که جیای به‌ته‌رازوویه‌که ده‌که‌ویت زه‌ری بێ ده‌یئون
ته‌ماعی ئه‌وه نه‌یگریت به‌هه‌مان ته‌رازوو کیوکی بێ بئویت ، ئه‌مه‌ش
نه‌پاستیدا به‌لکه‌یه بو ئه‌وه‌ی که ئه‌و ته‌رازوو له‌ پێوانه‌ کردیدا
پاستگو‌یه ، به‌لکو عه‌ئل ئا‌یره‌دا ده‌وه‌ستی و ناتوانی له‌ قوناغو

سنوری خۆی تی بهی بکات ، تلوه کو بتوانی بهم عقله وه له خوای گه ووه
 سیغه نه کانی تی بکات ، چونکه عقلیش نه تو بیکه له نه تۆمه کانی
 بوونه ووه لێ ی به دهر نه . .

هه قه قه تی سێ بهم نه وه به ، هه رگیز بو عقل ناگوتی به
 نه واده تی پوون بته وه هه چ جهشه له که به کی دهره کی پتوه نه پتو ،
 له به یاردان و نه بامداندا یی لایه نه کی ته وای هه پت ، هه موو نه
 زانا بانه ی حه قه قه تی نه مه ده زان ناگیان لێ به تی ، زۆر جهشه ده زان
 لهم جیهانه دا ده گمه ترین شتو ده ست نه که وتی (عقلی پووت و
 پالقه نه) چونکه زۆر زهحمه ته پرگار بوون و تازاد بوونی له
 نه ئه سراتی عایفه و ئاره زوو ، مه یل و نه زعه و کار تیکردنی ده ووه ووه ،
 به ووه رده ی تابه تی و ، دهراسی تابه تی و ، عه قه وه تپوری تابه تی و ،
 کار بکه رتی و هه موو خه یل و له بهر چوون هه له کردن ، له بهر نه و هۆبه
 زۆر دووه ، هه موو کاتی به یاره کانی پاست یی و نه بامه کانی حه تی و
 به قینی پت .

به لام نه وه ی جێ ی سه رسو پمانه نه وه به که فه یله سوفه کان له بهر
 جاو پۆشیا ن لهم پاستی به پوون و ئاشکرا به ، هه موویان هه له یان کرد
 له دیاری کردنی بابه ته که یان ، هه ستان گه یان و به شوین زات و سیقاتی
 خوای گه ووه نه و شتانه یش که په یوه ندی به غه یبه وه هه به ، به پێ
 نه وه ی هه چ جوړه گه ره وه پارچه به کی نه م بابه تانه یان به ده سه وه
 پت تا پشی یی به ستن ، یان یی نه وه ی زانیاری و به سیره یکی وایان
 هه پت که بتوان له مانه تی بگن ، هه ووه کو له ناو بازنه به کی پۆش
 (حلقه مفرغه) دا بسو پنه وه وایه .

له گه له نه هه وه عقلی و فه له یانه شدا ، هه و له دانیکی تریش له

نارادا بوو ، نهویش بری بوو له (تشراف) ، بنمای سهره کی نهم
 ههوله یان نهو بوو که عقل و زانست و سلامدن و بهلکه چینهووه دادی
 که یشتن به یقین نادان و نانگه پسته پاستی ، بهلکو زیانی له سوده که ی
 زوړ تره ، له بهر نهووه همرجی سهره کی بو ناسینی پاستی و حقیقت
 بری به له (الشهود یان المشاهدة) - به جلوسین ، نهم دیتن له پتی
 نوری ددروونو خاوتی نه فدا نه بیت به ددست ناکه ویت ، نهمش به
 زیندو کردنه و هی هه ستیاره ناواخیه گانی ددروون ددیت تلوه کو
 حقیقته پوچی به گانی نهو دیو سروشیش بناسیت ، هرو و کو چوون
 نهم چاوه ددرونیانه شته پیراوو دیاره کان ددناسیت ، نهم هه ستیاره
 ددروونیانه ش به له ناو بردنی ماددیت و مراندیتکی ته وای هه ستیاره
 ددرونیانه کان نه بیت به ددست ناسیت ، نهم حکمه ته تشرافیه و نوره
 ددرونیانه به وروزشکاری و خو پاک کردنه و وروبوونه و و جلودتری
 کردن پهیدا ددیت ، نهوا ددیت حکمه تکی پاک و بی گرده هه و
 خهوش و پیسی به کی ددرو کی پرزگاری ددیت و ناکه هویه بو حقیقت
 به ددست هتان .

بوونی نهم هه ستیاره زیادانه شتی گونجاوه و هیچ گونیتکی
 جدایی ، بهلکو له وانه به هه ستیاری تریش هه بیت لهم جه شانه ، به لام
 له گهل نه ماته شدا نهم هه ستیاره هه وویان هه ستیاری نادمین و لا ورو
 سنوردان ، هه ورو کو هه ستیاره گانی تر شیاوی هه له و ، له لایند
 هوکاره ددرو کی کانه و - هه ورو کو هه ورو هیزه نادمه به گانی تر -
 هویه گانی دوزینه و زایلری کاریان تن ددکریت ، نیا ددیت چ
 بهلکه به که هه بیت که به یقین نهم هه ستیاره سنوردان به و شیاوی
 هه له کردن به و هه ستکردن و دیت گانی توشی هه له و هه له تاندن و

له خۆبایی پوون ناییت ؟ جا نه گەر وا بوايه که به ههلهدا نهچووبایه ، ده بوايه له نهجامه کانیدا هیچ جووره دژو دژواریمک نه بوايه و هیچ جهشه بک جوونو به ههلهدا چوینکی نه بوايه و خۆی تووشی ههلهخلیکادن نه کردایه له مهسه له گرنگه کانی زیاندا ، ههروه کو چۆن لهواقیعدا ده بینن .

به ههر حال ئهم حیکمه ته تایبه نه نه دهش ههروه کو عهقل ، نه بهش ناوانی به تهواوه تی پوون بتهوه و پالته ییت ، چونکه ئه بهش له لایهن هۆکاره دهره که کانو شه دیارو نادیاره کایش کساری تی ده گریت ، سیهرو ئارمایی به کانیانی تیدا یهجه وانه ده بتهوه ، له گهڵ نه وه شدا ئهم ئاوتنه بهش ههر ناوانی به شیوه به کی پاسته قینه وینه پاسته کان بگریت ، چونکه مۆرکی شوینهواری ئیشراقی و عهقیده به لکه کانیانی له خۆ ده گریت ، بۆیه زۆربه ی ئیشراقیه کان له کهشفه کانیاندا زۆر شه ده بینن که هه مووی نه فسانه و خورافیاتهو ، به هیچ کلۆجیک عهقل به نه ندی ناکات ، جگه له وههم و خه یل هیچی تر دروستی نه کردووه و زۆر فهره زییه و تهخمینات وه کو پاستی به کی سه لته ئراو به لکه نهویست لیک ده ده نه وه که له جیهانی دهره وه یاندا هیچ بوینکی نه .

ئهم مه سه لانه ی ییتوو که باسکران ، ههر وه کو چۆن له سنوری فله فله به دهرن ، ههر بهم جهشه له سنوری ئیشراقیه کایش به دهرن ، له وانه به یارمه تی دۆزینه وه ی نه ئی به کانی جیهانی پۆح بدات و زۆر وینه و بیکار بیهیت ، گوئی له ده نگه سه دای زۆر ییت ، به لام نه زانیکی تهواوه به جیهانی به پرتوه به رایه تی خوای گه وروه یاساو نه حکامو شه ریه ته که یوو ، بێ ئاگایه کی تهواوه سه بارهت به هه والو پاستی به کانی جیهانی پۆزی دوا یی ، ههر وه کو مۆنکی ئاسایی و

نەزان دەربارەى بىنماكانى ئىسراق .

لە پاستىدا فەلسەفە ئىسراق يەك پوانگە مەبەستان ھەيە ،
 يەك جۆرە گيان بە سەرياندا زال بوو ، ئويىش ئىمەيە ھەردوو گيان
 دەيانەوى بىگەنە حەقىقەت بە يىن يارمەنى يىنمەيران و ئىراوان ،
 ھەردۇو لايان يەك ئامانجان مەبەستە ، ھەرچەندە ئىو ھۆيانەى دەيخەنە
 كار لە يەكتر جودايە ، يەككىيان دەيەوتت بەسەر زەويدا پىروات تا يىى
 دەگات ، ئىوتىريان دەيەوتت بە بۆشايدا بىقېت يان لە پىنگەيەكى
 شارادەى ئۆر زەوى يەوە يىگانى ، ئىمەشان پىنگەى ئىسراقىە كانە .

لە ئەنجامدا دەيى بەوە قايىل بىن كە حەقىقەت و ئاوكرۆكى عىلم و
 عىرفن لەوەدايە ھىچ جۆرە پىنگايەك نىە بۆ گەشتن بەم حەقىقەت و
 زانباريانە تەنھا پىنگەى يىنمەيران نەيىت ، ئىو كەسانەى خىواى گەورە
 فەزلى خىو بەسەرا باراندوون و بە پايمە پلەى يىنمەيرانەى شادى
 كەردوون و گەورەترىن بەنى زانستى لە بابەت زات و سىقاتى خىواى
 گەورە و مەلەكوتى ئەرزو ئاسانى يىن بەخىيون ، بە يى ھىچ ھۆيەكەو
 پاستەوخۆ ئەوى يىن پاگەياندوون چى يىن خۆش نىمە پەزنامەندى ئىو
 خىوايە لە چىدا كۆبۆتەو . . ھەرام و ھەلالى يىن ئاساندوون ، تا
 ئىمەيش بىنە ھۆيەك لە ئىوان خىواى گەورە و خەلىكىدا ، بەلنى
 يىنمەيرانەى و بەيامەكانيان ئاشكرا و پوونە بە سەر خەلىكى يەوە ، ئىو
 عىلمە مەزەنى دەربارەى زاتى خواو سىفەتە بالاكانى و ئاوە جوانەكانى
 بەيى گېروگرفت و يىن بەرامبەرىش بە خەلىكى دەبەخشن ، تەنھا
 تۆزقائىك لەو زانستە ئاتوانرى لە پىنگەى لىكۆلىنەو و وردبوونەو و
 تۆپزىنەوەى فەلسەفى بەلگەبەتەو بە دىرېزايى ھەزاران سال
 بە دەست بېتېرىت ، تەننەت لە پىنگەى پىازەت كىشان و خاوين

کردنه‌وی دهر و نوو خو جاودیری کردن و بیر کرده‌وش بو جه‌ندین
سألش تمجاً هه رایه‌دهی (ذلك من فضل الله علينا وعلى الناس ولكن
اکثر الناس لا يشکرون)^(۱) سورته یوسف نایه‌ی ۳۵ •

نیمای سهره‌ندی له هه‌ردوو لایه‌نی (فلسفه) (پۆحانیت) (زانایکی قوڵو، زانینکی ته‌واوی هه‌بوو، له‌ لایه‌کی تریشه‌وه میرات گری علمی یتخه‌به‌ران و ټیراوان و پیاوچاکانو و ئه‌و زانایانه‌ پوو که ئاگایان له‌ پهل و پایه‌ی سروش و په‌یام پوو . . له‌ گه‌ل ته‌مانه‌ندا په‌خته‌گرتی له‌ فه‌یله‌سوف و ئیشرافیه‌کان په‌خته‌یه‌کی زانستی‌بانه‌ی مه‌وزوعی پوو، ئه‌مه‌ش به‌لگه‌یه‌که له‌ سه‌ر چه‌رو پری ئیعام و پۆچونی به‌ ناو زانسته‌کاندا . . ئه‌م بابته‌ گرنگیه‌ که خ‌لی سهره‌کی و ته‌وه‌ری بنجینه‌ی کرداره‌ نوێکاره‌ مه‌زنه‌که‌یه‌تی چونکه‌ بناغی شه‌ریعه‌ته‌کی خ‌وایه‌و نیزامی ټایین به‌ گشتی له‌ سه‌ر ئه‌م مه‌سه‌له‌یه‌ پراوه‌ستوه‌و پریاری بێ جه‌ن و جوون له‌مه‌دایه‌ . لێره‌دا ئیعام بریار ده‌کاتو ده‌تیت : ئاخ‌و سهرچاوه‌ی په‌سه‌ن و چاوه‌کی سه‌ره‌کی بۆ به‌ده‌ست ه‌تانی زانستی ته‌واو و په‌قیندار که ه‌یچ جوړه‌ گومانیکې ته‌دا نه‌یتیت و، زانینکی پیوستی و ده‌رباره‌ی زانی خ‌س‌او سیفه‌ته‌کانی، سهره‌تای ه‌ته‌ زبانی ئاده‌میزادو کۆتایی ه‌اتی و په‌خته‌وه‌ری و پرگاری ده‌یت کامه‌ یت ؟ ئاخ‌و ده‌یت سهرچاوه‌کی لێ وردپوونه‌وی فلسفه‌ی و توێژینه‌وی زانستی و به‌لگه‌ ه‌تانه‌وی مه‌نتقی یت ! یان نوری ده‌روونی و، په‌زته‌ کیشان و س‌اک کردنه‌وی د‌لو ده‌روون و ئه‌و د‌یت و که‌شفانه‌ یت که به‌ ه‌وی هه‌ستیاره‌ ده‌روونه‌کان و ه‌زه‌ پۆحه‌کنه‌وه به‌ ده‌ست د‌یت ؟ یان سهرچاوه‌کی

(۱) نامه به خشی خواجه به سار نیتو خه لکیده ، به لام زورده سی
کسان شوکرانه پزیر لین .

شونين كموتى ينفه به رانهو بلوه پ هيتانه شيانو تسليم پرونه بهوان ؟! تا
 نه مه نهو پته به كه توله پيگاكاني لن جيا ده پته وه . . . نه م سني پيگايهش له م
 لايه نه وه به هيچ جور پك يه كيري ناگر نه وه . به يهك ناگهن . . . (وان
 هذا صراطي مستقيما فاتبعوه ولا تتبعوا السبل فتفرق بكم عن سبيله ،
 ذلكم وصاكم به لعلكم تتقون) (۱) . سوره تي الانعام نايه ني ۱۵۳ .

---

(۱) نه مه به پيگه ي داستي من . شوي ني كهون ، شوي ني توله
 پيگاكاني تر مه كهون ، چونكه له م پيگه ي خوا دور تان ده خاته وه .
 ناموزگاريتان بهمه ده كات بهلكو بترسينو پاريزگار بن

بۆچوونی فەیلەسوفە یۆنانیەکان سەربارەت بە ناسینی خۆای گەورە :

بەرپۆڕەبەر بەدیھنەری ئەم بوونەوەرە پێتو پێکە ، لە لایەن
فەیلەسوفە یۆنانیەکان بە (المبدأ الأول) ناسراوە ، گەرچان بە
ئەوین چۆنیەتیدا ، دروست بوونی ئەم بوونەوەرە بەفەرمانی ئەو چۆن
بەیدا بوو ، جا ئێر ئەم فەیلەسوفانە گریمانی و خەیاڵاتی زۆریان
دروست کردوو ئەمجا کۆشکی زۆر زل و زەبەلاحیان لەسەر ئەم
خەیاڵو گریمانە دروست کردوو .

بەلەم ئیمامی سەرھەندی بەهۆی فیکرە فراوان و زانیارییە
زۆرەکی ، توانی بەرپەرچی ئەم پاد بۆچوونە سەر سەیرانە بداتەو .
بۆچوونی فەیلەسوفە یۆنانیەکان بەم چەشنە بوو :

(مەبەدەئێ بەگەم لە ھموو لایەکەوە ھەر بەگە ئەوەیشتی زاتراوە
لە بەگەو ھیچ بەیدا نایت تەنھا بەگ نەیت ، گیتی لە شتی جیاواز جیاواز
پێک ھاتوو ، ناھێکونجێ ئەمە کردەوێ خوا پێت ، لە بوونی
مەبەدەئێ بەگەمەو ھەقڵی بەگەم بەیدا بوو ، ئەمەش بوونیکە خۆی
خۆی پادەگرتو پیویستی بە ھێجی تر نە ، نە تەنھو نە لە تەنھو

نەخشتراره ، خۆی و مەبدئە کەینی کە لێوی پەیدا بوو دەنایست ،
ناوسان نلوه عەقلى يەكەم ، بۆ بوونى پيوست بە سى شت دەكات :

عەقل ، نەفسى فەلەكى ئەوێم (الأخصى) ئویش ئاسمانى نۆيمە
ئەستىرەكانى فەلەكى ئەوێم . ئمجى وا پيوست دەكات لە عەقلى
سى يەم نەفسى فەلەكى و كەوكەب و ئەستىرەكانى پەيدا يىت ، ئمجى وا
پيوست دەكات لە عەقلى سى يەمىشەو عەقلى چوارەم و فەلەكى
زوحەل و هەسارەكانى پەيدا يىت ، ئمجى وا پيوست دەكات عەقلى
يىنجەم و موشتەرى و هەسارەكانى پەيدا يىت ۰۰۰ بەم چەشنە تا گەشت
ئەو عەقلى لە گەلدا عەقل و فەلەكى مانگ و هەسارەكانى پەيدا يىت و ،
تا دەگاتە دوامىن عەقل ئویش يىى دەلێن (عەقلى بەكار - العقل
الفعال) ۰۰۰ لەمەو فەلەكى مانگ بێ كرايمە ، كە ئەمەيش مەدەى
ئەوا و بوونەوەر و ، تێك چوونە ، هەر لە عەقلى بەكارەو سەروەشى
فەلەكە كەن هاوتە دى ، ئمجى مادەكان بە يىى جولانەوێ كەوكەبەكان و
بە شىوێكى جيا جيا تێكەلاو دەبن ۰۰ ئمجى لەمانەو كەزەكان و
پروە كەزەو گەندارەكانى پەيدا بوون ، ۰۰۰ هەند ۰ لەمەو ئەوێ
پەيدا بوو ئەو دە عەقل و نۆ فەلەكەكانى (۱) .

لە هەر سەردەمێكدا بۆ ناسىن خاوە هەر ناديارىكى نر ئەگەر
بشت بە يىنجەمەرازو ئابىن نەبەستى ناگەنە ئەنجام ۰۰ هەر وەكو
چۆن فەلەسوفەكانى يونان نەبەگەشتى ، لە جەرخى پاپەپى
زانىشدا نايگەن بۆ نمونە : هېگل كەوتۆتە هەمان هەولەو كە
وێستوبەنى لە پێگەى عەقلى خۆبەو خا يىشە بگات يان بەدوێتەرى

---

(۱) رجال الفكر والمعونة - الامام السهرندى - ابو الحسن الندى

پوئنه وەر بناسیتنی که ده لئی : (فیکری مولهق بریتی به له فیکری
 پرووتو ، بیریش هه ره له فیکری پرووت ده کاتهوه) ، پویه (براترا ندرسل)
 ده باره ی ئهم وته به ی هیکل ده لئی : (هیکل لیره دا ده ست پۆ ئه وه درێژ
 ده کات که فیکری مولهق هه ره وه کو خوابه که ی ئه رستۆ پیر له هه
 شتی ناکاته وه جگه له خۆی) (۱) .

ئهمه به که فەیلەسوفه یۆنانه کان ناویان نلوه خوابه تی زانی (علم
 الالهیات) . . . خه لکی به وه به ی ئیخلاص و چاپوکی وه ده ستان به
 پاوێژو لیکۆلینه وه کرد ، نیادا ، هه ره وه کو ئه فسانه به کی خه یالاوی ،
 یان گریمانیکی وه همی وابوو ، خیرا ئه و ئایه ته مان ده هیتته وه یاد که
 خوای گه وه ده فهرموئی (ما أشهدتهم خلق السموات والارض ولا خلق
 أنفسهم ، وما کت متخذ المضلین عضداً) (۱) سوره نی الکهف ئایه تی ۵۱
 (ئه و فەیلەسوفانه هه موو جه شته سیفاتیکی جه لالو که مان یان له
 خوای گه وه پرووتانۆنه وه ، سیفاتی توانایی وه هه لێزاردیان لئی
 سه ندۆته وه ، وایان سه ملاندوه که بێ گیانیکی بێ جو ئه و بێ کاره ، به
 پۆ جوونی خۆشیان ئه مانه یان پۆ ئه وه کرده وه که یسه لێتن (واجب
 الوجود) مه زه و پیرۆزه و خاونه ، پویه لیره دا ئیمامی غه زالی به رامبه ر
 به م لیکدانه وانه پاده به ی ئه و ده لئی : (ئه وه ی قایل بیت به وه ی که خوای
 گه وه له و پله و پایه یه دا بیت ئه و له پێژی بێ پایه قهرین شت دایناوه ،
 که عه قلی به مخۆی ده شکێ و به غه بری خۆی ناشکێ ، چونکه ئه وه ی

(۲) الفلسفة والسياسة - برتراند راسل

(۱) (من دروست کردنی تاسمانه کان و زه و ی دروست کردنی نه لسی
 خۆشیانم نیشان نه داو و هه گومرایانم نه کردوه به
 یارمه تیه ری خۆم) .

عقلی به خواو بهخوی بشکنی ، دیاره لهو بهپرتزوو بهرختره ، جا که
 ئهو هدر عقلی بهخوی بشکنو به تنها خوی بناسیت ، ئیر ئهو قول
 داجوونه بو مزین کردنی خوی گهروه ههموو لایه پکی مزیتی یان لێ
 ته کاندۆتهوه ، به لکو خستوپانه ته پتزی مردوو په گهوه که ناگکی له
 جیهانی جوار دهوری نه جی پروو ده دات ، تنها ئهوه ندمه ههست به
 خوی ده کاتو پۆخی ده رجوووه لێی جیا بۆتهوه . (١) •

تا ئێردها بۆمان ده رده که وێت ئهو فیهلسوفه نهی له زانستی
 ماتماتیکی و زانستی تهقییدا تا چ پاده یه که سهرکهوتی گهروه یان به
 دهست هێناوه کهچی له زانستی خواره تیدا نه باتوانی سهرکسهوتن
 به دهست بهێتن چونکه عقلی کۆلهواری کورت بین لهم بواره دا ههچ
 تیشویه کی نه تا پستی یی بهستی •

نیام لهم باره یهوه ده لێ : (ته گهر عقل به تنها بهس بویه بو
 ناسینی خوا ئهو کاته فیهلسوفه کنی بۆانی - ئهوانه ی عقلیان کردبووه
 یشه واد ویش بونی خۆیان - به سه رسوپماوی له بیانی گومرایی وا
 نه ده مانه وه ههروا به ناسانی سهریان لێ تیک نه ده جوو به لکو زانترین
 کهس ده بوون به ناسینی خوا ، له ههموو کهس چاکترین ده ناسی ،
 کهچی ئهوان له ههموو کهس نه زاتر بوون به زات و سیفات و نلوه
 جوانه کانی خوا ، به لکو ئهوان گومانیان وا ده برد ، که خوی گهروه
 بویتکی به تال و یی کاری ههیهو ، هه رگیز لهو بیرو پروایه دا نه بون
 شتی دروست کردبێت جگه له عقلی به کار (العقل الفعال) نه بێت • •
 ئهم عقله ییش به ناچاری له خواوه پهیدا بووه ، نه که له توانست و
 هه لێزاردنی خۆیهو بووبێت • ئهوان هه ر خۆیان به هوی عقلانه وه
 (عقلی به کار) یان دا هێناوه له وه هم و خه یالی خۆیاندا بوونیان

(١) رجال الفكر والموعظة / الامام السهرنندی •

داود نژ ، تمسجا دروست کراوه کان له جیاتی نهووی بۆ لای پوروو ردگاری بهرنهوه ، که چی ده بکیر نهوه بۆ لای عقلی به کار ۰۰ وا نژ ده گهن نسر (الأثر) به هوی موته سیر (المؤثر) ی پاستغبنهوه په پيدا نه بووه ، به لکو به هوی عقلی به کاری دروستکراوی خویانهوه په پيدا بووه ، به لای نهوانهوه مه علول نه نجای عیله ی تزیکو عیله ی دوور هیچ ده خلکی به له دروست کردنی مه علولی دوور ، وایان ده زانی نه گه ده کارانه نه درپته پال خوای گه وړه نهوه نهو په پی ته تریه کردنو مه زن کردنی پوروو ده گاره و ، بن کاری و به نالی له نیش و کار نهوه نهو په پی مانای مغزی و خوین پاگرتن ده گه تیت ۰۰۰ که چی له پاستیدا خوای گه وړه خوی و سفی خوی ده کات که به دپته ری زموی و ناسته کانه و پتاسی زاتی خوی ده کات که ده فرموی (رب المشرق والمغرب) .

نهم هزارانه به خه یالی خویان وا ده زانن هیچ پیویتی به کیان به خوای گه وړه نهو ، مل که چی و سه ردانه وندن بۆ خوای گه وړه به پیویتی نازان ۰۰ که وانه له کاتی داخوای نانا جیان و داواکاری پیوستان بکیر نهوه بۆ لای عقله به کاره کیان و مل که چی بۆ نهو بنوین ، چونکه به پیی بۆ جونی خویان نهو عقله خاوهن ده س لانی پاستینه یو ، توانستی نهوای هه به .

ناخو نهم عقله به کاره چی پت وا دروست کراوه کان ده درپته یالی و به هویمه دپته بوون ؟ لیره دا به هزاران پمت دانهوه هه به لسه مه لاندنو بوونی نهم عقله ، چونکه بوونی و جیهاندنی لسه یشه کی به کانی فله فله ی گریمان کراو - مقدمات فلسفه مفترضة - پاگیر کراوه ، که له بهر پوشتایی تو صوله کانی نیلام و نه ما

چه پلوه کانددا ، کهم و کووړو ناتمو او... به لږ نهو که سیه شت لسه
 ده سنی خوا به کی به توانای خاوه و ویت و هه ل بزیر و ده سینه و و
 ده پداته دمت شتی و ده می و دروست کړاو نه و ښ گومان تی
 نه گه یشتو و و زوړیش دووړه له پاستی ، به لکو هم شتانه خوږیان
 هست به شهرمه زاری و سرشوپی ده گن که ده درینه پال شتی
 فله فله خوی دروستی کردو و له واقفیدا هیچ ښ ، به لکو نه مانه
 به له ناوچوون پازی ده ښ و شوکرانه ی به لاو مردن ده گن و ، نایانه و ښ
 بزیږ و بینه و له پال شتی گریمانی و ده می ، که هیچ بوونیکان له
 بونه و ردا نه بیت ، له و به خته و وری به معزنی که بدریسه پال
 به ورو ردگار ښ به بیان ده گن (۱) .

---

(۱) الرسالة رقم ۲۳ - المجموعة الثالثة - رجال الفكر والمعوة ابو
 الحسن النصفی .

عقل به تهنه بهس نيه بۆ ناسيني

راستی به کانی نايين :

به چ زبانتك سوباسي خودا بکهين و چۆن ستایش بکهين ، بهرامبهر بهو نیمه تهی یی به خشیوین به ناردنی یتیمبهرانو یتیراوان ، به چ دلتک نهو بهروردگارده مان خوش بویت ، کوا نهو لهش و لاره ی بهه کردمه چاکه کانی بتوانی هفتی نهو هممو نیمه ته مه زئانه بدات ؟ جا نه گهر نهو خلون فپو پر بهره که ته نه بوا به کتی تیمی پرتسای ده کرده تیمی عقل کورت بۆ باور هتتان به دروست کمری زهوی و ئاسانه کلان و باور هتتان به به کابه رستی نهو به دیته رده ، فهیله سوفه کونه کانی یۆنانی سه ره پای بلیه تی و زیره کیان نه باتوانی بهروردگاری راسته قینه بنلسن ، به لکو به دیتهاتی بو نه مه و یان گهراندوت مه و بۆ پۆزگار ، به لام که یانگه وازی یتیمبهران دهر کهوت به تیمی بوونی پۆزگار بۆ خه لکی ئاشکرا بوو حه قیقه ت که مه یه و ، فهیله سوفه کانی دوا ی نه وان به کاریگهری نه م نورو بهره که نه پاپه مپین بۆ پهت کرد نه وه ی فهیله سوفه کانی یتشو و ، باور هتتان به دروست کمری حه قیقی نه م بو نه مه ره هتتا ، مه مو یان به کایی خوا یان بریار دا ، چونکه عقل به یی نوری یتیمبهران کۆلوارو کورت پر مه ئیدار که مان به یی یتیمبهران یی تواناو لاوازه .

قوناغی یتیمبهریتی له سهروی قوناغی عقلهوهیه

قوناغی یتیمبهریتی باش قوناغی عقل و بیر کردنهوه دیت ، نهو پاستی یانهی عقل له ئاستیدا کۆلهواره و ده رکی ین ناکات ، یتیمبهریتی دیت و لیکى ده دانهوه و ده بیجه سیئت ، جا نه گهر عقل به ته نهها بئس بویه ، نهوا یتیمبهران نه ده تیرران و سزای تلخیرت نه ده به سترایهوه به وانهوه (وما کنا مذبذبین حتی نبث رسولا) (۱) .. عقل حوججه یه ، به لام حوججه یه کی نه و به پری نهو له به لگه چینه وه یدا نهوا و کامل نه ، به لکو حوججه ی نهوا به ناردنی یتیمبهران و تیرراوان نهوا کرا ، نهو جا قسه ی خه لکی به ی و به هانه یانی هیچ نه هئشت . خوای گه وه ده فهرموئ : (رسلا مبشرین ومنذرین لئلا یکون للناس علی الله حجة بعد الرسل ، وکان الله عزیزاً حکیم) (۲) .. که کۆله واری و کم و کووپی عقل له هه ندی لهو بابه ته دا سه لئرا ، تیر نهو کله یکی چاک نه هه مو نه حکامه گانی شرع به تیرا زوی عقل ینوریت . جا

-
- (۱) (یتیمبهران تا تیرراو نه تیرین) .
 (۲) (تیرراوان مه ده هئنهرو ترسینهرو ، تا خه لکی هیچ به هانه یه کیان نه مئین باش ناردنی تیرراوان) .

مولدانی همیشه بۆ بهراورد کردن له نیوان عقل و نه حکامه گانی
 شروع و خۆبستن پێیهوه ، نهوه ده گهینێ که عقل بۆ نیوانه ی هه موو
 شیک به کاره و له هه موو شیکدا دمولمه نهوه ، بتر نهوه ده گاته نهوه ی
 نیکاری پێغه به رایه نی بکریت (۱) .

---

(۱) الرسالة رقم ۳۶ همان سهراوه ی پێشوو .

عقل به تهنه بهس نیه نه گهر دهر وونیش له گه لیدا پوښن و درموشاوه بیت :

جا نه وې که سر لږې سوې ده مینې و - ناتوانې ته ټول بکړې و
لیکېدر پتموه تهنه بهس نه بیت که بلیت تمه یارمه یدانکې خواږې بووه و
بوچوونکې فیکرې و راستو پایه کې مافولانې پمسه ند بووه - له و
سهرده مه دا - سده ی شانزې زاینې - عقلانیت به جارې پالې به
سهردا کښا بوو ، زانستی به عقلیه کان به نه سیری پر پاره کانی
فلسفه مه تبق بهس هه موو لایه کدا زال بوو بوو به ښووه به کی
گشتې و بهس هیندستان و تیراندا به ښووه به کی تابه تی ، نومویش به
ته نه ا بری بوو له خویندې فلسفه ی یونانی و مغلاتون و نهره ستوی
هینده بهر ز کرد بووه که گه پاند بوونیه پلمې پیروزی یی گونا هسی ،
ته نانت نه و دهره نجامه عقلیانې له پشه کی عقلی و لهس پرستاری
مه تبقی دست ده کمون و باکردنی نه وانه ی فیهلسوفه کانی یونان
پوونیان کرد بووه و پر پاپیان لهس داوه دهر بهرې به لکه نه وسته کان
که زماتی پارلوی لږ مایوی لال ده کردو چاو کراوانی کوږ ده کرد به لگو
فلسفه مه تبق بهرستان به ندره زوو یی زور لږ کردن له بهر دم تم
پاستانه ی تلویان ناوه پاستی هه موو گر نوښان دهر د ۰۰۰ ټا لم بارو

دوخه ناله باره دا بوو ، نیمام دهنکی زولالی بو به که مجار له سنوریکي زانسانه دا لی بهر زکرده وو ، له نیوان هموو زانایانی نیلامدا وتی لی کردنه وی عقل و جبرانندی له په یوه سستی جهسته یی په ماددیه کی وده هم و صورت و عقیده کی و شو سه یتر او و باوانه ی دهوروبه رو زهنگه گانی و ، پژگار یوونی له مه یلی نه فی و تاره زووی دهوروونی و پهوشی جیکر بوو و ، نه ریتی دامه زراوو ، په گ داکوتا و ، نیچیه مهالیکه ؛ ته نانت ته گه ریشراق و خاوتی دهوروونی له پیگادا شان به شان له گه لیدا یی و ، دهستی یارمه تی بو دریزیکا ، چونکه گه یستی به شیوه په کی نازاد و پووت گراوه له و هموو کاریگه ره دهره کی و ناوه کی و دیراسه و پهره ورده و کومه لگا و دهوروبه رو ، شو دابو نه ریتانه ی تیدا په گیان داکوتا و ، بووه به شتی مهال و به لگه نه ویست بو پاستینه ی شت و واقعی پاست و په وان و ، بریارد رکردنی یی خهوش و دلسوزانه ، کاریکی نه شازو ، نه شازیش ههروه کو نه بو و وایه و متانه ی ناخریته سر له به لگه هتانه ویدا شم لیکولنه وی ورده ی نیمام نه تی به کی دهرخست و له نامه گانیدا زور تیشکی دهخته سه و به چنده جارو چنده باره دهی و تنه و ، ته نها دوزینه و په کی نویی سهرده م و دهوروبه ره گه ی نه بو و ، به لکو پوون کردنه و په کی زور معزن بو له ناوه ندی جهانیه فکریه کان و لیکولنه و زانستی په کان و ، پراگه یان دیتیکی نویکاری به جه رگانه بوو ، که تا کو تیشاش مافی خوی نه دراوه تی و نرخ و بایه یی نه زاتراوه ، که چی له گه ل شم نرخ نه زاینه ی هقی شه وی هیه بگریته بابه یکی سه ره بخوی لیکولنه و و وردبوونه و و پافه و باسکردن (۱) .

---

(۱) همان سرچاوی پیشوو .

جسا ئەوێ ئێرەدا زۆر گرنگو جێی سەر سوپمانە ئەوێ ،
 فەیلەسوفی ئەلمانی بەناوبانگ (ئەمانوئیل کانت ۱۷۲۴ - ۱۸۰۴) نزیکی
 دوو سەدە پاش ئیمامی سەرھەندی دەستی کردە بانیکی مەوزوعی و
 لێکۆڵنەوێ زانسانە دەربارەی توانای ڤووت ڤوونەموو ، ئێزاد ڤوونی
 عەقل لە دەست کاریگەرەکانی دەورووبەرو ھۆکارەکانی ڤوماوە و دابو
 نەریت و ھوکم دای ئەواوو ڤاستو ڤەوان لە ھەر مەسەلە بە کدا ڤیت ..
 ھەتا بە دیاری کردنی سنورو جیزی عەقل بە ڤەڤی ئازایی و ئی
 ھاتوویی و بلیمە تانەو ، لەو بابەتەو کێیە بە نرخە کە (نقد العقل
 الخالص) ی لە سالی ۱۷۸۱ز ڤلاو کردەو ، شلەفاندو شێواندنیکی وای
 لە ناوەندە فیکری و فەلسەفەکاندا دروست کردو وای ھەزاندن ، کە
 ھموو ڤیروڤا کۆنەکانی سەر بەو بابەتە ڤوخواند ، وەکو دکتۆر ئیقبال
 دەئیت : (کانت کاری ھموو مۆتەنەویرەکانی (المتورین) ڤوخواندو ،
 کردی بە مشتک خۆل) (۱) .

ولائاتی ڤۆژئاوا ھەموویان بشتی ئەم کارەیان گرتو ، دانیان نا
 بە نرخێ زانستی و مەزنی ئێم کێیە لە ڤواری دیراستدا بە جەشتک
 کە شیاوی (کانت) ڤیت ، تا ئەو ڤادە ڤەیی زۆر چار و توێانە (ئەم ڤەرھەمە
 فیکریە ، خەلائیکی خواپی مەزنە ڤۆ گەلی ئەلمانی) ..

(ئەمانوئیل کانت) دەئێ : فیکر بە ڤرویاگەندە دەست بە کاری
 خۆی دەکات ڤ ئێوێ ھەست بە خۆی بکلتو زۆر چار لە ڤەر ساکاری
 بشت بە ڤاستی ڤیتەکی و ، گریمانکاری و ، توانستەکانی دەبەشێت ، بە
 خەیاڵی خۆی وا دەزانی ڤو ڤەڤی ڤەقینەو کە دەتوانی ھەموو

---

(۱) ھەمان سەرچاوی ڤیتەو

مسه له يک حمل بسکاتو ده گاته چيه نې و نه نې په کاني پوونه وەر ، که چې
 سرده مېکې تر دېت بوی درده که وېت نهو پر پاره عقلی و فیکريانه ی
 لومو پېش داپرېشو تا هورې ناسمان ناپراتو ناگاته نمتیره کاتېش ،
 نېر لیره و گومان دوو دلې په یدا دېت ، نهو جا ده زانیت شتک هه په
 وازی لن هتړاوه هه مو په کیک له پر و پاگنده کاران و گومانداران
 جاپان لن پوښو ، نهو پېش نهو په که پوښه له عقل و یدراک
 بکولنه و ، چيه نې و جوړېتی زیاریمان بزاین و ، پوښه جوړی
 نهو وېنه وېزانه ی هه مانه پو یتکه پشتن و زاین به کاریان دین ناکرا
 بکه ی ، بزاین تا چ پاده یکه ده توانین له بهر پوښانیدا پې بکه ی) .

به لن نهو ی نیامی سره هندی له پېش دوو سد سال له مو بهر
 دمری خستوه و پوړنی کردونه تازه فلسفه له سر دمتی کانت
 دیگاتې و به نه واره تی دېسه لېتی که عقلی پروت و بې گورد به تنها
 خوی نهو دمت ناکوېت چونکه کاتې عقل بیر کردنه و بهر هم
 ده نیت که له گېل نادمیزاد یتکه لاو یت ، نهو نادمیزادی له جهته و
 پوچ یتک هاتوه جا نېر که واپو و چون دتوانین عقل لسم هه مو
 نالوزکادی بهی پوچ و جهته به هه مو به شه کانیه و داپن و نه مجا
 پشی بې به نین ، نهو عقله عقلیکی زیندو نه ، پو نمونه پو
 ناسینی خانه ی زیندو نتوانین خانه که له لاش جیا بکه نه و نه مجا
 بناسین چونکه که خانه له لاش جیا پوه دمری ، نېر جیاوازیه کی
 زور هه په له نیوان پشکینی خانه ی زیندو ، خانه ی مردو ، نېر که
 عقل له نادمیزاد جیاکرایه و له پاشیدا نهو عقله مردو نه
 زیندو .

پرسپارېک ده کریت : عقل سره پای نهو ی که خوی کولم وارو

پهك كهوتووه دهرپارهى نه حكامه كانى خوايه تى ، به لام نديگر هاتو له نهجامى خاوتنى ددروونو دره وشانه وى پوڅى له نيوان نهوو ذاتى خدا په يوه ندييه كى تابه تى دروست بو ، په يوه ندييه كى واى نه گوتې بيت كه پتوانى به هويه وه پاستوخو له حه زره تى قودسيه ته وه شت ودرېگريت و ، پيوستى به ناردنيك نه بيت له پتې پښه به رانه وه دهنى بكمويت ، تابا نهو كاته پاتان چونه ؟ پيام له وه لامدا ده ليت :

هه رجه نده عقل خوى نريك بسكاته وه و ، له گه ل خدا په يوه ندى په يدا بسكات ، ناتوانى په يوه ندى له جسته تى توخمداردا به هيچ شتو په ك بجريت ، پروت بوونه وى نهوا و نژادى په هاى هه رگيز ددست ناكه ویت ، هنزى وه همو خه يال هه ميشه جلوه وى ده گرنو ، هينزى توپه وى و ناره ووه كانى ههروه كو سهرى خوى له گه لدا دهن و ، سيفاتى سوربوونو ته معاكارى خراب دروشمى دهن و ، له بيرچونو لى تيك چوون دايم به مرقفه وه به ندنو وازى لى ناهيتن ، هه له كردنو تاوان كردن سيفاتى مرقفو و لاناچن ، كه واته عقل شايسته تى متانه و پست پى به ستن نه ، چونكه به رپارو نه نجامه كانى له كوتنى وه همو گوتېن و خه يال پزگارى نه بووه ، له ټكه لاو كردنو لى تيك چوونو له بيرچونو هه له كردن نه پاريزراوه ، به پنجه وانه تى مه لايكه ته وه كه له هه موو هم سيفه تانه وه خاوتن گراونه ته وه ، دوورن له همو و عيب و كه م و كوپانه ، له بهر نهويه هيچ چاره په ك نه هه ر نهوان شايسته تى متانه و پست پى به ستن ، چونكه له وه همو خه يالو لى تيك چوونو هه له و له بيرچوونه وه پاريزراون ... هه ندى جار واديت به خه يالدا كه نه و زانباريانه تى دهنى مرقف كهوتووه له پنگاى پوڅى به وه به پى نهويه هه ست بگريت له كانى به جى هتاني دا ټكه لاوى هنزو هه سنياره كان بووه

- که خوی له خویدا پشه کی به کجی لای نمو بووه به شکی جمپاو
 جا بویه پاست نه ، به لکو له پیکای وه هم و خه یالووه هاتوته کابه ووه
 به پاده به ک ناتوانی جیاوازی له نیوان پاستی و وه هم و خه یال بکات ،
 جاری واش هه به ده توانی جیاوازی بکات له نیوانیانداو جاری واش
 هه به ناتوانی . گومانیش له وده دا نه که نهم زایاریانه له هه نجامی نیکه لاو
 بوونی بهم پشه کیانه هه روا به جیکای گومان و دوو دلی ده میتته وه ،
 پاستی پدا نایته دی و ، ناگونجن متعانه ی یی بکریته و به نای بو
 بری (۱) .

---

(۱) الرسالة رقم ۳۶۶ هه مان سهرجاومی پیشوو .

پښانهی عقل :

مادام چې به یو عقلمان کړدو توانو سنوریمان دیاری کړد
 پوښته عقل بناسین و بزاین چی به ؟ پښانهی عقل زوره و بوجونی
 زانایانیش له باره یوه جیاوازه لهوانه یشه له مهربستو مانادا همدریک
 نت بگریته ووه هویه کمنی له وده دایه چونکه عقل شتیکی مسادی و
 به رجسته ښه نه و نه و هرکسه چون همستی پښ بکات به و شتیویه
 دیناسیتی . به لآم له لای هموویاندا همدان مهربست ده گه پښی که
 بیتا ده پښین : (عقل هنریکی مودریکه له مروفتدا ، دیارده به که له
 دیارده کانی پوځ ، جیگا که پښی مښکه ، همدوه کو چون پښین تاپه تیکه
 له تاپه تیه کانی پوځ به لآم ثابره کی جاوه ، عقل دوو عقله ، عقلیک
 خوی گه وړه خوی دروستی کړد ووه و نه ویش نه له ، همدلیکیش نه و به
 که خه لکی له نه زمونی پوژانهی زیان دهستی ده که ویت نه گمر
 همدوکیان کو بونه ووه نه وایه کتر به هنر ده کمن همدوه کو نیمای عقلی
 (خوا لوی پازی بیت) ده فده رموی (۱) :

دیم عقل دواړه سروشتی یو یسترو
 سروشتی بیتا نه یت که لکی ښه یسترو
 همدوه کو خور که لکی ښه که نه یت پوځی چلو

(۱) مجله آفاق عربیة - السنة الحادية عشرة ۱۹۸۶ .

که سواته عقل هیزیکو سودی لئو و ده گیریت بۆ پرووناک
کردنه و ی پینگای زیان و زانی نیزاراوه کان له پئی زانراوه کانه و ده
جا لئو که سانی پینگای عقل ده گرنه بهر له زیانیانداو ده پانه وئ
بنگنه ئامانج زۆربهی کات سهرکه و تون چونکه عاقله نه له کاتی
ههنگوونیدا ده پئ ههنگاوێ (دوو می تهواو کمری ههنگای
پیشوی پئ و ئاماده کهریش پئ بۆ ئهوی بۆی ده پوا به پاده یهک ئه
ههنگاوانهی ده پئ به چهشتکی وا یهک ده گرن و پئ و پئ ده پئ که
پئ هۆیهک بۆ که پئ ئه ئامانجهی مه به پئ ، جا لئو نه دا هچ
جاوازیهک نه ئه گهر ئه پۆشته هه دوو پئ یه کاتی پئ به سهر
زهویدا به پوات تا ده گاته ئه جیگایه ده پئ ، باخود پۆشته که
پۆشتیکی عقلی پئ خاوه نه که له فیکره یه که ده بگوێزته و ده
فیکره یه کی تر تا ده گاته چاره سهر کردنی ئه گرو گرتنی ده پئ
چاره ی بکات ، تا ئه مه یه پۆشتی عقلی و پوخساره دیاره که
به لام پینگای عایفه یان غهیری عقلی بریتی به لهوی که خاوه نه که
پینگایه که خۆشی ده وئ به ئه زوویهتی ههلی ده بۆ پئ به
جاو پۆشین لهو ئه جامانهی ده یگانی و لئوی پهیدا ده پئ (۱) .

ئه گهر له پوانگی عقلیه و پروانه زیان و سهردهمی ئیمام
ده زانی رینگاکه کی که ئیمام گرتنی به بهر ، پینگایه کی عقلی بو به
ههردوو چهنه که ده به سهر زهویدا ههنگاوێکی ئافانهی نا تا
که پئ کۆشکی پانایهتی و جلهوی گرتن به ره و ئاین ، وه پینگایه کی
عقلی فیکری گرت به بهر بۆ بوجهل کردنه و ی پایه خراپه کانی

(۱) المقول واللامقول - دکتور زکی نجیب محمود .

فەلسەفەو ئىسراڧىيەكان . . جا لە ئەنجەلى چىيۈنەوئەوئى عەقلى بەراپەسەر
 بە پوداۋو پەسەرھات و گىروگرفت يىۋانەيەك دېتە كايەوۈ يىنى دەكېن
 جىكەت - پەندىيارى - ھەرچەندە ئەو پەندىيارىيە لە ئەنجەلى چەند
 گىروگرفت و پوداۋى سەردىنكەدا پەيدا بوۈو پەيوەست بوۈو بىسەو
 كاتەوۈ ، بەلام ئەگەر ھات و دات پىنى لەو پوداۋو گىروگرفتەي ئەو
 سەردەمە ئەوا دەپتە يىۋانەيەك بۇ ھەموو سەردەم و كاتەك ، سوۈدى لى
 وەربىگىرئەت .

پياوانى ئىشراقو دەروون پووناك :

(لـ دۇر زەمانەۋە ئەۋ بېرىدەى دراۋە كە ئىشراقو پووناكى دەروونو پۇج ، ھۆبەكى پاكو ئىگەردو دور لە گوناھە بۇ گەشتن بە يەقینو زاننى پاستو ، چاگردى پەشتو خاۋىن كوردنەۋى دەروونەكانو دروست كوردى كۆمەلگايەكى مۇۋەنە ۰۰ مېسرو ھىندستان ھەر لە چاخە كۆنەكانەۋە مەلبەندى ئەم بزوتەۋەيە بوون ، ئەۋى يارمەتى پلاۋبوۋنەۋى ئەم بزوتەۋەيە داۋ ، بەھىزى كىرد تا لای خەلكى بەسەند بىرى ، ئەۋ بەرنەكەنەۋە بە توندە بو لە نلو پۇسا پۇناندا سەرى ھەلد۱ بۇ بەرگرى كوردى ئەۋ زىادە پەۋىو زۇر پۇدا چۈنە بوۋ بەرامبەر بە پىرۇزگرتى عەقل دەكرا لە لايەكەۋە ، ئەۋ پەستە شىتەيەى ھەمبارەكان بوۋ لە لايەكى تەۋە ۰۰ لـ ئەجمادا لە ئەسكەندەريە مەلبەندى داكوتا ، كە جىۋى بەيەك گەشتى عەقلو ئايىنە پۇژئاۋايىو پۇژھەلەيكەكان بوۋ) (۱) ۰

پىنگىرانو لايەنگىرانى ئەم فەلسەفەۋ بزوتەۋەيە شوئىن كەۋتۋانى دەئىن : بەھىزىرىن ھۇ بۇ دەستى ئەۋ يەقینو زاننە پاستى كە بىرىنى ئى لە دىن بە جاۋ ، بە خاۋىتى نەفسو ، نورى دەروونو ، وریاگردنەۋى ھەستە دەروونەكان نەپىت دەست ناكەۋىت ، بە ھىچ

---

(۱) رجال الفكر والمعرفة / ابو الحسن الندوي .

جۆزىك له توانادا يه گەيشن و بهو پاستى يانه تنها به هسۆى نهو
ههقله بى گەردو بى خهوشه وه نه پيت نهو يش جىگه تى ئىشراق و نورى
دهروونى بهو به رىاژهت كېشانو بهر بهر ده كانى نهفس و ئاره زووه كانو
بىر كرده وه ، چاودىرى كردن په پىده ده پيت .

جا نه گەر ئهم داوايه مان سەلاند ، ده گەينه نهوئى كه ده پيت
ههستى شەشەمى (دهروون)ى هه پيت و كرى خۆى له مرقۇفا ده كات ،
جگه له پىنج ههستاره ناسراوه كان . له م نهجامدا شنى وا ده پىت و
ده پىت به هۆى (مشاهدات) وه كه بۆ مرقوف ئىشكرا ده پيت له وه
پيش نه زانرا بو ، به لām ئايا به لگه جى به ئهم ههستى سنوردار نهو ،
نياوى هه له و گوناھ كردن نه وه كو ههستاره كانى تر ؟ جا نه گەر وا
بوايه نهو هچ دزوارى و بهر بهر چدانه وه به كى تىدا نه ده بو ، به لām
مىزوى ئهم ئىشراقه ده مان گەيه پىته نهوئى نهو نهجام و بىروپا يانهى ده بىگاتى
هه مېشه نوونى جياوازى و بهر بهر چدانه وه بووه ، ههروه كو چۆن ئهم
دزوارى و جياوازى و بهر بهر چدانه وه پووى كردۆنه ده رنهجامه كانى
فهلسهفەى يونانى و عاقل مه ندانى پۆژه ه لآت .

بۆ نمونه : فلائىنس باوه پى به نىزامى ئاينى و نهو په رسته باوهى
سەردەمى خۆى نه بو ، له گەل ئه وه شدا كه فه يلم سوفىكى سەردەمى
بى كۆت و زنجىر بو ، هه مېشه تەركىزى له سەر چاودىرى كردنو
بىر كرده وه بو وهك له ئىش كردن ، به لām قوتايه پياوچك و ماقوله كى
به ناوى (بارفرى) سۆفیه كى زاھىدى كه م خوارده بو ، فلائىنس
باوه پى هه بو به كۆشه گۆپى (تاسخ الارواح)^(۱) و ده ركەوتى

(۱) له رهنگى پهرومردم و ژانست - ژماره (۱۴)ى ۱۹۷۸

پۇخى ئادەم ئازاد چلۇنكى تر له دەرۋىنى ئازەلدا ، بەلام بارفرى
 باۋەپى بەمانە نەبو ، پىشەۋاى سىيەمى ئەم سى قوتاجايە (براكلس)
 بوو كە بەپرموى ھەموو چەشە دابو نەرىت و دروشەكائى مىسىرى
 دەكرە ، پۇزى سى جار خۇرى دەپەرست ، مەزەبەكەى لى زۆر
 عەقىدە ئابىنى جيا جيا تىكەلاۋ بوو ، ئەمانە ھەموۋان خاۋەن بىنىو
 بەقېن بوون .

بارفرى دزى مەسچەت وەستائۇ پىشى قەيسەرى پۇمى گرت لى
 بزوئە ۋە گەيدا ، بۇ زىندو كوردنەۋى بىت بەرسى و نەقامى پۇمى نوئى
 كەجى ، لى كاتىكدا كە خۇى بە كەشتى بىت بەرسى ۋە ۋە پەستەۋ .

ھەروە ھا خلوۋن كەشف و ئىشراقىە مۇسلمانە كان كە ھەمىشە
 ئەمانەلەن دەختە سەر ئەم دوو ھىزە ، كەجى لى كەشف و ھەستەكائى
 دەرۋىيان جياۋازى و دزۋارىيەكى زۆر دەبىنەۋە ھەرىكەيان بەرپەرچى
 ئەۋىرىيان دەداتەۋە ، ۋاى دەسەلىتت كە كەشقى ئەۋىرىيان دوۋرە لى
 پاستى ۋە ۋە لى گەل ۋاقىدا ناگونجى .

بەكك لى ئىشراقىانە (شهاب الدين السهروردي) يە كە بە
 (المقتول) ئاۋبانگى دەركردوۋە ، بەفەرمانى (ملك الظاهر) سالى
 ۵۸۷ھ كە دەكوزرى ، سەھروۋەردى خۇى دەئى پىيازەكەى لى ھەر
 دوو فەلسەفەى زەۋقى (الاشراقى) ۋە فەلسەفەى گەپۋكايەنى
 (المشائىة)^(۱) كۆى كەردۆتەۋە . گرنگىرىن كىنى كە دايناۋە (حكمة

---

(۱) (المشائية) فەلسەفەكەى ئەرسىتۆيە ، بۆيە ئەم ئاۋەيان لى ئاۋە
 چۈنكە فەلسەفەكەى بەسەر پىيەۋە ئەۋرەۋىكدا دەگەياند - المنجد
 الطبعة الرابعة والعشرون .

الاشراق) مو ، (قطب الدين الشيرازي) پافه‌ی کردووه .

شیخی ئیشراقیه‌کان (سه‌ره‌وه‌ردی) ده‌لێ عه‌قله‌کان به‌ ته‌نها
له‌ده عه‌قلدا کۆبو‌نه‌تموه ، به‌لکو هه‌موو جو‌ره شیک له‌م بونه‌وه‌رده‌دا
عه‌قلێکی تابه‌تی خۆی هه‌یه ، وای لێک ده‌داته‌وه (که‌ ئاسمان
هه‌خلوقێکی زیندووه‌و خاوه‌نی نه‌فه ، نه‌و ده‌لێ گه‌وره‌ترین نه‌سته‌ره
خۆره بێ‌یسته له‌سه‌ر خاوه‌ن ئیشراقیه‌کان به‌ معزنی سه‌یری بکه‌ن و
پێزی لێ بگرن ، ئا له‌م فه‌ سه‌یر سه‌یرانه شتی تری زۆر وتووه . .
لێره‌دا بۆمان ده‌رکه‌وت ته‌م هه‌کیه ئیشراقیه مه‌زنه بێگه‌شتووه‌ی
سه‌رده‌می خۆی و نازناوی (شیخ الاشراق) ی بێ به‌مخسرا نه‌یتوانی له‌م
خه‌یاڵ و وه‌مه سه‌رسوڕه‌یتنه‌رانه پزگه‌ری بێت ، هه‌روا به‌ بێ به‌ئس
مایه‌وه له‌ نیمه‌تی ینفه‌به‌ریتی محمد صلی الله علیه وسلم هه‌تۆه‌کو
ده‌میری (۱) .

---

(۱) رجال الفكر والدعوة - ابو الحسن الندوي

عقل و کشف سواربووی کهشتی به کن (۱) :

نماتویل کانت (۲) ، یخ گومان دوو دلی به کی زوری بهرامبر به پروت برونهوهو بوخته می عقل ههژاند ، بریاری نموی دا که پاک برونهوهو خاوتی و تازاو بوونی عقل له کلریگهریتی دهره کی و ناوه کی نیسجه مه حالیکه ، به لام له بهر نموی نم ییاوه ییاوتیکی فلهسفی بهو ، هیچ به یونندی به کی به کشف و علمی ددروونی بهو نه نه بتوانیوه لهوه زیاتر ههنگلوتیکی تر بنی به لام نیما می سه ره هندی له بهر نموی پوچووی نم دهریا مه زنده بهو ، ههنگلوی تری ناوهو باسه کانی باجه تی کشف و نیلها می خالبیشی گرته توه ، به ده ست هیتانی نم دوانه به دریزی و پافه کردنهوه زور ده گمه نه ، نمو بریاری دا که یشراقو ددروون خاوتی به ته نها بهس نین بوگه یشتن به پاستی به کانی غه یب . جا نمو زانیاریانه می که هیچ جهنه گوما ییکی تیدا نه ییتیتو خه لکی و

(۱) همان سه رجاومی یتشوو .

(۲) سالی ۱۷۲۴ز له (کانیزبورغ)ی سه ره به بروسایی پوژه لاتی هاتوته دونیاوهو له خیزانیکی ههژار بووه ، زور باهتو لیکولینهومی له باش خوی بهجی هیتشوووه دهریاری نستیره ناسی و فیزیوا فلهسفهوه مهنتقو بهرومرده - اعلام التریبه

نایه‌مه‌ندانیش نه‌توانن به‌دهستی بهیئن ته‌ها پزیزی یتفه‌بهران و
 به‌یامه‌که‌یانه ، گه‌یشتن به‌زانی ته‌لو و ، پزگاریون له‌ دۆزه‌خ و
 خاوتن بوونه‌وی راستقیه‌ ته‌ها له‌ پی‌ی باوه‌په‌تان به‌ یتفه‌بهرتی‌یان و
 شوین که‌وتی به‌یامه‌که‌یانه‌وه .

له‌ په‌گه‌تک له‌ نامه‌کانیدا ده‌لقن :

ئهم‌ فه‌یله‌سوفانه‌ی پزنگای پزازه‌ت گیشان و موجه‌ده‌تایان
 گرته‌بهر ، - پزنگای ته‌و سوفیه‌ په‌بیانی‌ی که‌ شوینی یتفه‌بهر
 که‌وتبون - به‌لام‌ نه‌مان مه‌مانه‌یان ده‌خته‌ سه‌ر ته‌صورت و دیته‌کایان و
 که‌شف و بیننی‌یه‌کایان ده‌کرده‌ یتفه‌نگی خۆیان ، بۆیه‌ گومرا بوون و
 خه‌لکی تریشان گومراکرد ، چونکه‌ نه‌وانه‌ تاگایان له‌وه‌ نه‌ که‌
 ده‌روون سانی گومرایان ده‌کات و سه‌ریان لی‌ تیک‌ ده‌دات وه‌کو دَل
 پوونی نه‌ که‌ ده‌روانه‌یه‌که‌ بۆ پی‌ی هیدایه‌ت و پروناکی ، چونکه‌ دَل
 پوونی به‌ یتفه‌بهرانه‌وه‌ به‌ستراوه‌ ، ده‌روون خاوتن کردنه‌وش به‌ دَل
 پوونی‌وه‌ به‌ستراوه‌ته‌وه‌ ، نه‌ویش به‌ معرجی به‌روه‌رده‌ کردنی ده‌روون و
 جاگردنه‌وی ، چونکه‌ پوونی ده‌روون له‌ که‌ل تاریکی دَل (۱) - که‌
 ئاوینه‌ی نوره‌کانی خوایه‌و نیایدا ده‌دره‌وشته‌وه‌ - وه‌کو جرایه‌ک وایه‌
 داده‌گیربهرت تله‌وه‌کو دوژمه‌ نادیاره‌که‌ (شه‌تانی له‌عین) له‌بهر
 نیشکه‌که‌یدا ته‌و خاوه‌وه‌ له‌ بناغه‌وه‌ به‌روحیت تله‌وه‌کو به‌ ته‌واوه‌تی بیکات

---

(۱) یتفه‌بهر صلی الله علیه وسلم ده‌له‌رمویتی (قلب المؤمن ه‌رش
 الرحمن) یان ئهو‌ ه‌دیه‌ قودسیه‌ی ده‌له‌رمویتی (ان‌ السموات
 والارض ضعت عن‌ ان‌ تسعنی ووسعنی قلب‌ المؤمن) رواه‌ احمد
 عن‌ وه‌ب بن‌ منه‌ / الاتحافات السنیه‌ بالاحادیث القدسیه‌ ، تالیف
 عبدالرؤف المناوی .

به ویرانه به کبی کوچ کردو .

لېرمدا ده گمینه ، نو نه چامه یی که پښکای موجهادات و پیلزمت
کیشان له پټی به لکه جتانموی نزمه پې هیچ جوړه به قینی و دل . رامپک
نابه خشیت ، وه کو شیخی سه عدی ده فیرموت :

(نهی سه عدی به حاله بتوانی پښکای چاکه خوازی و دل و
ده روون خاوتنی بگریته بهر نه گره له پټی شمیره ته کی (مصطفی) وه
صلی الله علیه وسلم نهیت) (۱) .

تیکه ل کردن له که شفدا :-

(ده پټی نو نه پښکین ، که هه له کردن له که شفدا هه له پښکای
پلهام و سه سه ی شیتانی به وه پیدا نایت ، به لکو زور جار نه حکام و
پووداوی وا ده نیشبت له خه یالی نو خاوهن که شفاندا که هیچ
به به نندیه کی به پاستی و اقمه وه نه و ، ده ستی شیتانی تیدا به ، نه مجا
نم خه یال و ته صورا تانه له دهره وه یاندا خوی ده نویتن ، هوی به کسی
نه وه به هه ندی کس له خه یاندا یثمه بهر صلی الله علیه وسلم ده پین و
نه حکامی وای لی و ده گرن که بیجه وانه یی نه حکامه گانی شمیره نه و
له گه ل فیرموده سه حجه گاندا ناگونجی ، نه مهش هه رگیز ناگونجی له
شیتان و سه سه ی شیتانه وه بیت - چونکه شیتان ناتوانی خوی به
یثمه بهر بگوپیت - که واته نه مانه هه مووی هه هیزی خه یاله نم چه شنه
خه یال و ویتانه ده گریت که دووره له جیهانی واقعه وه .

(۱) الرسالة رقم ۲۳ / المجموعة الثالثة .

له يه کيک له نامه کانی تریدا ده لئې : (نهفس همرچنده به خلوتی
 کردنه وه و پاك کردنه وه ی بگانه نهفسی (مطشته) ناتوانی به هیچ جوریک
 به ته واونی له سیفاتو پوهشنه کانی پرووت یته وه ، پویه ده کونجی توان
 خوی بکو یته ناخپه وه و بکو یته مه لوه) (۱) .

---

(۱) همان سرچاومی یتشوو .

پښه مېرانو فېلېسوفان

نهم فېلېسوفانه به ترخترين و بهاترين تمهني خويان به کار هېنډ
 يو نهوې ټامبري به دست بهنن تا له هه لهي فېکري و هه لځليکاندني
 عقلی به دووړ بن ، به ليکولېنه و تويزينه و وړدېونه وې له م پيناو دا
 زور ماندو و بوون ، کاتي که گه پسته نه وې له زاتي خسوداو
 سېغه نه کاني بکولنه و که مە تر سترين و مە زترين بابۀ ته له ليکولېنه و دا
 هيزيان لي پر او خا و و نه و نه مېجا ټمو ټامبري له هه لهي فېکري
 ده بياراستن ، خستiane لا و ده ستيان کرده يي هه لوتانو و و پته کردن و ،
 سر لښتوان و سرگمرداني پرووي تي کردن و له نلو تاريکي نه زانيدا
 ده تلانه و هه وړه که مېک چه ندين سالي تمهني خهريک کردېت به
 کو کردن وې چه کو خافي جهنگ ، به لام ټمو پوژمي جهنگ دهر کموت ،
 لاوازي و يي هيزي هم و نه دانه کاني لمشي ټمو که به بگرېته و
 نه مېجا خلويته و ټمو چه کو خفانه ي هم و له دست به رېسته و .

جا هه ندي لهو گمته ي که خهريکي فېلسوفان ، زور جار به
 هه له دا ده چن و ده گنه ټمو بله و پي که فېلېسوفه کلن ده گنه پلېسي
 پښه مېرانو ، نه لکو ده گنه پاده يک که ده پاموئي ټمو زياتارانه يي ټوان

فمزل بدن بمهر شهریه تی یخه مهران ، بدلئی ثمان بلوه پان وایه که
 ثم فیله سوفانه حکیم ، بویه زانیاره کشتیان ناو ناوه حکمت ،
 کهچی ثمانه دهنه نیجیری گبرو گرفت و نالوزان ، چونکه حکمت
 بریتی به له زانی شتک هدره کو چون له واقعدا هدی^(۱) ، بدلئی ثمو
 زانیاریانه ی پیچه وانیه زانیاری حکمت یث وه کو (شهریه تی
 یخه مهران) ثوه له لای ثو حکیمانه پیچه وانیه واقع و پاستی به^(۲) .

هروه ها دهر باره ی خوبا کردنه وه ی ثواو ده لئی

• تبه ده لئین خوبا کردنه وه و خوجاک کردن به سترانه ته وه به
 کرده وه ی جوانو چاک ، که خوی گه وه پازی بکات و وه ی بگریث ،
 وه ثم پزنگایه ی نانسرت ته نها له پزنگی یخه مهران وه نه یث ، نه
 خوبا کردنه وه نه خوجا کردن به یث نردنی یخه مهران به دی نایث .

بدلئی عقل به لگه به ، به لام به لگه به کی ثواو به ناگاته پله ی
 کاربکردنی ثواو و پوون کردنه وه به کی یث لیخن ، به لکو به لگه ی
 ثواو یث جهن و جون بریتی به له ناردنی یخه مهران و نیرانو که
 سزاو پاداشتی نه مرو همیشه یی به وانیه وه به سترانه ته وه^(۱) .

---

(۱) ثومی ناشکرایه که زانست (العلم) شوینی زانراو (المعلوم)
 ده گه یث له به پیچه وانیه ، زانست وه کو زانراو به بریتی به له
 شتوی شتک له زه یثا به لام زانراو ثو شته به له دهره ودا بولی
 هدی . له پیچه وه باسان کرد فله سلطو مه نثیق په نا ده باته بهر
 زانراو بژ گه یثتن به نه زانراو ، زانستی پیچه مهران چونکه له
 فدره نگی ثواندا نیه بویه له بهر ثوه به لئی یان تیک حجت . ما
 القدر ۲ تألیف محمد قرقنجی . ترجمه محمد عولی .

(۲) الرسالة رقم ۳۳ / الامام السرهندی / ابو الحسن الندوی .

(۱) الامام السرهندی / ابو الحسن الندوی .

(له یتش هموو شتکدا یتویسته باوه پ به یتغه مېسه و یتین و به یامه که ی به پاست بزاین تاوه کو بهم هوپه وه له تاریکی و گومان و دوو دلی پزگارمان یت ، چونکه یتویسته له پشاندا له به چه تی بگه ی و بزاین ، نو کاته تی گه یشتن له لک و هنده که کان تاسان ده یت و چاک ده زانریت ، چونکه زاینی هموو لکه گن به تنه او یت سملاندن و ناسینی به چه ، کاریکی زور گرانه . . جا نزدیکترین پښگا بو هم به پاستی زاینه به ته واوه تی و نارامی دل و نښوده گی ، برینی به له زیگری خوی گه وړه (ألا بذکر الله تطمئن القلوب) زور خوړه له گه یشتن بهم تاناجه به وړه له پښگه ی تی ینی کردن و وردبوونه وه و به لکه هتانه وه :

همرو کو نو شاعیر می که ده تی (۱)

« خاوه به لکه هتانه روان - فیله سوف و زیر بزبان - یتیان له ته ته دروست کراوه ، یتی ته ختش زور لاوازو کهم هیزه . » (۲)

له نامه به کی تر دا ده تی :

« نو به بزانه هر که سی شون یتغه به ران بکه ویت و شون یتیان ه لگریت ، پاش نه و می باوه پی به یتغه به ریتی یان هتاو به یامه که یانی به پاست زانی نه وه له یواوی به لکه هتانه روان ده زه یریت ، چونکه به پاستی زاینی نه حکامه کانیا - به یت ده لیل - پاش باوه پی هتیا

(۱) همان سرچاومی یتشوو .

(۲) نو شاعیر به مولانا به لاله دینی پلومی به ده که ی به عه ره بی له کتبی (مثنوی جلال الدین الرومی) دا ده تی « هؤلاء الاستدلالیین یسمون علی ساق خشبیه والساق الخشبیه متعثره واهیه » .
الجزء الاول / ترجمة ودراسة الدكتور محمد عبدالسلام کفافی .

به ښځه مېرمنۍ يان به به لگېدو - نو د عيني د دليلو به لگېداری به ،
 پوښتونه : نه گڼر به کيک چنه د ښځه په کي به به لگېدو سلامتندونه
 ودرگرت ، هدرچي لقبک لهو ښځه چانه د درچت نو د خوی له خویدا
 به لگېدو د سولتراو ، نو کاته نو کسه له پياوای به لگېدو ښځه وانه
 پوښتندني نو لقانه به گشتي ، (۱) .

به لن جياوازيه کي زور هديه له نيوان نو دا که نو د عقل
 باوې پي نه بېت له گڼل نو دا که له رووي قوڼاغی عقله نو پيتو
 عقل به پي نه بات : د ناي کس واتي بگت که پيازي ښځه مېرمن
 دزي پيازي عقله ، نه خبر به لکو پيازي عقل که پري به له
 تيني به لگېدو ښځه مېرمن به شونې که وتي ښځه مېرمن او شونې پي
 ه لگرتيان نه بېت ناتواني بگانه نو مېرمن به رزي که نانانجيه تي
 چونکه دزايه تي شپکه وکوله واري و پي تواناي شپکي نره ، دزايه تي
 باش تواناي و به پي نه بېت ته صوړ ناکريت) .

---

(۱) الرسالة رقم ۳۶ / رجال الفكر والمعوة .

پایه ی یتیمبهریتی :

همروه کو چون پایه و مهترلی عقل له پاش مهترلو قوئای
همسپاره کانهویه ، نهوی که عقل دهرکی یئ ده کات همسپاره کان
دهرکی یئ ناکن ، هدر بهم چمته پایه و قوئای یتیمبهریتی له
سبرووی قوئاغ و بلای عقلهویه نهوی که عقل دهرکی یئ ناکات ،
نهوا له پینگهی یتیمبهریتی بهوه دهرکی یئ ده کریت نهوی دان نهیت
به بوونی پینگایه کی تر جگه له پینگهی عقل بۆ به دهست هتانی
زانیاری ، نهوه له راستیدا ینکاری پینگهی یتیمبهریتی ده کات و
به ربهره کانی پینگهی هدایهت و پروناکی به خشین ده کات (۱) .

به لام لهو سهرده مهدا له ناوهندی فهیله سوف و موسلمانیه یشراقیه کان
پایه و مهترلی یتیمبهریتی له لایان نرم بوو بۆوه یئ بایهخ بوو بوو .
هۆیه کهشی نهوه بوو خوئیان خهریک کرد بوو به فهلسفه ی یۆنانی و
حیکمهتی یشراقی و به تهواوهتی له پۆخی ئیسلام و قورئان و حدیس
دوور کهوتیو نهوه ، جگه له ویش یتیمبهرانیان به لاوه یئ نرخ بوو بوو
چونکه وه کو مرقفیکی ئاسایی ده زیان و ده خهوتن و ده یان خسار دو

---

(۱) الرسالة رقم ۲۳ / رجال الفكر والمعوة .

زبان دهیناو به خه لکپوه خهریک دهبوونو په پوهندیان به خه لکپوه
 دهبست تاوه کو په پامه که بان بگه پینو په روه رده پان بگه نو پرتاپان
 بگه ، نهمه وایان لن ده گات که هر به خه لکپوه خهریک بین و ، نیر
 نه توان به لایه کی تر دا تلو په دهنوه .

نهمه لیکدانه وی نه و فیلوسفو ئیسرائیه یو . په لام نهمه
 که همیشه خهریکی فیلوسفو پیاوخت کیشان یوون ، هیچ چمنه
 ناگایه کیان له زانسته ئینی په کان نه بو ، په تایه تی زاناری حه دی
 پیرور پور تا تواده هر خهریکی گپانه وی که شف و که راست و
 میراجی تمویل کانی و نشو و ، ئیسرائیه کانی نهم دوا دوا یی په یوون ،
 همیشه باس باس که مالانی ددرونی و تجریدو تفریدو فنانو منستی
 بو (۱) . له هر نهم حوزانه بو ، نفسی نهم فیلوسفو ئیسرائیه
 وای دبرده دلانه و ، که پایو مه ترلی وایلیت له پلهو پایه
 یتهمبریتی بهرتره ، جا وایلیتیش بریتی به له تداوی لن بران بو

---

(۱) تجرید یانی پوتانومو دامالین ، شت پیوه نهغیشتن
 تفرید یانی به تاك دانان ، به تاك زانین .

تجرید بریتی په لومی به هموز جوړی پشت له جیهانو هرچی
 له جیهاندا په هل بکات ، له کانگای ددرونه و خوی دامالین له ویستو
 نویستی نهو حالو مقامانه کی که هیه تی ، نه داوی می تر بکات نه
 لومی که هیه نا سوپاسی بکات .
 تفرید نهو ته وا له گه تی خوادا ، په نای هر بهخوایه ، پهوستی
 هر بهخوایه .

په لام تجریدو تفرید له روانگی ته صوفیه و فنان یا
 چونیو تیکن که بهر پیاواری ښکلی ته صوفیه دین .
 بۆ زیاتر پوون پوهنومی نهم زارونه ، پروانه کتیبی ته صوف
 چیه ۹۱ نهمین شیخ علاء الدین نهغشبه ندی ، لایه می ۲۸۳ تا ۲۸۶

خواو ، داپران و گوشه گیری له خه لکی ۰۰ کاوی ینغه بهریتی بریتی به
له بانگه وازی و پراگه یاندن ، که به خه لکی وه به ستر او نه وه ، و ملی پووی
له خوای پوره در دگاره و ، ینغه بهران پوویان له خه لکی به ۰۰ کواته
پوو کردنه خوای گه و ره بی گومان بهر تره و چاکره وه پوو کردنه
خه لک ۰۰ جا هه ندیکان تۆزیک وه رعیان پوو باشتر پوون و ده یان و ت :
نه خیر و یلایهت به تیجکاری له سهرووی ینغه بهریتی به وه نه ، به لکو
مه بهست لمودایه که و یلایهتی ینغه بهر خوی له ینغه بهریتی به کی
بهر تره ، چونکه ینغه بهر له و کاتهی که به خواوه خه ریکه زور
مهز تره له و کاتهی که به خه لکی به وه خه ریکه و په یام و بانگه وازی به کی
ده گه ییتی ۰

لیرمه دا بۆمان ده رکوت نه و سهرمه چۆن شیواو بهرته وازه پوو
پوو ، نه مهش به هوی دوور گه و ته وه یانه و پوو له سه رچاوه په سه نه کی
سه ر به تی ئیسلام و ینغه بهریتی محمد صلی الله علیه وسلم له راستیدا
نه به سه تر به کی تر سناک پوو ، نیویست پوو له سه ر یا و جا کسان و
نویخوازان به هر کی سه ر شایان هه لسن و بهر گری ئهم نا په وایی به
بکمن ۰

به گه کم کس بهر بهر بهم گیر و گرفته سه ری بهر ز کرده وه و به
ده نگیکی نیرانه هاواری کرد و زوریش کاریگه و پوو ، چونکه به
به لکو حوججی تموا و سه کانی ده و لعمه ند کرد و ، به شیوازیکی و
بانگه وازی ده کرد دلو و ده وونی خه لکی بۆ پاده کیشاو پوو ناکی
ده کرده وه نه و زانایهش زانای خوداناسی به ناو بانگ ئیمام (شرف الدین
محمد بن یحیی النیري ۶۶۱ - ۷۸۶ک) پوو ، له ناو ده راستی سه ده ی
هه شتمی کوچی دا پوو به جه شتیکی زانسانه و لی ها تو وانه بهر بهر چی

نهم مه ترسی بهی دایهوه توانی سرکه ونن به دست بښت .

پاش نیامی نیری ، نیامی سره نندی ښکته شتو نوځی کمره ووی
نهم زانسته مه زنه وو ، نوښه ری نهم پرښکه پاسته وو ، به ته واده ونی
له نامه کیدای نه ووی سملاند که تنه یان یتغه مبه ران نمونی ته وادی
ده سترگدی خوان له پرووی په وشتی و عقلی و پوځی و بیرو باوه پیه وه .
جا په یوه نندی یتغه مبه ران به خوداوه هیچ شتک ناتوانی پهره ستی بسکات
له نیوانیاندا نهمه شی به هوځی فراوانی سنگیان و هلبزار دنیاهوه له لایه ن
په ورو ردگار وه و تابه ته به خوځی . به رزی هیمه یان و هزی نارامگریزانو
خوځی اگر تښتن گه وری دلی و درونیان و ، مه زنی نه و کاره ی پنیان
سیراوه ، وایان لی ده کات که هه میسه هوشیارو زرنگ بن ، چونکه
یتغه مبه ران لهو شوته وه ده ست پنی ده کهن که ویلا یمت کوتاهی دیت و
ته وادی و بله و بایه ویلا یمت له جاو بله و بایه ی یتغه مبه ریتی ده کو
دنو په ناوښکه له جاو دریا به ک .

به لی یتغه مبه ران (دروودی خوا یان له سر) به رترین
دروست گراون له نلو بوونه وده وده به پرت ترین سامان و به هرمان پنی
به خستراوه . ویلا یمت هه ندیکه له یتغه مبه ریتی . یتغه مبه ریتی خوځی له
خوځیدا هه مکی و گشته (کل) گومان له وده دا نه که یتغه مبه ریتی له
ویلا یمت به رتره ، جا نه گمر نه و ویلا یمت هه یتغه مبه ریت یان ویلا یمتی
وملی بیت هیچ جیاوازیه کی تدا نه . چونکه ناگاداری و هوشیاری
چا کتره له مستی . مستی له ناو ناگاداری و دریایی دایه و تدا
پنجر اوده ته وه . هه ووه کو چوڼ ویلا یمت له ناو یتغه مبه ریتدا
پنجر اوده ته وه ، به لأم نه ووی له ناو خه لکیدا هه به له ناگابی و هوشیاری ،
نهمه بابه تی تبه نه ، چونکه نه و مستی بهی که فزلی دراوه تی له

چاۋ ئاڭاڭدارى خەلىكى بەگىنى ، ھىچ ئېتىبارىكى بۇ دانائىتى ۰۰ بەلام
ئەۋ ئاڭاڭى ۋە ھۇشيارىيەتى كەمەستى گىر تۆتە خۇي بەگى گومان لى
مەستى چاڭرە ۰ زانىيارىيە كاتى شەرىعت كە سەرچاۋە ۋە چاۋگە كەي
يىغىمبەرىتىيە ، ھەممۇ ئاڭاڭدارى ۋە ھۇشەندىيە ، يىلوانى مەست
مەزۇرۇن چا ئەۋ زانىستى شايستى شوئىن كەۋتۇن ۋە لاساى كەردنەۋە
يىت بىرىنىيە لە زانىيارىيە كى بىدارى ئەك زانىيارىيە كى (مەستى) (۱) .

لى نامەبەكى ئىردا دەلتى : خۇاى گەۋرە سىڭى فراۋان كەردۇم
يارمەنى دام بۇ زانىنى ئەۋەى كە پىلەۋ بايەى ۋىلايەت ھىچ نە لە چاۋ
پىلەۋ بايەى يىغىمبەرىتىيە ، ئەنەت ئەۋ پىزەيەش لە ئىۋايندا نە كە لى
ئىۋان دىۋىيە ئاۋىك ۋە دەرپايەك دا ھەيە ، ئەۋ خىرو بەرەكەتە زۆرى لە
پىڭگەى يىغىمبەرىتىيەۋە دەست دەكەۋىت بەراۋرد ئاكرىت لەگەل ئەۋ
خىرو چاگەيەى كە لە پىڭگەى ۋىلايەتەۋە بە دەست دەكەۋىت چۈنكە
ئەۋزەلىيەنى پەما ھەر بۇيىغىمبەرانە (درودى خۇاين لەسەرىت)
ئەۋزەلىيەنى ھەندەكىش بۇ مەلايىكەتە ، ئىردا ئەۋە پوۋن بۇۋە كە
ھىچ ۋەلىيەك ئاتۋاننى بىگەنە پىلەۋ بايەى يىغىمبەران ، بەلىكو سەرى
ئەۋ ۋەلىيە ۋا لە زىر پىي يىغىمبەر (درودى خۇاى لەسەرىت) (۱) .

چا ئەگەر ۋەرد پىتەۋە لە ھەر مەسلەيەك لەۋ مەسلەنى كە
ئاڭۇكى ئىدا بەيدا دەپىت لە ئىۋان سۇفەكان ۋە زاناكاندا ، دەپنى ھەق
لە لاي زاناكانە ، نەپتى ئەمەش لەۋەدايە كە پوۋاننى زاناكان بە ھۇي
ئەۋەى كە شوئىن كەۋتۇۋى يىغىمبەران ۋە خۇي دەكىشە ناۋ زانىست ۋە

(۱) الرسالة رقم ۹۵ / الفكر والدعوة / ابو الحسن النحوي .

(۱) الرسالة رقم ۲۶۶ / ۷۰ / همان سفرچاۋە .

که مالانی یتیم به ریتی بموه ، به لام پروانی سؤفیه کان خویان به ویلا بهت و
 زانست و زاینه کنی خویانه وه ده بهسته وه ین گومان نهو زانسته ی له
 نوری یتیم به ریتی وه ده گیریت ده ین پاسترو نهواوتر یت لهو زانسته ی
 له بهلکانی ویلا به تموه وه رگیرایت (۱) .

---

(۱) الرسالة رقم ۰۲۶۶ / همان سهراچومی یتیموو .

پارێزگاری شەریعەتی ئیسلام :

بەپێوەندی بەستن بە خۆی گەر وەر وەر ، بەهێزکردنی ئەم بەپێوەندیەو هێشتەووی پارێزگاری کردنی لە ئێ ئاگایی و مادەپەرستی و چارەسەرکردنی دەر دەر و وێهەکان و نەخۆشی بە پۆچی بەکان ، لەگەڵ تێپەر بوونی پۆزگەر و چەند هۆبەکی تر نۆزراوە (التصوف) ، ئا ئەمە لە زاراوەی قورئانی پیرۆزدا نۆزراوە بە (التزكئة) وە لە زاراوەی حەدیدا بە (الاحسان) ، ئەم لایەنە بە یەكێك لەو چوار فرمانە دەزەبیرێت یتەبەری بۆ تێزراوە . دەر بەری ئەمە خۆی گەر وەر دەر وەر وێ (هو الذي بعث في الأميين رسولا منهم يتلوا عليهم آياته ويزكيهم ويعلمهم الكتاب والحكمة وان كانوا من قبل لفی ضلال ميين) . الجمعة ئایەتی (۲) .

ئەمە بە ئەو کارە مەزنە بۆ دامەزراندنی ئایین لەسەر دوو لایەنی نوێكێ و نۆزراوە ، جەستە پۆح ، یاسا عاتیفە ، كە بە دوامین یتەبەری سێزراوە ، بە ئێ ئەم بیاوانە بوون ، هەستان بە نوێكێ و زینەدوو كێر دەر وەر ئەم (یزكی یتەبەری) یەو پارێزگاری کردنی و كۆتێزاندوی لە ئەوە بە كەو بۆ ئەوە بە كێ تر ، هەر وە كۆ چۆن شەریعەتی

بیرۆزیان پاراستوو ، ههروا به بهردهوامی خهریسکی بڵاو کردنهوهی
 (فقه الباطن) فقهی دهروونی بوون و بانگهوازیان بو کردوو ، له گهڵ
 بڵاو کردنهوهی (فقه الظاهر) داو جێ به جێ کردنی و پاگه یاندنی به
 خهڵکی ، نهو کاره بیرۆزهشیان بریتی بوو له گرنگی دان به ئوصول و
 بنهجه ، بتر له فرووع و لقه کان ، زیاتر باکردنه که یان بوختهی بابته کان
 بوو وهك له درێژه پێدان و ورده کاری ، به لām کاتی که پوو بهری ئیسلام
 فراوان بوو ، و لاتی نوێ هاته ناو ئیسلامه وه بانگهوازی ئیسلام به
 ههموو لایه کدا بڵاو بووه ، سامان و سهروهتی زۆریان به سهردا پزاو ،
 پێگای خۆزیاندن ئاسان بوو ، هۆیه کاتی پابواردن و خۆش گوزهرانی
 زۆر بوو ، سهردهمی ینغه به ریش دوور کهوتوو ، تا لām کاته دا
 فهرموده که ی خوا یان به سهردا سه با که ده فهرموی (فطال علیهم الامس
 فقت قلوبهم) - کاتی زۆریان به سهردا تیه پری و دلبان په ق بوو نه خۆشی
 پۆچی و ، دهردی دهروونی به ههموو شتیه و په نگیکه وه پهیدا بوو ، له
 شتیه ی بهرگی تیوری و فله سه فهی نوێ خۆی پشان ددها ، بتر زانا کان
 له ترسی ئهم باره ناله باره ده ستیان دایه نویسه وهی (علم التزکیه
 والاحسان - زانسی دهروون خاوین کردنه وه خودا ناسین) به ناوی
 زاراوه ی نوێ ئه ویش (ته سه وه) •

به لām له گهڵ چاره سه کردنی نه خۆشه کانی پۆح ، له م پێگه به وه و
 له ژێر سیهری ژیان و پموشته کانی ینغه بهر (درودی خوی له سه یی) دا
 به هۆی تیکه لآوی گهلانی ترو هۆکاره کانی پۆزگار ، هه ندی بیده عت و
 خورافات و ته سه نه خۆی کوتایه ناو ئهم ته سه وه خاوین و یی گه رده وه ،
 بتر میکرۆبی په به نهت و گو شه گیری به کمی یی سنوو ، به مه زن گرتن و
 بیرۆز کردنیکی زۆری نا په وایانه ی ئه و پیاوانه ی به و له و چاکه خواز

ده ناسران بالی کیتا بمره پاتا • تا بزم چمنه له گهل تییم بوونی
 پوزگار له ناو نده پوچه گاتا دابو نمرتی ناموو عه قیده یی گانه
 خوی دامه زراند ، تا گه پاند یانه نهو پاد بهی ههه که ییگ له پزگی
 ته سه وفدا باش خودا بمرسته کی زورو بر له یخلاصو بهی هتانی
 زور بهی سوتنه تکان بو ماوه به کی تابه تیو ، باش وه ده ست هتانی
 زانیاریه کی زورو ته وای نهوه ده گانه پلهو پایه پک ئیر ته گلیفی شهرعی
 له سر نامیتیتو لهم کوته شهرعی به پزگاری ده بیت و نازاد ده بیت و جی
 بویت ده یکان ، هیچی لی حه رام نیمو هه موو شتیکی بو حه لال ده بیت ،
 نه م پله به یی بان ده ووت (سقوط الکالیف - لاجونی ته گلیفی شهرعی) •

نه م باره ناله بارو تزه داهتر اوانه له سه ره تای سه دهی چواره می
 کوچیدا بوو ده ستی یی کرد ، له کاتیگدا که ده ولنی عباسی گه یشتوو
 نهو جی یشکمون و تروکی به رزی ، بویه لهم کاته دا بوو زانیان
 پاپه پین بو قه لاجو کردنی نه م بیدعت و عه قیده نامو یانه ، ناودارترین
 که سیک له م بیدعت ه پاپه پری شیخی گه یلانی (۱) بوو که به رزترین یساوی
 ته ریفهت و یشه وای حقیقهت بوو ، له هه موویان زیاتر حه ماسه تی
 پارێز گاری کردنی شهریمه تی تیدا هه لده قولآ ، له به روه رده کردنی و پیتما یی
 کردندا هه میشه ته رکیزی له سر نهوه بوو ده ست به سوتنه ته وه بگرنو ،
 شوینی شهریمهت بکمون له کیه به نرخه کهیدا (غیه الطالین) جلهوی
 ته ریفهتی داوه ته ده ست شهریمهت و ، له کیتی (فتوح الغب) دا وای
 نهوه ده گات شوینی سوتنهت بکمون و له بیدعت دوور بکهوینهوه ، به م
 وته به رزه ی ده ستی به کیه که ی کردوو

---

(۱) به دریزی له زنجیری دووه دا باسی ژیا نی گه یلانی کراوه •

(اتبعوا ولا تتدعوا) • له پاش شينخی گيلانی شيخ (شهاب الدين السهروردي) (۱) بوو پوره ننگاری هم نهوژمه ناپه وایه کړه که دیغه رمو : (تصوف بریتی به له یقیندا کړدن به یخه مېر به گوډارو کړدیارو حل ، به پوره وړام بوون لمر هم پوره ، نفسی سؤفه کان خاویښ دېنه و ، پوره لمر دل و دروښان لاده چی و ، نو کاته نو شون کوه ته یان له هموو شیکدا دپته دی) (۲) •

له سدهی نویمې کوچی دا بو ، به هوی کاریگری (شيخ محي الدين عرabi) و خواته گانی یوه تصوف گوترا به فلسفه یکه که پر بوو له زار او دی فلسفه ی خواته ی یونانی (الفللفة الالهية اليونانية) و ، توری (وحدة الوجود) بوو به دروشمی سؤفه کان به شانازی و سهره رزبان دافنا ، له همو لایه که و سؤفه کان پرویان لئ ناو ، تکه و خانقا کان بوونه بنکی عقیده و یرو باومپی وا ، که هیچ به لگه و دلیکی لمر نه بوو ، موسلمانانې سده گانی یشو و حیجان لم بابانه و نه زانیو ••

جا له هندستاندا که نریکه ی هزاران سأل مه لېندی یوگا و ربه بېته ، بویه نو سؤفانه ی له دهره و دی هندستان هاتوون به ورو پروی هم پلوه بلیمه و پلازم کیشانه ی یوگا بونه و ، نو پړوانه ی هنری دروښان و هنری خدایان جهندين جار به هنر تر کړد بوو ، له پښگه ی گرتی هه ناسو ورد بوونه و دی یوگای ، لا لره دا بوو هندیک له سؤفه موسلمانانې هم هونمه ریان لوه فیر بوون ، همه له لایه که و مو

---

(۱) هم سهره و وردی به جپایه له سهره و وردی مقتول که فیضراقی بو •

(۲) رجال الفكر والدعوة له (عارف المعارف) و دی گرتوه •

له لایه کی تریشوه نسم ولانانه دهر باره ی (الصحيح السنة) (۱) ی
 یتشوایان هیجیان نه ده زانی ، نهو یتشوایانه ی که زانستی حدیسیان
 زور جوان بزور ده کردو ته ته له یان یی کردوه ، چاکو خرابو پاستو
 ناپاستیان له به کتر جیا کردوته وه ، بهرنگاری بیدعت و تازه داهیتراوی
 (نه گونجاو له گمل پوحي اسلام) دا کردوه نهو یان سملاندوه زانی
 موسلمانان ده یی له سر بناغهی سوننه و پاکو یی گهردی پوشتایی
 حدیسی (صحیح) دا ، دابه زیت •

ثا لم سرده نه یارو دوخه ناله باره دا که نوپکاری و چاکه کاری و
 نیامی سرده ندی دهستی یی کرد ، له سرده میکدا بوو که سوننه
 بیدعت و ، شریعت فلهغه بوو ، خویشی له نامه به کیدا بو کوپی
 شیخه کی (محمد عباده) ی ناردوه دیمه یی نسم یارو دوخه
 ناله بهری کیشاوو دملی

(لسم پوزانده بیدعت و تازه داهیتراوی نامو به نه اندازه به کی
 ناله بار زور بوو ، به پاده به که نهو ی به چاکی تی ی پروانی و نی
 ده گات که ده ریایه کی تاریکی یو شه بول ده دات ، نوری سوننه تیش
 له ناو نم ده ریایه سرکه شو یی نامانده ، هرو و کو گو نمستره (۱) ،
 له ناو نم تاریکی شهو زهنگه دا پلاو بوته وه (۲) •

نیامی سرده ندی لهو کاته ترساکو یی بهروایه دا له هندستاندا
 دهنکی زولالی خوی لی بهر زکردوه ، له کاتیکدا خهریک بوو یی و
 بهجه ی اسلام له په گتو پیشه وه هله کبشرا به دهستی ولایت که به

(۱) بریتی به له شمس کتیبی حدیث •

(۱) میروویه که به شمس دهریت له باشکزیوه دهرمشیتوه •

(۲) الامام السرخندی / ابو الحسن النعمی •

ولائی ئىسلامى ناسرا جو ، زور به سوکى و نرمى يهوه له ته کيسو
 خانه قاندا . سؤفيه کان سه يري سوتنه نى يغمبهر صلى الله عليه وسلم
 يان ده گرد . به پوونى و ئاشکرايى يهوه ده بان وت شمرىعت له دؤنکيو
 تهرىقه تيش له دؤنکى تر ، هدر به که يان پنگاو نهرىتى نايه نى
 خوى هه به . ئا له م بارو دؤخه تاريكى و شلمزاوى يه دا ئيمام به و
 به پى هيزو جه ساره ته وه پاى گه ياند (تهرىقه ت خزمه نكارى
 شمرىعتو ، مل که چى فرمانه کانيه نى ، چا که خوازى شمرىعت زور
 به رزو مه زتره له مقامات و نه حوال و موشاهدات) به گوئى گردن بؤ
 يهك حوكمى شمرىعت له پيازوت كيشانى هزاران سال به سودتره ،
 قه يلو له گردن له بهر گوته رايله نى بىت بؤ سوتنه ت زور فەزلى زياتره له
 شه زيندو كرده نمو شوگار به سدر بردن نه كمر به يئ گوته رايله نى و
 شونى كه وتى سوتنه ت بىت . كارى سؤفيه كان له حلال و حرام
 كردندا هيج بايه چىكى نه ، به لكو بؤ ئه م كاره يئويست ده كات به
 به لگى فورئان و سوتنه ت و كيشه فقهى به كان ، پيازوت كيشانى
 گوته رايان شايسته نى له خوا تريك كرده وه به ، به لكو مونه هه نى
 دوورخسته مو نهمرين كرده .

هه ندى له وته كانى ئيمام سه باره ت به م راستيانه

(شمرىعت هه موو جه نه به ختمو ده ريه كى دوياو قيلمى كرتونه
 خوى ، هدر مه به سبك پيوستنان بى بىت جگه له شمرىعت له هيج
 شوپىكى نر دا به بكو بؤ گهردى ده شمان ناگه روت ، نه وه له لاي
 سؤفيه كان هه به له (تهرىقه ت و حقيقه ت) به هدر دو كيان وه خزمه نكارى
 شمرىعتو يارمه نى ده رن بؤ به ده ست هتاي ئىخلاص و نياز باكى ،

كەواتە دەركەوت كە ئامانچى بەدەست ھىتائى تەرىقەت و حەقىقەت جگە
لە تەنىق كەردنى ئاۋ كەركۆۋ پۇڭى شەرىعت ھېجى تر نېە (۱) .

(كەرى سۆفەكان سەبارەت بە ھەرام و ھەلال بە ھېج جۇرئەت
ھوججەو بەلگە نېە ، ئەۋەندە بەسە كە غوزىيان بۆ بەتتەۋە و ۋاز
بەتتەن لە لۆمە كەردىيان و ، پان دەپنەۋە دەستى خىۋاى گەۋرە خىۋى
خىبايان لەگەلدا بىكات ، لەم بابەتەندە و تەكانى ئىمامى ھەنەفى و ئەبو
يوسف و ئىمامى مەھمۇد بەلگە نېە ئەك و تەكانى ئەبى بەكرى شەبلى و ئەبى
ھەسەنى نورى بەلگە نېە (۱) .

لە نامەيەكى تەردا دەلىل :

(بارئىزگارى كەردنى شەرىعت لە دلى ئىمامى سەرھەندىدا بوۋە
ئاۋگىرىيەكى جۇشئىر ، ھەركەتلىك يىنچەۋانەيەكى شەرىعتى لىسۆفەكان
بىستايە ئەم ئاۋگىرىيە تايىدا دەخروشاۋ دلى و دەروۋنى لە ناخەۋە
دەپزۋاند ، لە ئاۋا سىنگى قولى دەدا ، دەمارى عومەرىيەت (۲) لە ناخىبا
دەكەۋتە لىدان و لە نوكى خامە بەتتەكەي ھەروە كۆ لاۋا غىرەت دەپزا
بۆ بارئىزگارى سۈنەت و شەرىعت و پەت كەردنەۋەي بەدەت ...

لە نامەي ژمارە بىست و يىتچدا كە ئاراستەي شىخ (خۋاجە مەھمۇد
شەرف الدىن) كەردۋە : ئەۋەي پۈۋن كەردۆتەۋە ھەموو كەردارىك بە
يىنى شەرىعت دەپتە زىكەر ، بۆيە پىۋىستە زۆرەي كاتەكان بە زىكەرى

(۱) الرسالة رقم ۱۳۶ / الامام السهرنفي / ابو الحسن النعماني .

(۲) الرسالة رقم ۲۶۶ / الامام السهرنفي / ابو الحسن النعماني .

خواه خەریك بکړیت . له بهر نه وه ده پیت کلو پاری پوژانه مان همووی
 به یی شەرحەت به پوځو پریښت تلو کو خوا ی گه وره به زا کرمان فەوول
 بکات ، زی کړیش به مانای یاد کړنه وه ، یانی ده پته لایردنو نه مېشتی
 یی څاگی ، نه گه ریتو به پړه وی فرمانی شەرح بکړیت له همو
 کړداریکدا نه وا جیهان همووی پزگاری ده پیت له یی څاگی و
 له پیرجون ، نه ویش فرمانی بهم کړدارانه کړدووه نه وه پړه وړدگار
 خښه تی (۱) .

---

(۱) الامام السمرقندی / ابو الحسن النعمانی .

پاست کردنه‌وی عقیده :

ئەو سەرچاوە خۆیتە ییسلام لە ناو هیندستاندا کە تا ئەو کاتەش
 بناغە ییسلامی تیدا کز و لاواز بوو ، لەبەر جەند هۆو ، هۆکاریکی
 میزرووی جیاوازو ، سەرەپای ئەوەی بوو بوو نیشمانی جەندین گەلی
 یی باوەپو بت پەرست . بۆیە زۆر نەریت و بیروپای ئەو ئایە باوانە
 خۆی دەکوئایە ناو ئەو سەرچاوە پاک و یی گەردەدەو ترسی لەودا بوو
 ئەو سەرچاوەیە لە ناو تاریکی ون ییت و یتر کەس ئاوی پوون و
 خاوتی زوڵاتی ییسلامیان دەست نەکوئیت و ئەجا سەریان لی بشیوی و
 هەتا هەتایە هەر بە تێویەنی بیئنه‌وه تەمەرزوی ئاوی شیرینی ییسلام
 بێن . بۆیە ییلامی سەرەندی گەشتە نوێکارییە گەیی دەست یی کردو ،
 یە کەم هەنگاویشی لەم بوارەدا کە هەتایا ، لەسەر پێ و پێساری
 یخەبەران بوو ، لەسەر هەمان بەرنامە یی ئەوان ملی پێگەیی گرتەبەر ،
 ئەو پێگا گرتە بەردی بریتی بوو لەو هەنگاوانە یی دەنریت بۆ
 پاست کردنه‌وی عقیده ، ئاراستە کردنی پوانگەو تی پوانین بەرو
 پاستی . بەلێ سەر ییچی کردنی لە سوژدە یی سلاو کردن لەبەر دەم
 سولتان جیهانگیر و ، پەتکردنەو یی ئەو بیدعەتە ترسێک و سامناکە ،
 نیشانە یی کێ پرشنگدارە لە میزرووی چاکەکاری و نوێکاریدا ، بۆیە لە

زۆربەى ئەو نامانەى بۇ ھاۋپىيانو شوئىن كەوتوانى خۆى ئاردوۋە ، پاسى
پوون كىردىنەۋى حەقىقەتى تەۋجىدو يەكپەرسى بە شىۋازىكى پوونو
پاراۋ پاس كىردوۋە ، بۇ خەلكى ئەو سەردەمەى پوون كىردۆنەۋە .

بەئى ئىمامى سەرھەندى ھىسا بە بەربەرەكەنى كىردىن
پەت كىردىنەۋى ھىمىو دىاردەيەكى شىركو بت پەرسى ئەۋكەتى لەناو
ھىندوستاندا بىلاۋبۆۋە ، بۆيە ۋلاى ھىندىستان بوۋە بارەگاۋ مەلبەندى
نۇىكارىيەكەى ، لەۋكەتى كە خەرىك دەۋوۋ كەمەيەتى مۇسلمانان
لەناو بت پەرىستانو ئەفسانە پەرىستانى ئەو سەردەمە دەتۋايەۋە ، لەپەر
ئەۋى ئىسلام لەۋ ئاۋچەيدەدا نوئى بوۋ و ، بە چاكىش لەناو خەلكىدا
پەكى داتەكوتا بوۋ . . جگە لە ئىمام سەرھەندى زىجىرەيەك لى
شىخانى بايەبەرزى تر بە خاۋو خىزانەۋە ھەمۋىيان بەگىتى بەرىنگارى
ئەۋ بىدەتو ئەفسانەۋ بت پەرسىيەيان كىردوۋە لەۋانە : ۋەكو خەكىمى
ئىسلام ئىمام (ۋلى الله الدەلۋى) ۋ ئەندامانى خىزانىۋ پاشان ئىمام
(اخمد بن عرفان الشەھىد) بوۋ ، ئەمانە لە پىگەى خوتبەۋ نوسىن ۋ
كىتب دانانەۋەۋ ۋەگىرانو پافەكىردى قورئان ۋ ، ئاساندىنى
فەرمايشەكەنى پىغمبەرەۋ بوۋ توانيان بەرىنگارى ئەم شەبۇلو
تەۋزىمە بەتەنى كوفىر بوۋەستەۋە .

بلاو كړنه ومی سوننه ت و پت كړنه ومی بیدعت

بیدعت به وه پټانه ده كړیت : تازه داهنراونكه له ناپندا ، پټ نه ومی خواو پټه مېر صلی الله علیه وسلم ته مه یان پټدا دانا پټ و فرمانیان پټ كړ د پټ و بلاو پټش به رامېر بهم داهنراوه وایټ كه نه مه بهنېكه له ټاېن و به پټ نه وه كړی پټ بكریت و دابو مېرجی وایټ سو به ند پټ ده لټی حوكمی شهرعی به و ، پټ به وه به ند (۱) . بیدعت شهرعی ټكی داتراوه به رامېر به شهرعی ټو ټوایی ، نویش فقه و پټو پټی و نه رك و سوننه ت و مېندوباتی ټاېنه تی ټوئی هیه ، هندیك جاریش شان له شانی شهرعی تی خوا بدات و هندیك جاریش له مېزنی و كړنگی دا به سهر شهرعی ند زال بكریت (۱) .

ټیامی سهره ندی له سهره ومی ټویدا چونكه بیدعت ته مه ند زال وو وو به سهر ټاېندا و به رامېر به ټاېنی ټیلام پاگیر كړا وو ، و كو ټاېنكی تری لټ هات وو ټویه ته مه ند باسی بیدعت ده كات و پړه نی ده كات و مو دزی ده و مستی ، چونكه خه لكی له ټاېن چاك نه گه پشوو و

---

(۱) به دریزی له بهنكانی پټه وه باسی بیدعت كړا و د ټوون كړا و نه وه .

(۱) رجال الفكر والدعوة / ابو الحسن النفوي .

بە تەواوەتی پەڕگەکی لە دڵە کایاندا دانە کو تا بوو ، زوو
هەڵمەخەڵاتانوو ، سەریان لێ تێک دەجوو ، ناچار ئیمام دژی هەموو
جۆرە بدعەتێکی چالاکو خراب قەسە دەکرد ، تا دەروازەی خراپەکاری
بە تەواوەتی داخۆت ، بدعەت وەک لەو وێش پاشان کرد ، لە
پرووی لەغزێوەو بەمانای نازە داخۆت و ئەگەر بە سترایتەو بە کاروباری
پۆزانی سەردەم ئەمە تائین دژی نە ، بەلام ئەگەر ئەو نازە داخۆت و
بە سترایمەو بە تائینەو ئەو تائینی ئیسلام دژی دەوێت و بەرەنگاری
دەیتەو . . . جا بۆیە ناھەقی ئیمام سەرھەندی ناگیرێت کە بەو چەشنە
بەرەنگاری هەموو جۆرە بدعەتێک بۆتەو و وێستوبەتی دەرگا داخۆت
لە سەر چوونە زوورەو وێش ناھۆی وەک یوگساو ئیسرائیلت و
فەلسەفەیی یۆنانی و تێکەڵ کردنی بە تائین . . . ئەگینا موسڵمانانی
ناوچەکانی تری ئیسلام بەم چەشنە نەبوون و بدعەت و بە سترایاندا
زۆر نەبوو . . . وەک لەو وێش زانیت سولتان ئەکبەر چۆن شەرھەت و
دەستورێکی تری بۆ خۆی دامەزراندو ناویشی نا (تائینی ئەکبەر) . . .
ھەمیشە لەبەر تێکی ئەو فەرمانیشە پێرۆزی دەفەرموێ (ایاکم
ومحدثات الامور ، فان کل محدثه بدعة ، وکل بدعة ضلالة) (۱)
بدعەتی ھوون دەکرەو و خەڵکی لێ تێ دەگەیاندا .

ھەمیشە ھەوایی ئەو وێش پێتەبی بەی پێ گەیاندون کە دەفەرموێ
(ما احدث قوم بدعة الا رفع بها مثلها من السنة) ھەر کاتێ موسڵمانان
بدعەتێک بێتتە گایەو لە بەرامبەرێوە سونەتێک لادەبرێت .
ئەو تا لە پەکیک لە نامە کایاندا دەلێ :

---

(۱) رواه احمد وابو داود / مشکاة المصابيح .

ئەم سەردەمە ئەو چەرخەيە کە ھەزار ساڵ بەسەر ئوردنی یتەبەر
 صلى الله عليه وسلم دا تەپری کردو نیشانەکانی ئاخیر زەمان وا خەریکە
 دەردە کەوت ، سوننەت بەهۆی دوورکەوتەوی لە سەردەمی
 یتەبەرەتی وا دا پۆشراوە وازی لە ھینراوە ، پۆزگەرە کە بوو بە
 پۆزگاری درۆو دەلەسو پدەو داھینراوی ناھیرین ، جیھان ئیسلامی
 چاوەپوانی قارەمانیکە کە قودسیەتی سوننەت پارێزێت و ، سەری بەخت ،
 پدەت لە ناو بەریت ، چونکە پلاوکردنەوی پدەت مراندنی
 سوننەتە بە مەزن گرتی پدەت مانای پووختاندنی کۆشکی ئیسلامە
 وەکو لە فەرمانبشتیکی یتەبەر صلى الله عليه وسلم دا دەفرموی (من
 وقّر صاحب بدعة فقد أعان علی هدم الاسلام) (۱) ۰۰ ھەر کەسێ پز
 لە خاوەن پدەت بگرت ئەو یارمەتی پووختاندنی ئیسلامی داو .

یەکیتی بوون (وحدة الوجود) :

ھەندێ لەو سۆفیە ئیگەبشتوانەیی مەستی و حال بە سەرباوەند
 زāl بوو بوو ، ھەندێ قە لە زاریان دەردەجوو بەلگە یون لەسەر
 یەکیتی بوون (وحدة الوجود) ، ھەندێک لەوانە سۆفی بەناوبانگ (ابی
 یزید البسطامي) بوو دەیکوت (سبحان ما أعظم شأنی) بەکێکە لەو
 شێخە گەورانەیی زۆربەیی زنجیرەو تەریقەتی سۆفی پۆ ئەو دەگەرێتەو
 یان قەسەیکێ تری دەلی (لیس فی جینی الا الله) جگە لە خوا هیچ
 تر لە ھەگبە گەمدا نیە . پاشان قەسەیکێ ھەلاجیش کەوتە ناو ناوانسەر
 کە دەیوت (أنا الحق) ۰

(۱) رواه البيهقي مرسلًا .

به‌لّام شیخ محی الدین عسری (۶۳۸) که به شیخ الأكبر (نوبانگی) در کرد بوو دامه‌زریته‌ری ثم پنازو پاپموه بوو و ، له پوی زانستی ثم پنازموه یتشهو او نوینکرموه‌ی بوو ، نیز له سردمه‌موه ثم نه‌زعه و پترموه تشنه‌ی کردو و پمواجیکی شه‌وای به‌یدا کرد . جا زۆره‌ی شه‌وانه‌ی به‌ره‌ره‌کانی شیخ محی الدین عسریان کرد بریتی بوون له زانایانی حدیس و فقه و گه‌وره زانایانی تر بوون له‌وانه : (حافظ ابن حجر السقلانی ، العلامة السخاوی ، المفسر ابو حیان ، شیخ الاسلام عزالدین بن عبدالسلام ، حافظ ابو زرعه ، شیخ الاسلام سراج الدین البلقینی ، العلامة نور الدین علی بن سلطان محمد الهروی ناسراو به (الملا علی القاری) ، العلامة سعد الدین التفتازانی) و زۆر له پیاوانی بلیجت و زانایانی تر لهم کاره‌دا به‌شمار بوون .

به‌لّام (شیخ الاسلام ابن التیبة) له و سردمه‌دا دامه‌نرت به گه‌وره‌ترین یتشهوای ثم به‌ره‌ره‌کانی کردنه‌ی (وحدة الوجود) په‌خته‌ی لی ده‌گرتن و به‌جه‌شیکی زانیه‌نه‌ی ده‌کرده‌وه بۆیان ، زۆر به‌ئاشکراو سه‌ربه‌ستانه به‌رامبه‌ریان پای خۆی ده‌ره‌ی . له سالی ۶۶۱ی که له دایک بووه که ده‌کاته یست و سن سالی پاشی وه‌فاتی شیخ محی الدین عسری . . شه‌و کتیانه‌ی لهم باره‌یه‌وه نویونی ئهمانه‌ن (جلاء المین ، الفرقان بین الحق والباطل ، الرد الأقوم علی فصوص الحکم) (۱) .

لهم سردمه‌ی خو‌شاندا ، که به‌جواترین شه‌وه زانیه‌نه‌ی باسی ته‌سه‌وف کراین و حقیقه‌ته‌که‌ی پوون گراپته‌موه ، هه‌له‌و پاشی

(۱) الامام السرمندی / ابو الحسن الندوی .

نه به کتر جیاگردیتته وه و باسی به کیتی بوون (وحدة الوجود)ی کردیتی و
 په ختی ته وای لئی گرتی ته وه له لایهن ماموستا (سه عید نوری)
 به وه و سالی ۱۸۷۳ز له دایک بووه له ناوچه ی کوردستانی تورکیا
 چاوه کانی به شاخو کیوو پروواری ناوچه ی نوری کراوه ته ووه هاتوته
 دویاوه ، له نه جامی زیره کی و بلیمه تی و بالآدهستی دا به (یدیع الزمان)
 ناویانگی دمرکردوه ، ته و باسه یی له په یانیکدا نویسه به ناوی
 (التلویحات الثمة) .

نومبد شمسك قوتایی ماموستا نوری و زانای تورکی سه بارهت به
 به کیتی بوون (وحدة الوجود) ده لئی :

به لئی شته کاندو پرووداوه کان جیاواز دهرده که وئی به پیی ته و
 پروانگه یی لبوی دهروانی بویان ، نه مه پاسته ، به لآم شم نستو
 پرووداوانهش بدریته پآل پاستی به کی دیاری کراو همر پاسته . بویه
 پیوسته خو پارزیریت له چونه ناو پهرگیری و زیاده په وی که به و
 ینکارکردنی بونی حقیقه یتکی جنگیری شان ده کات یان برق پاکه نده ی
 نه بویان ده کات نه مه پزازیکه قورپانی پیروز پمتی ده کاته وه که دهرموئی
 (فانظر الى آثار رحمة ربك) یانی پروانه شوینه وارو جیتی دهستی
 په حهمنی په ووه ردگارت . چۆن ده بیت شم شوینه واران نه بوو بن ؟
 چۆن ده بیت پآل پستی پاسته یه یان نه بیت ؟ فرمانو کاری بوونه ووه
 ته و به که بیته تاوینه بو ناوه جوانه کانی خوا ، ته و ته یی ده لئی شم
 تاوینه به جگه له خه یال هیجی تر نه ، به مانا دروه شانه ووی ناوه
 جوانه کانش جگه له خه یال ووه هیجی تر نین ، تا نه مه به ته و هه
 شاره و یی له پاره وی (وحدة الوجود) دا هه به که ده لئی (لا موجود
 الا هو) یانی بوونه ووه دروه شانه ووی ناوه جوانه کانش یتیدا به

خه پل و وه هم داده نیت • ههروه ها پرواينه بوونهور بهو چمشنه ی
 به شیکه له خوای بگوره (حاشا له خوا !) که ده پخنه سه (وحده
 الوجود) نه مهش هه له به ، نه مه تنها سه پر واینیکی هه له یعو بهس
 به لکو پرواینیکه به نهواوه تی له حهق لایه اووه ، نیوست ده کلت
 مه بهست و نه مانجه شاراوه کانی بشکیریت ، ئایا عقل نه مه وه رده گریت
 که سه یری (الرحمن) و ئانا جانی پر حهست و ، (الجبار) و موجودات
 به به که جاو به کین که هیچ ناتوان جکه گوئی پایه ئی و نه سلیم بوون
 بهو نه یی •• گهر پرواينه (المیت) و نهواوه ی که پوچی خو یان نه سلیم
 بهو ده کهن •• ئایا عقل نه مه به کهن ده کلت که سه یری هه رده و کیلان
 به به که جاو بکیریت ؟ نه مه شیکه که فور ئان و عقل و نه صوفیش به تی
 ده کاته وه ! (۱) •

---

(۱) الانلجار الکبیر لو موله الکون ، ترجمه - بورخان محمد علی •

یه کیتی بینین (وحدة الشهود) (۱) :

له چسوار چنوی سووری تم نویسندها دوو کھی ناؤدار ده نابین که فیکری به کیتی بینین (وحدة الشهود) یان هه یوو بهرامهر به (وحدة الوجود) به چمتیکی جؤراو جؤر ده ست یشانیان کردوو ، له گهل ئه وئشدا له نیوانیادا جیاوازی زهوق و مشره بئش هه یوو ، له هه مان کاتدا له پووی بهرامهر شیوازی بانگه واز کهنده لانیکی یانو بهرینیش له نیوانیادا یوو ، تنها ئه وئنده یوو که له نیوانیادا به کیتی ئیخلاص و پاکی نیلزو چاکی زهوق و راستی فطرهش هه هه یوو ، هۆکه ی هه ئه مه یوو که دهروازه ی پرانیی بهروه ردگاریان لی ده کرتهمه (والذین جاهدوا فیا لنه دینهم سبلا) .. یه کیکیان شیخ الاسلام (الحافظ ابن تیمیة) یوو که (محدث ، متکلم ، فقه) یش یوو ، ئهوی تریان (بیام شرف الدین یحیی المنیر) یوو که خودا ناس و موحقق یوو له یشموایانی ته صوف و بیحسان یوو (ابن تیمیة) له کیتی (المبودیة) که یدا باسی به کیتی بینین (وحدة الشهود) ی کردوو و ئه وه ده رده خات که ناگی له م راستی به هه یوو دته پزنگی سؤفه کان له کاتی بهروه رده گردن و سلوک کردیاندا ، تم پله بئش نه ئه گته پله ی ینجه بهران و نه ده شگانه پله ی سه حابه کان ..

(۱) الامام السرمندی / ابو الحسن النوری *

به لām نهو نده به پله په که له سه رووی پله ی (وحدة الوجود) هو یسو
 زو پشی له و با شته و به رز تره ، به لām چونکه خو ی بهم حاله دا نی
 نه به یو نه ها به و نده و ده و ستی و هر نه و نده به یشاره نی یو
 ده کت .

به لām شیخ النیری له نامه کانیدا به دریزی باسی کرد و هو له بهر
 یشکی نه زمونی که سیتی خو ی و لیکدانه وی زانسیانه له م باره به و
 ده لی :

(نه و ی وا نی ده گات (وحدة الوجود) یو نه مانی هم و بو نیک
 جگه له (واجب الوجود) ، نه مانی نه و او ، شوته واری نانی ، نه و
 له پاستیدا هیچ نه جگه له نا و بو نی موجودات له ناستی وجودی
 حقیقی بو و ، هر و کو چو ن یشکی نه ستره کان له به را بهر پرو و نا کی
 یشکی به نی خور و ن ده ی ، نه تومه کان وایان لی دیت هر و کو
 نه ی وانه) .

هر دو نیوره که له و دا بو خه ده کرئ که (نه مانو له نا و جو نی
 شت ، شیکمو نه دیتی شیک تره) ... که واته به کتی بین بری به
 له (حال نه ک زاسیک یان بیرو با و پیک بیت ، له هر بنافه ی
 به یو ندی بو و نه و رو به و رد گاردا داده مه ز ریت ، نه ویش به یو ندیه کی
 پوچی و زانیک دلی به ، سه رچا و ده کی گو پنه و ی خو شه ویستی به له
 نی وایاندا ، ثم به یو ندیه زه و قی سؤقتی به دوانه تی یوان خالق و
 مه خلوق ، خوا و مرؤف ته نکید ده گات و به جو ریک که خوی گموره
 به زات و سیفاتیه و جلا و اه له تاده میزاد هر و کو له قورئان و سونه دا
 باس کرا و (۱) .

---

(۱) الصوفي الشهيد / المحامي بوتان معروف جياووك .

ئاتاجى كەسىتى يەكى نوڭخوۋى نوڭ :

ئەۋەى لىو سەردەمەدا زۆر گرنىك و يىۋىست بوو پەيدا بېتى ،
 بىرىتى بوو لە پەيدا بوۋى كەسىتى يەكى نوڭ - بۇ تەتەنە كىردن و پروون
 كىردنەۋەى ئەۋ فېكرە يە ، تاۋە كو بىت بە حوججە بەسەر خەلكى يەۋە -
 بە جۆرىك ئەۋ كەسە خۆى نىۋو دۆلى سلوك و ئىسراۋى پىر لە دېك و
 دائى بېرىتى بە ناۋ كون و قوزىن و بەرزو نىۋى كەيدا تى بەپى بىت و ،
 بە سەر پەلو پاۋە بەرزە كەيدا سەر كە وتىتى و ، لە ناۋ دەريا كەنى مەرىفەتى
 خواۋى و حەقىقەتى بەرۋەرد گارىدا مەلەۋانى كىردىتى و ، لىو دەرياي
 سەركىشى و شەۋلاۋى بە ئەزموۋى تەتېتى كىردارىدا بۇ پۇخى
 حەقىقەت پەرىتتەۋە ، نەزانى بە شىك ئاگانە بەلگە بۇ نەۋۋى ،
 بەلكو ۋە كو بىنەرو گەتارىكى فېداكارى خۇش ھىۋاۋ بەسە پەپى
 تۋاناۋ مەنەۋ بەسەرە تەۋە دەلى : « ھەموو كۈن و كەلەبەرىكى (وحدة
 الوجود) دەزانم ، بەلكو ھەموو ئەۋىكى ئەم خاتۋە دەنەسم و ، پايىدا
 تى بەپىوم ، پەيۋەندىم لە گەلدا بەردەۋام بوو ، پىشان دەلى : « بەلام لە
 پىشى ئەم ھەسارەۋ ئىستېرانەدا جىھاننىكى تىرو مەۋدە يەكى فراۋاتىر

هه به (۱) .

لهو سهردمه دا سێ مهزهب هه بوون سه بارهت به تـيـۆري
(وحدة الوجود) :-

(۱) لايهنگيري تهواوي تهو تيۆره يان ده کرد بهوي که (وحدة
الوجود) حهقيقه تيکي به لگه نهويستو ، تهويهي ئامانجي زانين و
پاستي به .

(۲) پشت تیکردنی تهواو له تيۆري (وحدة الوجود) ، ده يان وت
جگه له وه همو خه يال و ديتي دهرووني نه يیت هيجی تريه .

(۳) پيش گهش کردنی تيۆري يه کيتي بينين (وحدة الشهود) له
جياتي يه کيتي بوون (وحدة الوجود) ، يانی واقع و پاستي تهويه که
بو نهوهران بونیان هه بهو له جیگای خۆيان ، به لām نوري وجسودي
حهقيقي (واجب الوجود) . بونیانی له بهرجاو شاردۆتهوه ، هه ده لئی
نهو نه بووه ، وه کو چۆن تهستیره کان پاش هه لهاتنی خۆر له ئاستی
تیشکی به تیندا ورده ورده کز ده بن تا ئاوا ده بن ، جا ته گهر هه
که مینک بلێ : تهستیره کان دیار نین تهوه له پاستیدا درۆی نه کردووه ،
هه بهم جهشهيه که تهم بو نهوهرانه له ئاستی وجودی تهواوو حهقيقي
ورده ورده کز ده بن و بهچوک ده بن و تا له چلو ون ده بن به جوړپک هه
ده لئی نین و نه بوون (۱) .

---

(۱) مه بهستی هه سارهو تهستیره ، جیهانی (وحدة الوجود) . که
زانو بهرينه .
(۱) الامام السرخندي / ابو الحسن النعماني .

پله‌ی نیجه‌ئادو نوێکاری ئیمامی سه‌ره‌ه‌ندی :

ئیمامی سه‌ره‌ه‌ندی به‌رامبه‌ر په‌و سێ مه‌زه‌به‌ی باس‌مان کس‌رد ، مه‌زه‌به‌ی جواره‌می گرتنه‌ به‌ر ، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه‌ که (وحدة الوجود) مه‌قابله‌که‌ دێته‌ پێی پێگه‌رانی ته‌ریقه‌ت له‌ کاتی سلوک کردندا ، وا دێته‌ پیش جایی و به‌ ئاشکرا ده‌بینی که هیچ بوونێک به‌ جگه‌ له‌ (واجب الوجود) ، ئه‌وه‌ی له‌ به‌ر جایی مرۆفدایه‌ له‌م بوونه‌وه‌رانه‌ هه‌موویان په‌ک بوونیان هه‌به‌و په‌ک وجودن ، به‌لام ئه‌گه‌ر یارمه‌تی په‌روه‌ردگاری له‌ گه‌لدا بێت و پشتگیری لێ بکات و به‌ پێشامی یه‌خمه‌به‌ر صلی الله علیه وسلم په‌روات و له‌سه‌ر پێ و شوێنی ئه‌و په‌روات و ئه‌و سۆفیش هه‌یه‌تی هه‌بێت و خۆش هیوا بێت ، ئه‌وا مه‌قام و پله‌یه‌کی تری ده‌ست ده‌که‌وێت ئه‌ویش مه‌قامی (وحدة الشهود) .

بهم جه‌شه‌ ئیمامی سه‌ره‌ه‌ندی له‌ گه‌ل به‌ر په‌جده‌نه‌وه‌ی نیۆری (وحدة الوجود) که پێبازی زۆربه‌ی سۆفی و حه‌کیمه‌ ورده‌کارو نیشراقیه‌ پۆجوه‌کان بوو ، له‌ گه‌ل ئه‌مه‌دا دانی نا به‌ پایه‌و گه‌وره‌یی دامه‌زرێنده‌ی تێوره‌که‌ له‌ ڕووی زانستی‌یه‌وه‌ ئه‌ویش شیخ محی الدینی عه‌ره‌به‌یه‌ ، شی تری نوێی خسته‌ سه‌رو جیهانیکی نوێی له‌ ڕووی

خەلىكىدا تاۋەلا كىرد ، كەلگەل ھەقىدەى گىت مۇسلىمانىكىدا دەگونجا
 لە ھەمان كەندا لەگەل قورئانى پىرۋزو سۈننەت و شەرىئەنى ئىسلاھىدا
 دەگونجا ، ئەمە لەلايەكمۇ ، لەلايەكى ترمۇ ئەوانەى كەھىتوانى و
 زىيادى كىردوون نەبۇتە ھۆى ئەۋەى پال بە زانىيارىيەكانى ترمۇ بىت
 بەرە و دواۋو ، لىكۆلنەۋە و بۆچوونى كۆمەللىكى زۆر گەۋرەى خاۋەن
 زانىت و زانىن بە ئەۋاۋەنى بىرپەنەۋە چۈنكە ئىمامى سەھەندى خۆى
 بە چەلۋى خۆى لە پىگەى تەقى كىردنەۋە و ئەزموونى خۆىمۇ ئەۋ پىگە و
 پىستازەى دىۋە و پىرۋبەنى ، چۈنكە ھەر لە مىندالىيەۋە سەركەرمى
 تەسەۋف بوۋە ھەر لەناۋ خىزائىكى سۆفى خوارىشدا گەۋرە بوۋە
 نەش و نەمى كىردوۋە ، لەبەر ئەۋەبە ۋەكو خۆى باس دەكلىت سەلۋكى
 كىردوۋە مەقامى (وحدة الوجود) ى تىپەندوۋە و پاش ئەۋەى كە
 چەندىن سالى مانىك تاپىدا ماۋەنەۋە ، تاگەپشتۈنە مەقامى (وحدة
 الشهود) (۱) .

---

(۱) ھەمان سەرجاۋمى پىشۋو .

لن هاتوویی و بلیمه تی نیمامی سه ره ندی :

تیکۆشانه نوێکار به کهی نیمام له ئیسات کردندا به به لگه ده لیلوه هه له وه دا نه بوو که ئیۆری (وحدة الوجود) پهت کاته وه نو ده رخات که به که لک نایهت بکریهت به یه وه ریکی پهت و دوا ئامانجی پهگرانی پهنگهی ته صهوف ، به لکو لن هاتوویی و بلیمه تی له م بواره دا له وه دا ده رده که ویت نه م ئیۆره ی دایه بهر نه شه ری په خنه و لیکۆلنه وه له بهر تیشکی نه زمونی که مینی و دیتی خودی خۆی ، نه مجا بو خه لکی سه لماندا که به قولایی و بن و بنه مچه ی نه م ده ربایه دا چۆنه خواره وه ، که یشتۆنه بنی ده ربایه که ، نه مجا سه رکه وتۆنه وه ، ده ستی بهروه ردگار له که لیا بو وه ده سگه رۆیی کرد وه ، تا نواییه نی که شتی زانستی و لیکۆلنه وه که ی به ره و پۆخی ئاشتی و ئاسایش ئاپاته بکات و بکه په ته وه و شکایی ، له م بواره دا که م که س ده توانی شان له شانی بدات بۆیه نو سه ری پۆژئاوایی (پتر هاردی) ده لئ : (نه مینی نه وه سه رکه وتنه ی شتخی سه ره نه دی به ده ستی هتا ، له وه دایه که ئیسلامی ناو ههندستانی له پهنگه ی ته صه و فیه و په زگار کرد له زیاده په وی و به په گیری و تیکه دانی سو فیتی ، له وانه په هۆکه ی له وه دا بیت نه و ئیۆره ی که په تی کرده وه بهر په رچی دایه وه ، زۆر به چاکی له مانا و مه به ستو گرنگی و تر سانی تیکه یشتیت) (۱) .

---

(۱) همان سه رچاومی پتشیوو .

بڼه ننگي و ناراسته کړدني ولات بهر و نيسلام :

نومې ليرېدا گرنګه پيش نومې پلي نېکوشانه سرکه و توانه کې
 نېام بکړيت که پي هه لساو و تواني پتره وې ولات و ترومه
 بهينه کې بگورپي ، پاسي به کې گرنګ هه پي ده پي بيخه پو ،
 نومې نومېه ناي و تې بگه پي له سرده مې شا ته کېردا له ناوېندې
 نو هم و شوان و شله زاندا که يو يووه جهوسانه و يو خه لکي ،
 پي دنگي تواد بالي بهر خه لکيدا کي شاي و له سر و نومېه
 ولاندا تر قوروقې کراپي و کمس نه پو تر ايت ورته بکات ، هه و هه
 له ناو زاناکاندا کمس نه پو پي قه بکات و پخه له (ته کېر)
 بگري و بهر اېمې و ستايت و به پي نو فدرموده به کړده وې
 نه کړد پي که د فدرمودي :

(من رأی منکم منکراً فليخبره بده فان لم يستطع فليسانه فان لم
 يستطع فليقلبه ، وذلك اضعف الايمان) (۱) .

يوه ليرېدا هه نديک له پياوړي هېرو تواني خوږان خسته کارو

---

(۱) متفق عليه .

خسته پرو له دزی نهو بارو دۆخه ی نهو کانه دهخینه پرو : جاریکیان
 شیخ (ابراهیم المحدث الأكبر آبادي) دهجی بۆ پهرستگاکی شا نه کبر
 له سر داوای خوی لهم چونه دا په پره وی نهو دابو نه رینه ی نه کرد
 که شا نه کبر داینبوو بۆ چونه لای ، نهو دابو نه رینه ی له بنه پندا
 پنجهوانه ی شه ریمه ت بو ، نه م شیخه زۆر له گهل نه کبردا دوواو ،
 نامۆز گزیه کی زۆری کردو خوای ده خسته وه یادی ، بی نه وه ی له
 شان و باهووی پاشایی به لیته وه . شیخ (حین الأجمیر) که له
 سالی ۱۰۰۹ ی که وه فتی کردووه ، شاری نه جمیری به جی هتتووه له
 دزی شا نه کبر ، کاتی که ده چیته نه جمیر ، له پهر نه وه شا نه کبر له
 چاودیری کردنی ته که که ی بابیری (معین الدین الجشتی) بۆ له جی
 نزرگا که دا لای ده باو دووری ده خاته وه وه ده بیری بۆ حجاز ، کتی که
 که پابه وه بۆ هندوستان سوجه ی سلای بۆ نه برد ، سولان لای توپه
 ده بی تو فه رمان ده کات به به ند کردنی له قه لای (بکهر) دا ، بۆ مساوه ی
 چهند سالبک ده منیته وه پشان نازادی ده کات ، کاتی که له به رده ییدا
 ناماده بو ، پازی نه بوو به و چه شته سلای لای بکات که ده ستوری
 ده ولت داینه وه ، نه مجا دیاری سولتانی و مرنه گرت .

جاریک سولتان زۆر توپه ده بی له شیخ (سلطان التهانیری)
 - که به کیک بووه له پیوه نزیکه گانی خوی ، سولتان فه رمانی نه وه ی
 بی کرد بوو کیتی پیروزی هنده کان (مها بهارنا) له زمانی
 سانسکریتیه وه بگۆپته سه ر زمانی فارسی - هو ی توپه بونه که ی نه وه
 بوو هنده کان به وه تاوانباریان کرد بوو که مانگی سهر به یوه چونکه
 سهر به یی مانگا له ده ستوری خوایه نو ی که ی نه کبری دا قه ده غه
 کرابوو ، بۆیه فه رمانی ده کردنی ده کرد بۆ (بکهر) له ناوچه ی

(سەندا) لە ئەنجامی ئەوێ کە هەلۆستنی ئیسلامیەتی زۆری نواند
 بوو فەرمانی لە فەناردانی دەرکرا لەلایەن (ئەکبەر) وەو سالی
 (۱۰۰۷) ی ک جی بەجی کرا .

گەورەترین هەنگاو کە ئازایانەو بەجەرگانه نرایت هەنگاوە کە
 شیخ (شەباز کبەر) بوو ، لە میرە گەورە کانی کۆشکی سولتان ئەکبەر
 بوو ، خاوەنی جەسارەتێکی وابوو هەرگیز درێخی نەکردوو لە وتی
 وشە حەق لە لای سولتان ، لێی نەدەترساو گوێی نەدەدابه
 پەزماوەندی شائەکبەر ، پێشی کورت نەدەکردوو ، مەیی نەدەخواردوو
 هەرگیز ئارەزووی لەو ئایینە نوێیەیی ئەکبەر نەبوو . . . پۆزێک
 سولتان ئەکبەر لە نێوان عەسرو تێوارد لەگەڵ (شەبازخان) دا لە قەراغ
 گۆزێک لە (فەنجبور) دا یاسە دەکردو دەستی شەبازی گرتبوو ،
 خەلکی جاویان لێان بوو ، دەیانووت شەباز نوێزی عەسری دەفەوتی
 چونکە ئێر ناتوانی دەستی لە دەستی سولتان ئەکبەر بەردات بۆ
 نوێزکردن ، بەلام کە شەباز زانی وا خۆر خەریکە ئاوا دەبێتو
 نوێزە کە خەریکە بگەوتی پوختەنی لە سولتان وەرگرت بۆ ئەوێ
 نوێزە کە بکات ، سولتان پێی وت نوێزە کەت دوایی بگێڕەرەو
 بە ئەنھا بەجیم مەهێلە بۆیە (شەباز) دەستی لە دەستی راپسکاندو هیچ گوێی
 نەدایە قەسە کە ی بەرمالە کە پاختو نوێزی خۆی دابەستو پاش
 نوێزە کەش وێردی خۆی خوێند . . . لەم کاتەدا سولتان بەسەر
 سەریەو پراوەستاو و هەر هەمەشەو گوپەشی لێ دەکاتو
 بەتەواوەتی پقی هەلساوە ، لەم کاتەدا (میر ابو الفتح) (حکیم علی
 الکیلانی) خواو پاسان پەیدا بوونو هەسێان بە ناسکی ئەم هەلۆستە
 کردو لێان جوونە پێشەو و تیان جەمش شایستەیی ئەوەین کە سولتان
 پروومان ئی بکات . مەبەستیان ساردکردنەوی سولتان بوو . . ئێسەر

سولتان تۆزۈك ھىدى بۈيۈك ، پۇۋى لە شېھار وەرچەرخاندو پۇۋى
كردە ئىوان .

ھەروەھا شىخ (عبدالقادر الأجى) ش يەكك بوو لەو پىاۋە ئزاۋ
بەجەرگانى ، ھەرگىز لايەنسىگىرى سولتانى نەكردوۋە ھەركاتى
سەرىنچى لە شەرىعت كىردىت ، پۇۋىك (ئەكبەر) بىسە پىنى نەرىنى
خۇى ئەفونى پىشكەنى دەكات ، ئەمىش بەقىسى نەكردوۋ لىنى
وەرەگرت سولتان ئەم پەنارەى زۇر پى ناخۇش بوو ، ئەم پەقى لىسە
دەلا ھەلگرت تا پۇۋى بەھانەى لىدۆۋىيەۋە ، پىنى ئەۋا شىخ (الاجى)
لە پەرىنگەى كۆشكدا كە ئەكبەر دروستى كىرد بوو نوۋى دەكات ، كە
لە نوۋى فەرز بۆۋە ، نوۋى سونەنى كىرد ، ئەكبەر ھانە لای و پىنى
وت جاكر وابە لە مالى خىۋتا سونەت بىكەت ، ئەمىش پىنى وت
قوربان ئەم شوپە مولكى تۆپە تا لە ژىر فەرمانى تۇدا پىت بۆپە سولتان
زۇر لىنى تۇپە دەپى و پىنى دەلى : ئەگەر بە مولكى سىن ھازى نىت
فەرموۋ بىچۆرە دەرەۋە ، ئىتر شىخ خىرا لەۋى دەرەپەپى و ھەر ئەو
شارەش بەجى دەھىلى و دەچىتە شارى ئەج ، خەرىكى خۇاپەرىستى و
پەروەردە كىردى خۇى دەپى ، ھەروەھا (سىبە عبدالقادر اللاھور)
ھەرگىز سولتان لىنى ھازى نەبوۋە چۈنكە زۇر بە توندى و چالاكىيەۋە
دەستى بە ئاپىنى ئىسلامۋە گىربوۋ ، لەبەر ئەۋە سولتان دەرى كىردو
ئەۋىش چوۋ بۇ شارى مەككەى پىرۋز . ھەر بەم چەشە شىخ (منور
بن عبدالحميد اللاھور) لەبەر ئاپىن پەروەرى و پەۋشەبەرزى و ئىبان
دامەزراۋى ، سولتان لە بەندىخانەى توند دەكات تا ئەمىرى خىۋا
بەجى دىنى (۱) .

(۱) الامام الرهندي / ابو الحسن النضوي .

تایبه تیتتی ئیمام سهرهه نندی له نیوان ئەم خەلکەدا

بەلام لە بەربەرەکانی کردنی باری ێك چووو ، گوهر ا بوونی ولاتو بەرگریکردنکی بەهیزو توانستکی ێك و ێك و ، ێكۆشانی جالاكانه و هه كێمانه كه كرا بۆ جاك كردن و پاست كردنهوی دهولەت ، فەزلی گهوره بۆ ئیمامی سهرهه نندی ده گه پێتهوه . خوای گهوره بۆ پارێزگاری ئاین و سهرختی ئیلام و پاست كردنهوی موسلمانان ئامادهی كردبوو ، وستی پهروهردگار وابوو ئەم نوێكاری به مهزنه بهم سیرێ كە شهو و پۆزی خستوو سهریهك بۆ تهواو كردنی ئەو نهخشه و بهرنامه نوێخوازی بهو ، هه لگهرساندنێ ئەو شوپشه بێ دنگ و هیدی بهی تۆكن خونی تیدا نه پزراو په و په و هوی مینزووی ئیسلامی له هیندستان به تایبهتی و له جیهانی ئیلام به گشتی گۆپی ، كه وینهی ئەم چەشنه شوپشانه له جیهاندا زۆر ده گه نه له ئاكامی ئەم ههولدا نه دا پاش مردنی سولتان (ئەكبەر) به پێوه بردنی ولات ده كه و بته دهستی كه بێك زۆر جاك و پێ له خێر بوو ، ده ماری ئیسلامی تیايدا به هیز بوو ، حورمهتی ئاین له لای مهزن بوو ، مېكرویی دزایهتی ئیسلامی تیا دا نه بوو زنجیره زێڕینی بنه ماله ی ئیمام سهرهه نندی هه روا بهردهوام بوون له ێكۆشانیاندا تا له سه دهستی سولتان (محي الدين) اورك زيب (دا گه شته تروپكی به رزی و نهوجی بێ گه شتن و به تهواوهتی پێ و شوینی خهلیفه ی ئیلامی پاسته قه یان گرته بهر كه نه و په پێ ئاواتی موسلمانان بوو (۱) .

---

(۱) هه مان سه رچاوه .

سولتان جيهانگير و پاشايه تي

کاتې که سولتان (جلال الدين اکبر) سالی ۱۰۱۴ ی کوجی دهری ، له و کانه دا نیمای سره هندی له تمه نی ۴۲ سالی دا دهی ، له دوا دواي ژباي سولتان نه کبردا فتمو ترناکی په کی زور له هندستاندا تمه نه ی کردو ، نیمای همپه شهی پروخان و له نوجوونی لی ده کرا ، تا له و کانه دا بوو که نیمای سره هندی نی ادا گه یشتووه که مالی پوڅی و ینگه بستی فیکری و ، تر ټوکی پاکي و خودا پهرستی ، له و کانه دا هیچ په یوه نډیه کی به میر و پلوانی ولاته وه نه بوو ، له گه له نه وندا هیندا کاتې نه وه نه هاتو و پادوانی کوشک و پایه معزی ، شان و شه و کورت و شکو داری و ټیخلاص و خودا پهرستی ته وای ینگه یشتووی دهر وونی بزاین لی به تاگا بن ، هر له بهر نه وه بوو ده ست پي کردنی کاره کی نیمای سره هندی له ودا نه بوو که هست و پروپای ناراستی کوشکی پاشايه تی بکات و کار بکاته سر سیاسه نی گشتی ولات ، له و پروانه وه که به یوه نډی به ټاین و یاسوه هه بیت چونکه نه وهی ده ستی به سر کوشکدا گر تپو و - که بریتی به له هه قلیت و دهر وونی سولتان و به پړپړ و گردن و کار گیري بریتی بوون له و که سانه ی همیشه هه ولی نه وه یان بوو له نیوان سولتان و پادواکسان و دلسوزان و ټاین په روه راندا هیچ جهنه په یوه نډیه ک نه بیت ، دیوار ټکی پو ټیپیان له جوار دهر وری کوشکدا دروست کرد بوو تا به هیچ جوړ ټک پو ټیکی خوش یان شه به کی پاک و گو ټاوی نه یسگاتې .

به لام پاری ژبان هر بهم جهنه نه مایوه ، پاش نه وهی سولتان جيهانگير جلهوی فرمان پموای گرته ده ست له سالی ۱۰۱۴ ی کوجی .

سەرەپای ئەوەی کە جیهانگیر بە هۆی فێرکردن و پەروەردەکردنی باوکیەو پیاوچاڤو ئاین پەروەردەنەچوو بوو ، هۆی بەشەرچەستی ئیسلامەو نەبەشبوو و گۆشتی بە ئەركو فەرمانەکانی ئاین نەدەداو لەگەڵ ئەوەشدا لە ناخیمو هیچ جۆرە پێو کێشەکی بەرابەر بە ئیسلام هەڵگرتبوو ، دەمارگیری بۆ هیچ لایەتێک تێدا نەبوو ، خەلوون هیچ فەلسەفەو مەزھەبێکی ئاینی نەبوو ، هیچ جۆرە ئارەزوویەکی لە بەڵوگردنەوی ئاین و یاسا نوێی کە ی بۆکی نەبوو بە کۆرنیەکی نە ئەوەبوو دەمارێ ئیسلامی تێدا بێتو هەولێ پاراستی بەت ، نەئەو بوو دزی بوەستی و پەموێ ئەفرو توانای بکات .

ئەو سولتانانەی کە هەر خەریکی پابواردن و سەرگەرمی یاریکردن و خوش گوزەرانی و حەزیان لە زبانی نەرم و نایە بە ئێمانە بە شێوەیەکی تابیەتی گوێ نادەنە لابردنی پزیمی باو و دانانی پزیمی تری نوێ لە جێگە کەیدا ، بەلکو هەموو غەم و پەزارەیان لە بەسەربردنی زبانیکی بڕ لە پابواردن و ئامەنگی شەوانەو شەوکار بەسەربردن دەپەوێتەو ، ئەم جۆرە کەسانە لە ناخپانەو ئەو چەشنە کەسانەیان بەدەلمو لە لایان بەپێژەو مەزنە کە خۆیان دوور دەگرن لەم بەزم و پەژمانەو گوێی نادەن و لە پلەو پایە کورسی دوورە پەڕێزی دەکەن ، ئا ئێمانە ئامەدەییان زۆر زۆرتەرە بۆ حەق مافی ئێو وەرگرتن ، وەك لەو کەسانە کە بانگەوازی بزووتەوێک دەکەن و دەیانەوێ فەلسەفەییەکی نوێ دامەزرێن ، یان ناویان لە ناو پەمراوی میژودا تۆمار بکەن و ناوبانگ لە ناو خەلکیدا پەیدا بکەن وەکو دامەزرێنەری پێشایێک یان داھێنەری مەزھەبێکی تابیەتی (۱) .

(۱) مۆسلمانان لە هەموو سەردەمێکدا دەبێ وریای ئەم جۆرە فەرمان پەروایانە بن .

کام بهر نامه یه پرaste :-

(لهو کاته له بهر ده می نیامی سره هندی و هموو ټوو زانا دل سوتوانی نیسلام که همویان به زانسی تاپنی و چاکی دهر وونی و په وشت بهرزی خوین پازاند بووه ، غیره نی نیلامی له دلاندا قولی دمداو جوئی سهندبو ، سټ پنگا هه بوو نا بتوانن لی یهوه بهره و پروی ته ورمی ټوو بارو دوخه بڼهوه که سمر تاپی ولای تنی بووه ٠٠ ټوو پنگایانش ټه مانه بوون :

(۱) ددست بهرداری ولات و فرمان په واپن و جلموی بو شل بکه نو په نابهرنه بسر کونجیک و به زیگری خواو په ورو ده کردنی قوتایان و پنیامی سوتانه وه خهریک بڼو له ناو خوا به رستی و په رستدا خوین بتوتنه وه ٠٠ ټم پتازه به کیک بووه لهو پتازانه می له سر ده می نیامی سره هندی دا به دایان به لکو به سدان له زاناو شیخه کان هلیان بزارد بووو ، له هموو لایه که وه نه کیمو خانه قایان دروست کرد بوو به بڼه ددنگی خهریک په ورو ده کردن و پنیامی بوون ، خه لکی ده چوونه لایان سودی پوچی و نیامیان لی وده ده گرتن ٠

(۲) پتازی دووم که هندیکی تر هلیان بزارد بوو ، ټوو بوو به تهاو ته هیوا بپراو بوو بوون له چاک بوونی سولتان و ددست و پتونه ده کی ، ټوو سولتانه می هدر به ناو ده چتته وه سر خترانیک نیلامی به دوزمنیکي که لله په قی نیلام دهاته پتس جاویان ، به لگه شیان هموو ټوو پاسو دروشمانی پاشایه تی و خو و په وشته یه تی ددیناوه ټمه وای لی کردن به تهاو ته بڼه هیوا بڼو ، په نا بهر نه په دروست کردنی

بهره‌یەکی ئایینی دژ بە دەولەت و سولتان و دزیان جەنگ و خەباتیەکی
بەردەوام بکەن بۆ ئەم مەبەستە ، لەو پوانگەیەو بۆی چوون کە هەر
دوژنی گەورە (ئیسلا و ئایینە) (۱) .

(جا ئەمانە هەولی ئەوەیان دا کە ئەو کەسانە ی غیریە ئیسلامیان تەلایەو
هەست و سۆزی جیهاد و خەبات کردن لە پێناوی خوانا لە دەروونیا جۆشی
خواردوو لە دەوری خۆیان کۆبکەنەو و ئەمجا شوپێشک لە ولاندا بەرپا
بکەن و بە کاروباری پامباری و سوپایی (السیاسی والمکری) ئەم
مەبەستەیان جێبەجێ بکەن ، تاو کە فرمان پەروای ولات پەنەو دەست
پیاو جاکیکی ئاین بەرو و بارو دۆخی دەورو بەری بگۆن بۆ ئەو
بیر لە ئەجایی ئەم مەبەست و خەباتکردنەیان بکەن و تاج پادەیک
دەگونجێ لە گەڵ سەردەم و زرو و شەردا .

(۳) پێبازی سێیەم بۆ چارەسەردکردنی ئەو گێروگرفتەو
کێرانەو ی پۆخی ئیسلام ، بریتی بوو لەو ی پەپوئەندی لە گەڵ
ئەندامانی دەولەت و بەپێوە بەراتی ولاندا بێستری و دەماری ئیسلامی و
سۆزی ئاینیان تەدا جگۆتێری ، ئەو کەسانەیان کە چاک دەیانئەسن و
لەگەنی خۆیدا پەپوئەندیان لە گەڵاندا بوو و پاومەیان بێ ئیخلاص و
بەرزێ کەستی و پەوشت بەرزیان هەپەو ئاگایان لەو پێت کە ئەمانە
دیان بۆ ئەم بارە نالەبارە لە ئازار و ئەشکەنجەداپە تا ئەو خۆلەبێشی
بشکۆی ئیسانی داپۆشیو بێ کێری و سەر لە نوێ فووی تەدا بکریئەو
بێسە دەرویان هەلگیرسی و سەر لە نوێ کێلە بستی و ئەمجا هاتیان
بدریت بۆ ئامۆژگاری کردنی سولتان و سەراپەردەو دەست و پێوەندەکە

(۱) هەمان سەرچاوە .

تلوه کو نهو غبره نه ئیسلامی به له بابو پاییرانه وه بۆیان ماوه نه وه سه
 له نوئ بهه ژینرئ و بکه ونه وه جو له و ، پان گه ئیته وه حاله تیکی وا ،
 پارتز گاری ئیسلام بکه نو چاره سه ری نهو دله بریندارانه بکه ن که
 چه ره سه ری و ناله باری نهو سه رده مه برینداری کردو وه ، جا ئیر
 خویشان وا پلک و خاوین بکه نه وه له ناخه وه که هه رگیز گوئ به پله و
 پایه و کورسی نه ده نو و وه سو خوداناس بن بۆ خه لکی و ده ولته ی
 به لیتن که مه به ستان دنیا و کورسی و پله و پایه نه و هچ کاتک
 خویان نه خه نه جئ ی گومانه وه و سه رنجی خه لکی پابکشن و زیانیکی
 زوړیش له په یامه که یان به نو و نه مجا خه لکی لئ به کینه وه وه کو
 نیمامی عومهر خوا لئ ی پازی بیت ده فرموی (من عرض نفسه للثمة
 فلا یلومن من اساء به الظن) ۰۰ واته هه ر که سئ خوی خسته بارینکی
 واوه که نومه تی به ربه بال و گومانی لئ بکریت لومه ی نهو که سه
 نه کات که (ظنی) خرابی لئ ده کات چونکه خوی به ده سئ خوی
 خوی خستوته نهو شوته گومان لئ کراوه وه ۰۰ که واته ده یئ خوی وا
 پارتزئ که به هیزترین که س و زوړزاترینان له یلان گیران دا نه توانی
 نومه تی دنیا به رستی ، یان مه به سئ پامیاری ، بداته پالبا نه وه و هچ جوړه
 یلا ئیک نه توانئ له شان و باهو یان که م بکاته وه و له ناو خه لکیدا
 سه ره مزار بن .

جاری پښکای په کم له گه ل سروشت و دل و ده روونی ئیمامو
 به رزی هیمه تی و به هیزی عه زیسه تی و معزی پله و پایه که ی که خودا
 یئ به خشیوه نه ده گونجا ۰۰ ئیمام سه ره نه دی پاش نه وه ی که
 نه و او کردن و ینگه یشتی ده روونی و ، به روه رده په کی پوځی به رزی
 به ده ست هتا ، گه شته نهو قه ناعه ته ی که خوی گه وره بۆ کار بکی

سه زن نامادی کردووه ، نهوه تی گه یشتوو خوای گه وره به ته نهاسا بو
 به رستی تاکی و ، برینی قوناغه کانی پوخی دروستی نه کردووه ، یان
 بو شیخایه تی و تهریقه ت و ، پشمای سؤیه کان نامادی نه کردووه ، همر
 له بهر همه بوو نهی به کانی خوی لاشکرا ده کردو له بابهت خویسهوه
 دواوه ، جا بلی و تهی به کیک له شیخه گه وره کان ده کات نهویش شیخ
 (عیدالله احرار) بوو ۸۹۵ک که شیخیکی پایه بهرزو له شیخه کانی
 نهغه بندی بوو به لکو به کیکه له یشه وایانی زنجیره ی نهغه بندی ،
 بیام ده لکی :

شیخ عیدالله وتویه تی :

(نه گهر به لاماری شیخایه تی و ئیرشادم بدایه و ، به یه تم له گهل
 خه لکیدا به سنا به ، نهو کاته شیخیک له شیخه کانی تری تهریقه ت
 که سی دمت نده که وت به یه تی له گهلدا به یشت و تیکه لاوی
 مریده کانی بیت ، به لام خوای گه وره کاربکی تری پی بیلردوم
 نهویش بیلو کردنه وهی شهریه تی پرؤزو ، لایه نگیری یلله تی
 بیلامه) .

بیام سه ره نهی لسه و ته به ده لکی :

(د شیخ عبدالله و هخ خوی ده جووه لای سولتانه کانز له لای
 کوپه کایادا داده یشتو به یتری دهروونی کلری تی ده کردن ، نهوایش
 شوینی ده که وت و گوته رایان ده کردو ، نهجا یشتی پی ده یستن بو
 بیلو کردنه وهی شهریه ت ، .

به لام پینگه ی دووم ، نهو که سانه ده یگر نه بهر که خاوه نی
 عقیله تکی سیاسی و کورت بین و لیکدانه وه به کی سوردارن ، همر له

سەرەتاوە هەول و خەباتەکی بە گومان و ظەنی خرایەوه دەست پێی
 دەکات ، تا وا لە حکومەت دەکەن - بێر پەلە بەل و هەلەشییەوه
 دروست کردنی بەرەبەکی دژ بە میری و فەزڵاتی ئەم لایەنە بەسەر
 لایەنی جیکمەتی بانگەوازی و ، سۆزی چاککردن و ئموژگاری - کە
 خێرا بەرامبەری بوەستێ و پوو بەپووی یەکر بنەوه و هەر لە
 سەرەتای پێنگاوه پێی ئێ دەگرت و نەمەسی تازە دەرھاتوو پان و
 پێشی دەکاتەوه ، پێ ئەوی هێشتا بەریکی گرتی ، ئەمیش بەم گاردی
 سەرزەوی بەو هەموو فراوانیەوه لە خۆی ئەسک دەکاتەوه و جێ بەخۆی
 ناگرت . لە پاستیدا ئەم جەشە پێتازە پێرەوی ئەو بانگکەرە
 سەرکەوتوو نە کە بۆ خۆی شون کەوتوان و کۆمەلەکی هیچ
 جۆرە بەرزبەک و ناو دەرکردنکی ناوی و مەبەستیشی زāl بوون نە
 بەسەر حوکم و فەرمان پەوادا ، بەلکو هەموو غەم و بەزارەری بریتی بە
 لە دەرختی ئایین و جێ بەجێ کردنی ئەحکامەکانی شەرەعت و چاک
 بوونی دەولەت جاتیتر جێ بەجێ کەری ئەو ئەحکامانە هەر کەسێک پێت (۱) .

ئەو تا تیکۆشەرانی دلسۆزانی ئیسلام لە سەدی یەستەمدا هەمان
 پراو بۆجوبان هەبە لەسەم بارەبەوه ، یەکیک لەوانە شیخ عومەر
 ئەلەسانی بە دە ئێ و پێ بەدەم ھوار دەکات : پێتازە کەمان هەرگیز داوای
 حوکم ناکات لەبەر حوکم کردن ، خوداش لەبەر ئەوە شایەتە . تێبە
 دەمانەوتی حوکم چاک پێت ئەک حاکم بگۆریت و هیچ بەیوەندی بەکمان
 بەحاکمەوه نە (۲) . . . . هەر لە هەمان وێژدا دە ئێ

(۲) گۆفاری (اليوم السابع) ژمارە ۱۰۹ / حەزیران ۱۹۸۶ و تارە کە

لەژێر سەردێری (نريد اصلاح الحكم لا تغيير الحاكم) .

(۱) رجال الفكر والمعرفة / ابو الحسن النبوي .

• ټیمه به لامانه وه گرنگ ښه کن حوکم ده کات ، به لام پیوسته
له سړی ته ټیږی شمېرې ته ټیسلام بکات ، ټیمه ش فاسانه وټ
زور ابازی له گمل کسدا بکه ښه ، پیوسته خه لکی تی بکه ښه هچ
پنگایه ښه به ټو به گزا جوونی حاکم و محکوم چونکه ټووی سود
وړده گریټ له به گزا جوونه دا ته نا دوزمانی گدل و فرمان پموایان .
من خوم ناموزگاری ټووه ده کم که له ددروونی هموو لاوینکا ټووی
ټیدا بختیږی نه بخت به گزا فرمان پموادا ، یتش ټووی هه له ی
فرمان پموایان بگریټ با له یتشدا هه له ی خوی بگریټو با په کم
جار به خویدا بختیږو ، (۱۱) •

چونکه به دروست کردنی بهر به کی دز به ده ولت و جهنگندن
دزی ، به له متری و چرمه سړی یت ټووی نه نجایکی چاک و
سودنکی موسلمانانی یتدا یت ته نا خونین پشته و هچ تی تر ..

(جائم جوړه ههنگاونانه له و کاته ی باری پامیاری پوی ولات دا
جوړتک بوو له له ناو جوونی مانی ټیسلام ، چونکه ده ولت تی مه غولی
که سولتان (بابر) پایه کانی دا کوتاوه و قایمی کردووه و په که کانی به
ده ستی خوی جانمووه و پراستویه تی و مه لیک (هماویون) ټووه گشته
دووړو دریزی له یتاویدا چه شووه و مه لیک ټوکه تر توانیوه به تی له
پنگی شمېر شوړو جهنگانه وه دای مزیږتی و ټووه نه دی تر به مزی
بکات ، ټووه زیر ده ست خستی ولات که یتستا له همپه تی لاوینی
دایو توندو ټوله و ، شوپمواری لاوازی و پیرتی یتدا ددرنه که وټی
ولاتک که سولتان (سلیم شاه) چی نشینی مه لیک (العاصی سولتان

---

(۱۱) همان سه رجاوی پتسو و •

شیر شاه السوری) بوی نهموخابی و چهندانی تر نهو ههولەیان دایه بو
پووخاندنی پژیعی حوکم و ههموو ههولەکیان بهزایه چوو ، خویشیان
لهناو چسوون .

نهم چهشنه تاقی کردنهوانه ههموویان سهرکوت کران ، بو نمونه
له سهردهمی سولتان نهکهرما بزوتنهوی ئایینی زور سهری ههلاو ،
ههروهها پێسکخراوێکی گهوره به پیشهوایهتی شیخ بایهزید دهرکوت
به ناوی (کۆمهلهی پوشتایی) ، نهم کۆمهله به درێزایی چهندین سال
جهنگا دزی سوپای دهولتی مهقولی ، چهندین ناوچهو جینگایان گرت
چهندین سهرکردهو سوپای سولتانان شکاند ، نهم شهمو شوپرو کوشناره
ههروا بهردهوام بوو ، دهولت نهیده توانی کۆتایی پێ بهیستی ، تالاه
سهردهمی سولتان شاهجهاندا به تهواوهتی بهسهریدا زال بوونو نهو
شوپشهیان کوزاندوه ، سهرهپای نهاننش شوپشهکه جگه له
شلهزاندنو ئازاوه زیاتر هیچی نری به نهنجام نهیتا ، تالاه ئاکامدا
ههموویان تهسلیمی دهولت بوونهوه . چونکه ههولەنانی عهسکهری و
شوپش ههلگیرساندن به ناوی چاککردنی باری خرابو تیکچوو دهپێسه
هۆی پهیداکردنی ظهنی خرابو گومان بردن بهرامبهریان له لایهن
خاوهن سولتهو فرمان پهلوانانهوه نهو کاته به ههموو توانایهکیانهوه
ههول ددهن - بو لهناوبردنو پیشهکیش کردنی ئایینو شوین کهوتوانی
ئایینو ، ئایین پهروهران پهکه بهکه ههموویان له ناو دهپهنو به جهشتیکی
سهرتاگیری ههموویان سهرکوت دهکهن . . . جالاهوانهیه ئیسمی
سهرههندی ههرا بههر نهم هۆیه بوو پێ داوای له وهزیری سولتان
جههانگیر (میر مههابت خان) کرد کاتی که شوپشی بهرپاکرد له سالی

۱۰۳۵ك دزی دهولمت ، وازیتی و تازاوه نهیتیموه ، همه له پاستی نا بهلگه بهکی زۆر پروونه لهسر یشینی ئیمای سهههندی و نهو یارهته خواپی بهی که همینه لهگهیدا بووه ، چونکه نهو پینگا گوماندارو پر لهمه ترسی بهی نهگرته بهر بو پروودای گۆپانکاری بهکی لهپهگ و پشهی نهو زرووو وهزعه ، بهلکو پینگای بیناکردن و ئیجابی له جیاتی پوختهرو سهلی گرته بهر ، پروو وهرجهرخاندن و ئاراسته کردنی کۆمه لی کرده بهرنامه له جیاتی له نوبردیان (۱) .

ئهمجا پاش نهوی که ئهم فیکرهو بهرنامه به له یشک و دلۆ دهروونی ئیمادا به نهو اوتهی گلۆلهی کرد گهشته قهناعت جگه لهم پینگه بهجی تر نایان گهیهتته پوخی ئیمان و ئاشی و ئاشیش ئیتر دهستی به کاره نوینکاری بهکی کرد (۱) ، له سههه تادا نهوی که پیویست بوو دروست کردنی به یوهندی تابهتی بوو له گهسل نهو موسلمانانهی که به پیره بهرانو کارگیرانی دهولهن ، جا ئیمای سههههندی بههوی زیره کی و دهروون خاوتی بهوه زۆر چاک دهروونه کانی دهناسی و لی یان تی ده گهشت ، بهو پینه له گه یاندا به یوهندی ده بهست و قسهی له گهسل ده کردن لهسر نهو پینایهی که ده لی (کلم الناس علی قدر عقولهم) له پاستیدا ئهم پینایه سهه به وهندهوه نهو ههستاو که قه له گهسل تا که کمینک بکریت به پینهی تاسی ئهقل و تی گهشتی بهلکو مه بهسته کی ئهقلی کۆمه لیک و ئهقلی سهرده مینکیش ده گرینه وه چونکه ئهقلی هیچ کۆمه لیک له کۆمه لیکێ تر ناچیت و ئهقلی هیچ سهرده مینک وه کو سهرده مینکی تر نه هه رچهنده

(۱) رجال الفكر والموعظة / ابو الحسن الندوی .

له شتی گشتی له وانه به له یهك بچن به لآم له زور لایه نی تره وه له به كړ
 جلاواژن ۰۰ بویه ده تی مړوڅی نازل و هوښار پش ته و دی بانگه وازه كی
 ده ست پښكات ناستی نه قل و پوښیری كومه ل و سرده مه كی خوی
 بزاښت و هدی سه نكینت نه مچا به و ناسته وه ده ست به كاره كی بكات ۰۰
 له پاستیدا نیمام ده وړیكی زور جوان و كاریگه ری دی لم په یوه ندی
 دروست كړدنه دا ، خو هر تنها په یوه ندی له گه ل كاره به ده ستاندا نه به ست
 به لكو له ناو كومه له كی خویدا زیلوه و زور چاك ده یاناسی و نه وانیښ
 هم ده ناسن و په یوه ندی به زور به یانه وه هه یو به پاسته و خور ناپاسته و خو
 له پښكی كسانی تره وه ۰

به لئ په یوه ندی به ست چنده فرمان و نامانجیكی تیدایه نه گه و تیايدا
 نه بیت نموه په یوه ندی به ست یه به خه لكی به وه ، نه و نامانجاش
 نمانه (۱) :-

(۱) زانښ گه باندن له گوږ نه و دی زانباری و شاره زایی و بیرو پا
 بو كسانى تر خوی ده نوښی ، به مه به ستی وریا كړدنه و یان و پرووناك
 كړدنه و دی هوښیان و ، به ز كړدنه و دی ناستی فیکری و عقیده یی و
 كړداریان ، گونجاندنی هه لوښیان به رامبه به پرووداو به سره رها تی
 كومه لایه تی نوځ و دروست كړدنی شاره زایی پیوست تیا ياندا ۰

(۲) فرمانی قابل كړدن : مه به ست لم په یوه ندی به ست پروودانی
 گوږانكاریه ك له پوانسكو و بوجوونی كومه ل دهر باره ی پروودلویت یان
 چه ند پرووداوېكی تر یان فیکره یك یان كومه له فیکره به كی تر ۰

---

(۱) الاتصال والتفیر الثقافي/هادي نمان الهي تي/الموسوعة الصغيرة ۲۳

(۳) داين كړدنې هلوېښنې پوښنيرى : پرېنې به له گويزانه وې
 پوښنيرى له نېوه به كړه بڼو نېوه به كې تر له كېنېك وې بڼو كېنېكې
 تر ، وې له كڼمېكېك وې بڼو كڼمېكېكې تر ، له گېل چاك كړدنې و خسته
 سړى ، بڼو گونجاندې له گېل ټامانجه نوڼې به كاتې كڼمېل . جا په يوې ندى
 به من هېښه پرېنې به له دروست كړدنې په يوې ندى به كې كڼمېل به نې
 نوڼې ، له كاتې په يوې ندى به ستې كېنېك له گېل كېنېكې تر دا ، پان
 كڼمېكېك له گېل كڼمېكېكې تر دا ، پان نېوه به كې له گېل نېوه به كې تر دا ،
 نېوه به هر شپږه به يوې په يوې ندى له نېوان پېدا دېت ، له
 ټاكې نېمېدا هلوېښنې له پاو بڼو ورو بېرو باوېو ټامانجېدا
 دروست دېت ، نېمېدا نېوه پان بڼو ټاماده دېت كې له گېل واقېه كې ياندا
 كارېكړدن پېدا بېت تاوېكو بزوته وېو كڼو پانكارى خوږان دمست
 پېنېكېن .

له بېر نېوه په يوې ندى به من ته نېا هڅېك نېه بڼو دېنكو باس
 گې ياندا و گويزانه وې بېروپا ، به لكو ټامېرېكې بڼو پېنېكې نېانې
 پوښنيرى كڼمېلو به رز كړد نېوه پان ټانې و دروست كړدنې كېنې
 ټاكېو كڼمېل . پېنې خستېو په رېنېدانې توانېنې مرؤف و كېشېو نېش و
 نېا كړدنې هېنې لې پسر اوې نېا ياندا و ، زېنډ و كړد نېوه پان گېنې
 نېش كړدنې به دېست هېنې شپو ازې په قارو ټاكې وا كې بېكونجې
 له گېل پېوېنې به نوڼې به كاتې زېانې سړدېم (۱) .

په لې نېامې سړه ندى هر لېسې نېم نېمايانې بوو هېنې به
 په يوې ندى به من به كڼمېكېكې و كارگېرو كارېه دېستې و لانه كې
 تا بېوانې لېم پېنېكېه وېو نېوه پان پېنې بېكېنې ، چو كې كړدارې

(۱) هېمان سړچا وې پېنېو .

گوزرانەو، وەرگرتى حەقىقەتو پاد فېكرەو ماناو شارەزايى و
 ئەزمون و ھەست و نەست و پوانگەو پىنگەى جياوازى گەياندن ، لە
 كەينكەو بۆ كەينكى نرو لە كۆمەلەكەو بۆ كۆمەلەكى نرو لە
 نەو، يەكەو بۆ نەو، يەكەى نر ، لە پىنگەى پەيوەندى بەستەو
 دەكرىت . .

ھەر بەم چەشتە ئىمام پەيوەندى بەو كەسانەو دەبەست كە بۆ
 ئىسلام دىل سوتاون و ناتوان ھىچ بىكەن ، چونكە ئەو پىلوانەى
 سەردەمى سۆلتان ئەكەر ھەرگىز دىل خۆش نەبوون بەو كەردەوانەى
 ئەكەر و زۆرىشان پىخ ناخۆش بوو ، بەلام ئەو، ئەندە بوو كە پى دەسەلات
 بوون و ھىچان پى نەكراو ، ھەندىكىان لە ناخپانەو ئىسلاميان خۆش
 دەوست و دەمارى ئابىن تاياندا جۆشى دەسەند ، ھەندىكى تريان ئىمام و
 شىخ (عبدالباقي) پابەریشان دەناسى و خۆشان دەويست و باوەريان بە
 پاىە بەرزى ئەو ھەبوو ، ھەرچەندە مريدى ئەو نەبوون ، بەيەتەيان
 لەسەر دەستى نەبەستبوو ، بەلام ئىخلاصى ئىمامى سەرھەندىيان دەزانى
 تاج پادەيەكەو ، دەياتزانى جۆن بۆ ئىسلام دەسووتى و دىل پى لە ئازارەو
 ئاگايان لە زوھدو خلوئى ئىمام ھەبوو .

بەناوبانگىرىن ئەو پياوانەى دەولەت كە ئىمام پەيوەندى پىسەو
 بەستىن ئەمانە بوون :

- (١) السيد المرتضى كە بە شىخ فەريد ناسرابوو .
- (٢) خان اعظم مرزا كوكە .
- (٣) خان جەھان اللودھى .
- (٤) حيدر جەھان البهانوي .
- (٥) الأله بك جەهانگىر .

ئەۋەي لە دلەۋە دەرجىت لە دلدا جىگىر دەبىت :-

ئىمام سەرھەندى ، پوۋى دەمىسى كىردە پياۋانى دەۋلەت و مىرو
ۋەزىران ، پەيتا پەيتا نامەي بۇ دەناردن و پەيۋەندى لە گەلدە دەبەستن ،
جىگە لەو پەيۋەندىيەي كە لە گەل خەلىكى پەشۈك دروستى كىردىو
پياۋچاك و قوتايى و مەيدى زورى لە دەور كۆپۈۋېۋە ، بە گىشى ئىمام
كەنالى پەيۋەندىيە كانى بۇ ھەموو لايەك نارد بوو ، سەرى پەتى
زۆربەي لايەنە كانى ولانى لە مستى خۇيدا كۆكردىۋېۋە ، پارچە كانى
دنى لەت لەت كراۋى بە ھەموو لايەكدا پلاۋ كىردىمۇ ، زاتى خۇي بەسەر
پەپەي نامە كانى دا دابەش كىرد ، ئەو نامانەي پەۋائىزىيەكى تەۋاۋى
بەخۇيەۋە گىرتىۋە ، جوانى شىۋازو كارىگەرىيەكى بەھىزو يىزى تىدا
بوو ، لەھەر يەككىياندا كانى پىر لە مانا ھەلدە قولا ، بە ئاشكرا ئازارە كانى و
دلىۋى خۇي بەرامبەر بەو ۋاقىت بارە ئالە بارە دەردە خىست ۰۰ بىسە
چاكرىن شىۋە لە بارو ۋەزىي ئەو سەردە مە تىت دەگەينىن ، تا تىستانى
كە سەدان سالى بەسەردا تىپ پەيۋە ھەمان كارىگەر و جوانكارى و
پەۋائىزى تىدا دەبىر تىت ، خۇيىنەر زۆر چاك تى دەگات ئەو نامانەي
بۇ ئەو كەسانەي تىراۋن تا چ پادەيەك كارىگەر بوون ، لە پاستىدا ئەو
نامانە لە پاگە ياندن و بانگە ۋازە كەيدا تىراۋ نوپتەرى ئىمام خۇي بوون
تەرجومانى تەۋاۋى دلە برىندارو پىر لە ئازارە كەي بوون ، دلىۋىسى
فرىسكە كانى بوون ، پارچە كانى جىگەرى بوون ، ھۇيەكى بىنەپەتى
پەيۋەندىيە كانى بوون كە كارىگەرىيەكى تەۋاۋى بوو لە پەۋۋدانى ئەو

کودیتا مزنه‌ی له دولته‌ی مغولیدا له سده‌ی دهم له هندستاندا
پویدا (۱) .

ئیسام زماره‌یه‌کی زوری لهو نامانه بو میر (السید الفرید) (۲)
نارد ، خاوه‌نی پلهو پایه‌یه‌کی بهرز بوو له کارگیری دولته‌و بهرنه‌و
بردنی ولاندا ، ههروه‌ها له سهرده‌ی سولتان نه‌که‌ردا پوینژ کارینه‌کی
تایه‌تی فرمان‌په‌وایی بوو . . . ئسم پاره ، شیخ (عبدالباقی) پایه‌ری
ئیسامی زور خووش ده‌ویست ، پیزو شکو‌داریه‌کی ته‌واوی بو هه‌بوو ،
بۆیه ئیسام ئهم ده‌ماره‌ ئایینی و دینداریه‌ی به‌هه‌ل زانی و هانی ده‌دا بو
به‌جی هینانی ته‌و ته‌رکه‌ ئایینی‌یه‌ی به‌سه‌ر شایه‌وه‌یه‌تی . .

جگه‌ له‌وش که سه‌ر به‌ نالو به‌ینی یخه‌مه‌ره‌ صلی الله علیه وسلم
هانی بو ته‌وه‌ ده‌دا ته‌وژگاری سولتان (جهانگیر) بکات و یارمه‌تی به‌دان
بو گۆپینی پتره‌وی دولته‌ هه‌ر له سهرده‌ی مه‌لیک نه‌که‌ره‌وه‌وه
له‌سه‌ری ده‌پۆن ، هه‌ولی ده‌دا له‌ خه‌وی غه‌فلته‌ به‌ ناگای به‌یته‌زه‌و
پنوسنی و فرمانه‌کانی ئیسلام جی به‌جی بکات و ته‌وه‌ غه‌ریبه‌ی
ئیسلام و موئسلمانان ده‌یجیژن بگۆپیت به‌مه‌زن گرتنی دروشمه‌
په‌روژه‌کانی ئایین و پارێزگاری کردنی خه‌لوپنی ئیسلام ، پیزگرتنی
ته‌حکامه‌ شه‌ری به‌کان و فرمانه‌شته‌کانی یخه‌مه‌ره‌ صلی الله علیه وسلم .
ئیسام سه‌ره‌ه‌ندی له‌ یه‌کیک له‌و ناامانه‌ی بو (السید الفرید)ی
ناردوه‌ پاش دایشتی جهانگیر له‌سه‌ر ته‌حق‌ی پاشایه‌تی ده‌لی :-

---

(۱) مه‌به‌ستی کودیتای پۆشنه‌یری و فیکری و عه‌قیده‌یه .

(۲) الامیر الکبیر مرتضی بن احمد ابی بکر النجارى المعروف بنواب
فرید الدین .

(سولتان له دنيا دا ، وه كو دل وايه له ناو له شدا ، نه گهر دل چاك
 بوو له شيش چاك ده بڼ ، نه گهر دل خراب بڼ ، نه وا له شيش تيك ده چټ ،
 چاكي سولتان ، چاكي دنيا وه خرابي سولتان هوي تيك چوونسي
 دنيا به (۱) .

خوتان زور چاك ده زانن ، له سرده مي سولتان (نه گهر) دا ، چ
 نه گبته وي چه رمه سريه ك به سره ئسلامدا هات ، هر چه نده ئسلام
 له سرده كاني پشوودا غريب بوو . به لام هر گيز وا زه ليلو بڼ نرخ
 نه بوو ، وه كو نه وي له و چه رخه دا به سري هاتوو ، چونكه له و
 سه دانه ي كه تپه پي كافر ده ستې بسه كوفري خويه و گرتوو ، -
 مو سلمانين ده ستې به ئسلامي خويه وه گرتوو (لكم دينكم ولي دين)
 به لام له سرده مي (نه گهر) دا نه هلي كوفر به سر مو سلماناندا زال
 بوونو به ناشكرا ده ستان كرد به چټ به چټ كردني نه حكاهه كاني كوفر
 له خانه ي مو سلماناندا ، به پاده يه ك مو سلمانان نه يان ده تواني ثانيه كه يان
 ناشكرا بكن ، هر كه ستې بوزرايه ثانيه كه ي ناشكرا بكت خيرا
 سزا ده دراو فهرمانې ختكاندني بو درده كرا .

هاوارو مال و زراي و نه گبته خومان ، ناخو داخ بومان . .
 شوين كه وتواني محمد صلي الله عليه وسلم كه خوشمويستې
 به روه ردگار زه ليلو بڼ هيزو بڼ نرخ بڼ باوه پان و دوزمناني
 ينغه به رتي سر به رزو به هيزو پزلي گيراو بڼ ، مو سلمانان به دل
 پي له نازارو برينداره كه يان بو ئسلام ده گريان و كافرانو بڼ باوه پان

---

(۱) مه به ست تيك چووني ديوي دره وه و پواله ته كه تيك ده چټ ده نا،
 ناخو دلو درووني مرقف په روه دره كردنو عقيده و باوه به
 نه ناعه نه وه چاكي ده كات .

کاتنه یان پښ ده کهنو برنیاں ده کوښتنه وه ، خوړی هیدایهت له ناو تاریکې
 کومپايدا ټاوا بوو ، نوری پاستی به په رده وهوړی په نشتی ناهستی
 بهری لنی گیراو دیار نه ما بوو .

به لام نیمړو مادام نه وهی که پښی له پښ کومتی ټیسلام
 گرتبوو و ، نه یدنه هشت سهرکه ویت نه ماوه و له ناو چووه و ، به مزده ی
 هاتی سولتانی ټیسلام بو سهر نه متی پاشایه تی گوځی خه لکی
 زرینگلوه ته وه ، بویه پیوسته له سهر موسلمانان یارمه تی سولتان بدنه و
 سهری پخنه ، پښکای بلاو گردنه وهی شهربهت و لایه نگیری میله تی
 ټیسلامی پښ نشان بدنه ، جا نه و یارمه یدانه به ده ست بیت یان به
 زبان (۱) .

پاشان نه و ده رده ی له پرابوردودا توشیان هاتووه ده ست نیشانی
 ده کات و ده لنی :-

ههر نه گبه تی و به لایه که توشی ټیسلام هاتووه له پرابوردودا
 هه مووی به هووی خرابه کاری زانایانی خرابه وه بووه ، نه وان سولتانیان
 گومپا کردو هه لیان خه له تاند ، کاتی که میله تی ټیسلام پارچه پارچه
 بوونو بوون به هه فتلو دوو کومه له وه و پښکای سهر ټیخواوی و
 گومپایی یان گرتنه بهر ، زانای خراب سهری ټهم فینه به بوونو و ،
 پیته وای ټهم لادانه بوون ، به ده گهن ویا بووه ههر کاتی زانا لایدا پښ و
 گومپا بوو پښ نه و خرابه کاری په یان کاری نه کرد پیته سهر خه لکی تر ،

---

(۱) لیره دا ټیمام هه بهستی نه وه په هانی سولتان و بیوانی دمو و پششی
 بدات ، چکه له وهی خه لکی به گشتی دابین گردووه و ناراستی
 کردون بهر و پاستی نه وهی ماوه ته وه سولتان و ده ست و
 پیته نه د کانی تی .

زۆریه‌ی نه‌زانانی ئهم جهرخه ، نه‌وانه‌ی به‌ ناوی ته‌سوفه‌وه قسه‌ ده‌که‌ن و ده‌وری زانای خراب ده‌بین ، یتک چونان ده‌یته هه‌وی ته‌سه‌نه‌ کردنی خرابی و یتک جوونی خه‌لکی تر ، جا نه‌گهر هه‌ر که‌یه‌ک بنوائی ئایینی ئیسلام سه‌رخانو له‌ جنگی نه‌مانه‌ پزگاری بکات و به‌م کاره‌ هه‌له‌سه‌یتو ، ته‌مه‌لی و بی‌گوینی بندا بکات نه‌وه‌ به‌مه‌به‌ر به‌ ئیسلام لی‌ب‌سه‌راوه‌ ، موسته‌هه‌تی هه‌موو لومه‌و نواچیکه‌ (۱) .

لەوانە بە زۆربەى خۆتەرەن ، پاش خۆتەندەوێ ئەم نامانەى
ئىمام كە زياتر سولتانو زانايان تاوانبار دەكات سەبارەت بە تىك چوونى
خەلكى و دووركەوتەو . لە ئىسلام ، بۆيە دەلىل مادام ئەوان بن كەواتە بە
لاجوونى ئەوان ئىسلام وەكو خۆى لى دىتەو . بۆ نمونە بەرباكردى
شۆرش بۆ لا بردنى سولتانو ئىمجا دوورخستەوێ ئىم زانا خراپانە
مىتر هموو شىك كۆتايى دىت كارى بانگوازى و جاكردى خەلكى
بەسەر شانانەو نامىت ، لە راستدا ئىم بۆچوونە زۆر هەلەبە ، بۆ ؟

با به نمونهك پرونى بکینهوه ، زاناگانو ، تمجبا سولتان
توشى نمخوشىك بوون ، با بلین نمخوشىكه کی وهك سیل ، شم
نمخوشىكه به ناو خهلكى تریشدا بلایو بۆوه تا هه مو لایه کی گرتوه...
لهم کاته دا یه کیک بئو بلیت شم نمخوشىكه بههوى زاناگانو
سولتانهوه بلایو بۆتوه شه گهر تمعانه نهمان نمخوشىكه که نایبیت له ناو
خهلكیدا... ئایا شم قهیه له لای هیچ ئاقل مه ندیک په سهند ده کړیت؟!
تعامت شه گهر زاناو سولتانیس چاره سر بکړیت ، نهك لایریت و
دوور بخرینهوه هه روا له خوینهوه شه نمخوشىكه سهرو گوڼلاکی

خه لکی پهن و پروت به رده دات ؟ بئ گومان نمختر ۰۰ ده بئ له
 پاستیدا هه مان چاره سهری ئه و خه لکی تریش بکرت که چاره ی
 زاناو سولتانی بئ کراوه که واته له کرداری چاره سهرکردندا ههر
 دوولا به کسان و بیوستان به یارمهی ده بئ ۰۰ به لام ته گهر هاتوو
 سولتان تووشی نهخوشی بوو پیش ئه وهی نهخوشی به کی ته شه نه
 بکات و بلوو بیته وه ئه وه ئه کاته به دوورخسته وهی ئه و سولتانه
 سوود ده که بیتت ، ده نا پاش بلوو بوونه وهی نهخوشی به که ئه و ههولده نه
 بئ سوود بئ هوده به ۰۰۰

جاله پاستیدا سهرده می ئیام سهره ندی ئاوی لئ به سهر
 هانیوو ، نهخوشی ده روونی و دنیا به رستی له ناو زاناکان و سولتانا
 بلوو بژوه و ته مجا به ناو خه لکیشدا ته شه نهی کرد ، ئیر لایردنی سولتان
 چ که لکئ ده که بیتت به ته نها ، بویه ئیامی زاناو زیر زوو ده رکئ به م
 مه له به کردوو ده رده که یانی ده ست نشان کرد ، ته مجا دهستی
 به کاره نوینکاریه که ی کرد ۰۰ ئه و تا پنگای لایردن و شوپش
 به رپا کردنی نه گرت به ر ، وه کو هه ندیکی تر که ته یاتوانی چاره به کی
 ئه و ده ردو گیر و گرفته بکن ، به لکو پنگای چاره سهرکردن و
 چا کردنی گرت به ر به مەرچیک له م کارهیدا زاناو سولتانی لئ بئ بهش
 نه کرد بوو . ته مجا که ئی سهرکو توو بوو .

ته مجا ئیام ده لئ :-

منی هه زار که خاوه نی بشوویه کی که م ، یم خوشه
 به شداریتان بکه م و له پشوانی پژگاری خوازانی ئیلام بم ، به لکو
 به هه موومان بتوانین شه ریه نی موحه مه دی سهر له نوئی دامه زرینه وه و

بلاوى بکهینهوه ، تا موسلمانان لهو غهريپي و يي بايمخي به پژگار
بکهين (۱) .

له نامه يه کي ترده به (السيد فرید) ده لني :

موسلمانان ي ئيمړو غهريپن و له گيروگرفندا ده زين کهنشي ئالو
بهيت لهم دهرياي غهريپي به پژگاريان ده کات . ښه مېر صلى الله عليه
وسلم ده فرموي (مثل اهل بيتي کمل سفة نوح من رکبها نجا ، ومن
تخلف عنها هلك) (۲) .

تيوش هموو هيمهت و توانايه کنان ئاراسته ي ئمو ئامانجه مه زنه
بکدن ، تاوه کو ئمو بهخته وهريپه مه زنه تان ده ست بکهويت ، خسواي
گه وره هموو چه شته پلو پايمو سولنايکي يي به ختيون جا نه گهر
يتو شهره ي نه سېو به ختيازي ديا کو بکه نه وه . ئوا هموو
به ختيازيه کي دين و دونا کوده که نه وه ، هزار بکي وه کو من نياري
گفتوگوي هيه له گه ئاندا سه بارهت بهم کاره و ، مه به منيش نه وه يه
لايه نگيري شهره مني ئسلام بکات و په واجي يي بدات بويه يي
خوشه به ئاماده بووني له لاتانا گه وره ي کهن (۱) .

له نامه يه دا ئيمام ته واضميکي ته و او ده نوښت له ئاسي (سيد
فرید) داو مه به ستی نه وه يه سه رنجي پابکښت ده نا ئيمام خوي زور
چک ده ناسي و ته ویش چاک ده ناسي ، له پانيدا ده به وښت (سيد فرید)
بکاته هوو که نالک بو په پښه وه ي ئسلام و گه بشتي به سولنانو

(۱) همان الرسالة رقم ۴۷ .

(۲) رواه الطبرانی والبخاري وغيرهما عن ابی ذر (رضی الله عنه) .

(۱) الرسالة رقم ۵ / للمجموعة الاولى .

دەست و پىۋەندەكانى ، جا سېفەتى تەواضع جواترەن سېفەتە كەينىۋىستە
 لەبانگەردا پىت نەك خۇى فەرز كات بەسەرخەلىكىداو خۇى
 لەوان بە زانائە بداتە قەلەم و ھەموويان بە چاۋى سوك سەير بىكات ،
 چونكە مەروۇف ھەر جۈتەك پىت عىزەتى نەفى ھەيەتتى خۇش بە
 بەكىكى تر خۇى بەسەردا زال بىكات و بە چاۋىكى تىزىمىر لە خۇى
 سەيرى بىكات ، بە تايەتتى كەمىك پەۋى بەيەنك بگەتتى پىۋىستە ئەم
 سېفەتەى تېدا پىت و لەم پىنگەيەۋە دلى خەلىكى بىكاتەۋە بۆ ۋەرگرتى
 بەيامەكەى ۰۰۰ دەنا تېبە دەزانىن ئىمام تاج پادەيەك شەارەزاۋ
 لى ھاتوو ، بلىمەت و زانا بو ، كەچى بانگەۋازەكەى بەو شىۋەيە
 نەبوۋ خەلىكى بۆلاى خۇى بانگ بىكات و شىۋى بگەون ، بەلىكو
 بانگى دەكردن ئىسلام زىندوو بگەنەۋە خۇشى ھۆبەكە لەو ھۆيانەى
 خەلىكى لە ئىسلام تىزىك بختەۋەۋ خۇى بە نىشانەرى قورئان و
 خىزمەت گوزارى ئىسلام دەزانى ئەو نەرم و نىايەى نواندوۋىتەى لەبەر
 خاترى خۇى نەبوۋە بەلىكو لەبەر نەرم كەردنى ئەوان بوۋە بۆ ئىسلام .

لە نامەى سىيەمدا بۆى ناردوۋە تىايدا دەلى

(گەۋرەم بەپىز : ئىلام لە ئىمپۇدا لى قەۋماۋو غەرىبە ، ئەگەر
 ئىمپۇ بەك دانە فىلس لە پىناۋى بەھىز كەردن و لاىەنگىرى ئىسلامدا
 خەرج بىكرىت ، لە جىاتى مىلئەنەھا دىنار دادەنرىت ، كىيە ئەو ھەلۇ
 بەجەرگەى بەم كارە ھەلدەستىت با پىيىن ؟ ئەو كاردى مەروۇف پىتى
 ھەلدەستى بۆ بىلاۋ كەردنەۋەى ئاين و پىشگىرى ئىسلام ، لە ھەموو
 سەردەنكىدا كەردەۋەيەكى جوان و خۇشەۋىستە ، بەلام ئىمپۇ كە
 ئىلام غەرىب و پى كەسە ئەۋا ئەو كارە جواترەۋ خۇشەۋىستە ،
 پىنەبەر صلى الله عليه وسلم دەفەرموتى : (انكم في زمان من ترك

منکم عشر ما أمر به هلك ، ثم يأتي زمان من عمل منهم بشر ما امر به نجا (۱) . پرووده کاته صحابه کان و ده لئی (ټپوه له زده ماښکدان هر کابښکان ده فرمان لهو فرمانانهی ثمري پي کراوه وازی لسي ټيټي دوزخه یه ، پاشان زده ماښک دېت هر کابښکان ده فرمان لهو فرمانانهی ثمري پي کراوه جي به جي بکات نهو (بههشتي به) .

کسی دووم که ټیامی سره ندي هلې بزارد پوو (رکن الدولة) مه غولی (خان اعظم) به نازناوی (کوکه) ، ټیام نلمه به کی بو ده تیرئ و نیاید ده لئی

• خواي گموره پشتگيرتان بکات به سر دوزماني ټيسلام سرتان بخات له ټيماي بهر زکړدنه وي ټيسلام ټيغمبر صلي الله عليه وسلم ده فرموي : بدأ الاسلام غرباً وسيعود غرباً كما بدأ فطوبى للغرباء (۱) . . غهربي ټيسلام گه شتو ته راډه يه که له ولاتدا ، کافران دم دريږي ده که نه سر ټيسلامو گاته به مومنانان ده کهن ، هيچ شرم نايانگري کاتي کافر ټي خويان ناشکرا ده کهن ، له بهرامبر نوموه مومنانان ناتوان ټيسلامه ټيه کی خويان ده رخمن ، به لکو گاته يان پي ده کهن و زده پيان ده کهن ، پاشان ده لئی :-

• ټيمه ټيمړو پووني پيروزي جهانبان به نيمه ټيکی گموره داده ټين ، جگه له ټپوه ، ټيمړو شاسوار ټيکی تر نابين بهر په رجي دوزماني ټيسلام بدانه وه ، خوا پشتگيرتان بکات و سرتان بخات فرموده به کی ټيغمبر صلي الله عليه وسلم ده فرموي : لن يؤمن احدکم

(۱) رواه الترمذی ، وقال حديث غريب .

(۱) رواه مسلم .

حتى يقال انه مجنون ، (۱) • ئەگەر ئەو شىتتى بە ھاندەرەكەى زۆرى
 غىرەت بىت بۇ ئىلام ، لە كەينكى تر دا ئاينىن جگە لە دلۇ
 دەروونە بە جۆشەكەى تېودا نەبىت ، زۆر سوباس بۇ خوا ، ئېمۇ
 پۇز پۇزى پاداشنى زۆرى پى بابەخە لەسەر كزدمە بەكى بچوكى كەم
 نرخ ، ئەم ھەلەى جېھاد كەردن بە وتتى خەق و راستى لە دەستى خۇنان
 مەدەن كە خواى گەورە بۆى پەخساندوون ئەویش (جەھاد الاكبر)
 ئەم ھەلە بە دەست بېتىن و بلىن (هل من عزيد) ، ئەویش بزانن ئەم
 تېكۆشانە بەزمان ، بە ئايەتى لەو كاتەدا زۆر پىرۆزترە لە تېكۆشان
 بەشېرو تېر ، ھەر تېمەى ھەزارو بەك كەوتووین لەم نېمە بىت بەش
 بووین : (هيثاً لأربان النعم نعيمهم وللعاشق المسكين ما يجرع) با خاوەن
 نېمەتان ئەو نېمەتەيان بۆشن و عاشقانى داماویش ئەو ئالى بەيان
 بچىزن •

ئەو پىنگاى ئەو گەنجە شاراو بەمان نىشان دای ، ھەرچەندە
 من نەتوانم بە دەستى بېتىم بەلكو تۆ بىتوانى بە دەستى بېتى • ئىمامى
 سەرھەندى خۆى خاوەنى مەسەلەكە بەم سەرى بەتەكە بە دەستى
 خۆيەتى ، كەچى لە نامەكانىدا واى دەردەخات ناتوانى ھېچ بەكات و
 ئازايەتى و چاپوكى دەداتە پال ئەو پياوانەى نامەى بۆ ئاردوون ، لە
 پاستىدا ئەم كاردەى جواترین شىوازە دەپنوئى چونكە ھاندەيكى ئەوانە
 دەبانىكەت بەخاوەنى مەسەلەو لى پىرسراو پىان زياتر دەكات و دەمەارى

---

(۱) زەھەبى لە تەلخىسە دەلىلى (صحیحہ) رواہ الامام احمد فى
 المسند وابن حبان فى الصحيح • لەفزی ھەدىسەكە لە موستەدرەكەدا
 دەرى ھىتاوہ دەلىلموئى (اكثر ذكر الله حتى يقولوا مجنون)
 ص ۴۹۹ ج ۱

به‌زده بیان ده‌جولیتی له لایه‌کی تریشه‌وه نه‌فی خۆی ده‌بارتزی ل —
 ریایی و له‌خۆبایی بوون جووره ته‌واضیکیش له ئاستاندا ده‌نویتن تاوه‌کو
 زیاتر له خۆبایی نزیک بکاته‌وه ، نه‌وه‌تا هه‌مان ئاکار دووباره ده‌کاته‌وه
 له نامه‌یه‌کی تردا که بۆ (خان جهانی) ناردووه و تاییدا ده‌لی :

• نه‌گهر بێتو له نێوان نه‌و پایه به‌رزهی هه‌تانه‌و په‌په‌وی کردن به
 شه‌ریعه‌تی ئیسلام ، کو به‌کێشه‌وه نه‌وا نه‌مانه‌تی ینغه‌سهرات که یاندووه
 له پوون کردنه‌وه‌ی ئابین و بلاو کردنه‌وه‌ی ، جا تبه‌ی هه‌زار نه‌گهر
 بۆ ماوه‌ی چه‌ندین سالی دوورو درێژ هه‌ول به‌دین ناگه‌به‌ توژی بازیک
 ئیسلامی له نمونه‌ی تبه‌و . . خه‌لکی نرخی نه‌و نېسه‌ته نازان ، خوای
 گه‌وره به‌ تبه‌وی به‌خشیوه ، نه‌ترسم تبه‌وش نرخی به‌های نه‌و نېسه‌ته
 نه‌زان کاتی سولتانی معزن (جهانگیر) کوئ له فه‌کانت بگه‌رت به‌جوانی و،
 هه‌فی خۆی بداتی . نه‌م هه‌له چه‌ند خۆشه ، که به‌ ده‌ربه‌رینکی ئاشکرا
 یان به‌ ئیشاره‌ت وته‌ی هه‌ق به‌ سولتان پابه‌گه‌یتین نه‌و پراستی به‌ی که
 نه‌هلی سوتنه‌و جه‌معه له‌سه‌ری ده‌پوژن ، خوای گه‌وره ستایش نه‌و
 تیکۆشانه‌یان ده‌کات ، هه‌ر کاتی گونجا به‌ وته‌ی نه‌هلی هه‌ق لێ یان نزیک
 بیه‌وه ، هه‌میشه چاوه‌پوانی موانه‌به‌یه‌ک بن و به‌ هه‌لی بزاتن تاییدا یاسی
 ئابین و شه‌ریعه‌تی ئیسلام ده‌گرێ ، تا نه‌و هه‌له به‌ده‌ست به‌تین ئیسلامی
 یا ئاشکرا نه‌گرێ و کوفری بوجه‌لی تیدا ده‌رئه‌فرێ ، (۱) .

جگه‌ له‌م نامه‌ ئیلامی سه‌ره‌هه‌ندی نامه‌ی تری زۆری ناردووه . بۆ
 پیاوانی تری ده‌ولت ، به‌کیکی تر له‌وانه (الاله یك) ی والی ناوچه‌ی
 (به‌هار) و هه‌مان بابه‌تی بۆ نویسه‌وه تاییدا ده‌لی :

(۱) الرسالة رقم ۶۷ المجموعة الثانية .

(خوی گهوره ، نمونهی تیوه و پارێزه‌رانی ئیسلام زیاد کات ،
 تزییکه‌ی سه‌ده‌یه‌کی ته‌واوه به‌سه‌ر غه‌ریبی ئیسلامدا تیه‌پویه ، باری
 ناله‌باری لهم ولانسه‌دا گه‌شتۆته پاده‌به‌ك ، نه‌هلی کوفر هه‌ر به‌وه‌نده
 پازی نابن به‌ کافریتی که‌یان کاربکه‌ن ، به‌لکو ده‌پانه‌وێ ئه‌حکامه‌کانی
 ئیسلام به‌ ته‌واوه‌تی له‌ناوه‌رن تا به‌ هه‌چ جو‌ربه‌ك جیاوازی له‌ تیوان کوفر و
 ئیسلامدا نه‌بینی ، کار گه‌شتۆته پاده‌به‌ك ئه‌گه‌ر موسلمانێك یه‌مۆیت
 دروشمێك له‌ دروشمه‌کانی ئاینه‌که‌ی وه‌ك سه‌ربه‌ڕینی مانگا ده‌رخست
 ئه‌وا به‌ کوشتن و خنکانه‌ن سزای ده‌دری) (١) •

له‌ نامه‌یه‌کی تردا که‌ بو (صدر الجهان)ی ناردووه‌ و به‌گه‌یکه‌ له‌
 گه‌وره‌ میرانی ده‌وله‌ت ده‌لێ نه‌ (من له‌و پڕوایه‌دام که‌ یشه‌وایانی
 ئیسلام و زانا‌یانی پایه‌ به‌رز خه‌ریکی لایه‌نگیری ئایینی پیرۆزن و به‌هیزی
 ده‌که‌ن و بشتگیری لێ ده‌که‌ن بێنای پێگای پاست دروست ده‌که‌ن و
 واخه‌ریکه‌ن ته‌واویشی بکه‌ن - به‌ نه‌ینی و ئه‌شکرا - جا ئێتر ئه‌م هه‌زاره
 به‌ك که‌وته‌ به‌ پێوست ناکات خۆی ماندوو بکات و قه‌ه درێزکاته‌وه‌ و له‌وه
 زیاتر بێت) (٢) •

---

(١) الرسالة رقم ١٨١ •

(٢) الرسالة رقم ١٩٤ •

ههق نیه نهم ههلهیه دووباره بگریتهوه (۱) :

له ئاکامی نهم ههول و تیکۆشانه بهردهوام و لهسهرخۆیییهی ئیمام ما
 نهو کاته خۆش و پر له مزدهیه هات که سولتان جیهانگیر یابدا ههستی
 بهههلهی خۆی کردو ، بهیاری دا به پێی یانسی گشتی حکومەت و
 ئیداره ، لیژنهیهک له زاناکان پێک بهێتی بۆ پاوێزکردن سهبارهت به
 کارو باری ئایینی و دوورخستهوهی ولآت لهو ههلهو گیروگرفانهی لهم
 پرووه تێی کهوتبون ، داوای له یادیانی ئاین بهروه رانی ولآت کرد
 به شونین زانیانی له خوا ترس و دڵسۆز بکهێن و بیان هێن بۆ ناو
 کۆشک و هانیان بدمن ٧ له کۆشکدا به بهردهوامی بپێننهوه ، ده ربارهی
 مههلهکانی شەرع بدۆن و سهبارهت به بابتهکانی ئاین فهتوا بدن و
 پێنماییان بکهن .

کاتی ئیمام سه رههندی به مهی زانی به پێی نهو حکمەت و
 پێش بینی به ئیمانی و به سیره تهی پێی به خهرا بوو ، پتی لادانی دهولەتی
 یشوو و ، میژووه که یشی ده زانی له کۆنایهوه له چ کایه کدهیه و
 هۆیه کانی زۆر جاک ده زانی چییه ، بۆیه لهم کاره پاجله کی له جیاتی

---

(۱) رجال الفكر والمصوة / الامام السرهندی .

ئەوئى بىم ھەوالە دىلخۆش بىت - لە پەوالەتدا - كەچى زۆر دىل گران
 بوو ، ھەر لەبەر ئەو پوو نامەيەكى بۆ مىر (السید فرید) و نامەيەكى
 تریشى بۆ مىر (صدر جهان) نارد ، تايىدا پىتى وتبۇون :

• بۆ خوا داواتان لى دەكەم ئەم ھەلەيە نەكەن ، يەك تاكە زانای
 خودا ناسى دىلئۆز ھەلئۆزىن ، لە جىاتى ئەوئى كە چەند زانايەكى
 ظاھر ھەلئۆزىن •

لە نامەيەكى تردا كە ئاراستەى (السید فرید) ى كەردووە دەلىق :

(خۆاى گەورە لەسەر پىنگەى بلوو باپىرانى ھەلئۆزان دامەزراواتان
 كەت ، وەكو پىستومانە سولتان بەھۆى ئەو قىطرە پاكەى و
 خۆشەويىنىيەى بۆ ئىسلام ھەيەتى فەرمانى پى كەردوون چسوار زانا
 ھەلئۆزىن بۆ ئەوئى لە كۆشكدا بىتئەووە مەسەلەكانى شەرع ھەروە
 بكەنەو ، تاوەكو ھەر كەردەو بەك يان خوكەيك لە سولتانەووە دەردەچىت
 پىچەوانەى ئەحكامەكانى شەرىعەتى ئىسلامى پىرۆز نەيت ، ھەزاران جار
 سوپاس بۆ خوا ، ھىچ مەزەيەك نە لەم مەزەيە مەزىتريئەت بۆ موسلمانان ،
 ھىچ ھەوالەك نە لەم ھەوالە خۆشتر بىت بۆ خۆش كەردنى دلە
 پىندارەكانو نەعزى باران ، بەلام منى ھەزار ناچارم لەم بارەيەو لەگەتتا
 بدوئم ، داواى لى بوردتان لى دەكەم •• ئەوئى دەمەوئى بىلئم ، ئەوئە
 وئەى ئەم زانا تايىن بەروەرانەى خۆيان لە خۆشەويىستى پىسە پايسەو
 سولتان بەرزتر پابگرنو جگە لە لاىەنگىرى ئىسلام و سەرخستى تايىن و
 بلاو كەردنەوئى شەرىعەتى پىرۆز ھىچ خەينكى تريان نەيت ، زۆر كەمو
 دەگەنن ، جا ئەگەر ھاتوو يەكەك لەم زانايانە مەيلى بەرەو پايسە
 بەرزى بىت ئەو ھەوئ دەدات فەزىل و بىلمەنى و لى ھاتووى خۆى
 دەرىخات ، بۆ ئەم كارەينى مەسەلەكانى خىلاف دەھىتە كاپەووە دەبەوئەت

لهو پښگه يوه خوږى له سولگان نزيك بکاته وه نا پږى لى بگریت و پایه
 بهر و بکاته وه ، نه مېش د پټه هوږى ټيکدانى ټايڼ و شتواندى و توشى
 مېترسى دهکات ، هره هوږى هم چه شته خيلافانه بوو له سده دکاني
 پوړو وړودا له نيوان زاناکاندا کاره ساتى ناخوش ووویداو ، ديسا به
 جارېک توشى چهره مېرى هات ، جا نه گهر پټو واکمن ، همدان
 مېترسى دهگه پټه وه د پټه هوږى شيرزه کردنى ټايڼ ، چ جاس
 پشگيرى کردنى و چمپاندى !... په نا به خوا لېم ووویداو وه ، له
 فيته زانای خراب ، له جياتى نه وهى چوار زانا هه لېزىڼ چاکر وایه
 پهک زانا هه لېزىڼ ، چونکه نه مېيان گونجاو ترو له بارتړه به تايېتى
 نه گهر له زانايانى ټاخيرت بهر وه پټ د پټ چى له وه چاکر پټ ،
 جا نه گهر له زانايانى ټاخيرت بهر وه د پټ نه کپوت ، باله چينى
 زانايان په کيک هه لېزىڼ که حالى له هه موويان چاکرو فزلى زياتر
 پټ « فسا لا يدرك کله لا یرک کله » له پاستيدا هم ياسا مېنتقى بهى
 که نېام لېمېرى پوښتو وه له بانگه واژه کېدا له هه موو سهره مېنکا
 نيوتې بانگه راڼى پښگای خوا له سهرى برقون ، نه گهر خيرو چاکه
 هه مووى به ټيکراڼى د پټ نه کپوت ، هه ندېکيشى د پټ بکپوت هره
 بله ، چونکه « وازه ټان له کارېک که هه موو چاکه ټيډا نه پټ و
 هه ندېکى ټيډا پټ نه وه وازه ټانه به جارې لهو کاره نه وه هه ندې
 خېره ش له کيس د پټ ، وهک نه وه مېه لى د پټ (عدم الرضا بالقيل
 اقل) پاڙى نه بوون به گم گمتره ... نه وه تا د پټ نه گهر زانايه کى
 چاکى لمخواترس د پټ نه کپوت يا په کيکى تر پټ هه رچه ندې نه وه
 خاېه تانهى هه موو ټيډا نه پټ به لکو هه ندېکيشى ټيډا پټ پاشتره
 له وهى هره به نه واده نى واږى لى به پټى و کاره که پټ به هه مېه مېکى و
 تازاوه چيى ... نه نانت پښه بهر صلى الله عليه وسلم لېم هم

پاستی یه بوو که پازی بوو به سولخی خوده یسه به پوالهت بریاری
 به یمانه کئی له گهډل قوپه پیش زور بهی به رژه وندی کافرانی تیدا بوو ،
 به لام پاشان له نه جامدا ده رکوت که به رژه وندی موسلمانانی تیدا
 بوو ته ماشا ده کئی کاتی دنوسی بسم الله الرحمن الرحيم له سر
 به یمانه که کافران پازی نابو و ده لین ته گهر ټیمه پاوه پمان به مهی تو
 کرد ټیر ټیمه به یمانی جی ده به ستین له گه لئا که چی ټیمه بهر صلی الله
 علیه وسلم چیان وت پازی بوو . ده لین شوپشگیریک به یمانیك له گهډل
 دوژمه که یدا ده به ستی لهو به یمانه دا زور مه رجی قورس له سر
 شوپشگیره که داده یتیم هم هر پازی ده یتیم . پاشان خه لکی و به
 تایه تی شوین که وتوانی و تریکه کانی ته مه به سر شوپی داده نین بو
 نهو شوپشگیره و ده لین به زیوه ، وای بو لیک ده ده نه وه که هم
 شوپشگیره سر کاروانجی بووه و شمشیریک یی به بو پاراستی نهو
 کاروانه و گه یاندی بو جی و مه به ستی خوی و نهو نامانجهی مه به ستی به تی
 ته جا ده لین له پینگا جهرده پئی یی ده گری و داوای شمشیره که
 ده کاو لئی ده ستینی هم قسانهی خه لکی و کو جوړه گاته یی کردنیک
 گاته یان به شوپشگیر ده کرد : نه میس له وه لامدا یی و تن قسه کاتسان
 پاسته ، ته گهر نهو شمشیرم نه دایه به و جهرده به نهوا هر له نیومی پینگا
 به کم ده گوت و نهو ده توانی کاروانه که بگه ټیمه جینگای خوی چونکه
 نهو جهرده به خویشم و شمشیره که شو کاروانه که شی ده برد ، نهوا من
 شمشیره کم دایه ، تا کاروانه که به به سه لاهه تی بگه ټیم و نامانجه که ټیمه
 دی نهو گاته ده گه ټیمه و شمشیره که و هر چیس یی به تی لئی ده سه من
 جا گرنگ یه هم شوپشگیره له سر هق بووه یان ناهق ، چونکه
 ته گهر هوو و سیلهی پاست به کارهات هر چه نده ناهه قیش یتیم ده گاته
 نامانج به لام ته گهر هقی یی و یه وئی له پینگای هه لهو هزو

ۋەسىلەى ناھەقەۋە يىگەننى ھەرچەندە ھەقىقىي يىت ھەر ناگات ،
تەنابەت ئەگەر ھەق ناھەق دۇر بە دۇرى يەك ۋەستان ھەر كائىنكىن
پىنگىلى پراستو پەۋان بە كارىننىت ئىۋە ھەرگەۋتوۋە بە چاۋپۇشىن
لەسر زاتى ھەقەكەۋ زاتى ناھەقەكە ، ۋەكو مامۇتا سەبە نورسى
دەفەرەمۇى

(ھەرۋەكو مەرج نە كە ھەموۋ ۋەسىلەيەك لە ۋەسىلەكانى
ھەق ، ھەق يىت ، ھەرۋاش مەرج نە ھەموۋ ۋەسىلەيەك لە ۋەسىلەكانى
ناھەق ناھەق يىت ، كەۋاتە ئەنجام ۋەسىلەيەكى ھەق (ھەرچەندە لە
ناھەقدا يىت) ھەردەكەۋىت بەسر ۋەسىلەيەكى ناھەقدا (ھەرچەندە لە
ھەقدا يىت) (۱) .

كەۋاتە يىۋىستە بانگكەرانى پىنگىلى خوا يىش ئىۋەى ئەۋ ھەقى
يىيانە يىگەنن دەپى پىنگاۋ ۋەسىلەى ھەقى بۇ بدۇزنەۋە بۇگەياندنى
كە بەسترايىتەۋە بە مەرج ۋارو دۇخو كاتى سەردەم ، نەك ھەر
ئەۋەندە بىلىت ھەقم يى بە ھەر جۇنىك بوۋە دەيگەيىنم . . . چۈنكە بە
كۆي كىردنى ياساى زىيانو بوۋنەۋەدە يىۋىستە بۇ سەركەۋتن لەم دىنبايەدا
ھەر ۋەكو چۇن بە كۆي كىردنى ياساى شەرع يىۋىستە بۇ سەركەۋتن
لە پۇزى دوايىدا . . . ھەرۋەكو مامۇتا نورسى دەلنى ھەر ۋەكو
چۇن كۆپرايەلىۋ ياخى بوۋن ھەيە سەبارەت بە فەرمانەكانى شەرعى
ئىسلام ، ھەر يەۋ چەشە كۆپرايەلىۋ ياخى بوۋن ھەيە سەبارەت بە
فەرمانەكانى ياساى بوۋنەۋەدە زىيان . ھەر ۋەكو چۇن كۆپرايەلىۋ
يى كۆيى يەكەم لە دوا پۇزدا پاداشتو سزاى ھەيە - ھەر بەۋ چەشە

(۱) حقائق الايمان / يدبع الزمان سميد العورسى .

گوته را به لَو بڼه گوتی یاساکانی بوونه وورو زیان زوره ی چار سزاو
پاداشتی خزی له دنیا دا ودره گرته وه (۱) .

لیردا پروون بۆوه که یمامی سره نه ندی چۆن وستیو ته ی پښگا
و میله ی هغو و پخوا بگریته بهر له بانگه وازه کېدا له ټاکامیندا
سره که وتی به ده ست یمما ، هر چه نده هه موو بهری ټکوزانه کې به
چاوی خزی نه دی له زیاندا ، به لَام گرنگ نه و به که توه که ی
چاندو هه ندیکشی به ختو کرد یتیر به جتی هشت بۆ نه و که سانه ی
خزی به ده ستی خزی په روه رده ی کرد پروون و پښگا به نامه ی که یان دنی
کاروانه که ی بۆ داپشتن و بۆیانی ده ست نشان کرد . پاشان له هه مان
نامه ی که بۆ (السید فرید) ی نارد ووه ده لئی :

مه به ستی من نه و به که هیچ نه کهن تا چاک لیکي نه ده نه ووه لئی
ورد نه بنه ووه ، چونکه پاش جتی به جتی کردنی یتیر هیچ داد نادات به
فریا ناکه ویت ، من له پاستیدا زور شه رمه زارم له قسانم که له گهل
خاوم دل و د پروون پاک و زیره ک و بلیه ټکی وه کو جه نابان ده یکم ،
به لَام چونکه نه مه هوی به ختمه وری مه بۆ به زور به په رۆشم بۆ نه م
واتانه (۲) .

جگه له و پیاوانه ی یتشو که باسان کردن و یمام سره نه ندی
نامه ی بۆ ناردون له خامه په نځینه که ی خوین و فرینکی ده تکان بۆ
غهریبو که ساسی و یت که سی یملام له و سرده مه دا .

یمام نامه ی تری په روه رده یی و پاست کرد نه ووی زوری نارد ووه

(۱) هه مان سرچاوه ی یتشو .

(۲) الرسالة رقم ۵۳ / المجموعه الاولى .

بۆ گەورە پیاوانى دەولەت ، تايىدا بابەتى پەرورەردەو سەلوكو
گېروگرفتى تەرىقەتى پوون كەردۆتەو ، ئەو نامانەش نىرراون بۆ
(۱) عبدالرحيم خان خانان (۲) قلىچ خان الاندجانى الاكبرى (۳) خواجە
جهان (۴). ميرزا دايراب ابن خان خانان الجهانگىرى (۵) شرف الدين
حسين البخشي .

لە نوسىنى نامەكانىدا وا دەردەكەوت ، ئەم گەورە پياوو مىرانە
ئىمام سەرھەندىيان زۆر خۆش ويستىد ، زۆر پىزيان لى گرتى ،
ھەر وەكو چۆن شىخىكى پابەر بۆ مريدەكانى خۆى دەنوسى ئاوا نامەى
بۆ ئەوان نوسىو ، ھەلەكانىانى دەست نشان كەردووە ، ئامۆزگارى
كەردوون ، لە نامەكاندا ئەوئەش دەردەكەوت كە ئەم مىرو پياوانە كەم و
كوپيان نەنەواندووە لە ئامۆزگارى كەردنو سۆز بەخشىن بۆ ئىسلام ،
تا تەوانىوانە بە ھەمويان ئەو ئامانجە مەزنە بەدەست بەتىن .

كارىگەرئىتى ئىمامى رەببىانى

ئەوئەى تا ئىسا باسان كەرد پەيوەندى بەو ئىكۆشەنەو بوو كە
ئىمام لە پىنگەى مېرەكانەو كەردووبەتى ، ئەو نامانەى پەيتا پەيتا
دەنارد بۆ مىرانو پىلوانى . دەولەت و ھانى دەدان بۆ ئەوئەى ئىسلام
سەربەخەن و پارىزگارى ئابىن بىكەن و سولتان بۆ پىزگرتى دروشمى
ئىسلام و جى بەجى كەردنى شەرىعەتى ئىسلام ئاراستە بىكەن ، ئاوەكو ئەو
وەزە خراپو ئىكچووئەى تىدان چاكى بىكەن ، ئەو نامانەى لە جۆش و

---

(۱) رجال الفكر والدعوة / الامام السعدي / ابو الحسن الندوي

خړوښ و هممه سته دده پان گرماندو دده پان پروسکاند له هیزو غیره تدا به تاو شه پوښان دده ، له نهرمي و خوښ کوفتاریدا خهړک بوو ده توانه وه نهم ههول و ټیکوښانه ی له پښکې نامه کایاښه وه بهزایه نه چوو بو ته واو کړدنی نمخستو به چي هتانی دهوره کي ، نه و نامانه ی بو هدر کاینکیان یراوه دهوری خو ی دیوه ، به تابه نی کاري زوری کړدونه سر میر (السید فرید) که به دهورنکی گرنگو سره کي و سرکه وتوانه هه لسا بو کوپنی دهلوت و سرله نوی ثارسته کړدنی بهره و ټیلام .

تا نه و کاتش هشتا له دهورونی سولتان جهانگیردا گوپانیکي به پرتی وا پرووی نه دا بو که له پښک و پشه وه بوو پیت ، نه و گوپانه ی نهم کاره گرنگه معز نه ینوښتی پی به نی بو گوپانکاری به کي نه و تو ولات له سره روښه وه بگوپی و پوحي ټیلامی بکریتمه به به ریده ، نه و پوحي سدان ساله نهم ولاته و دانښتوانه کي چاوه پوانښته . . . نه و ی که له هه موو کس ټانکرایه کمښتی سولتان خو ی له پزنی پاشه به تیدا پتی سره کي داگیر ده کات و جهمه ریکه ټیکرای ده زگساو دامه زراوو پښکخراوه کانی دهلوت به دهوریدا دسوپرتمه ، نه و کړ نیازیکي پی یان شوپن فکر به ک پکه و پی . یاخود که ښکي خوښ بوئ ، یاوه کو باوه پی به یاوړیکي خودا ناسی دلسو ز پی و پزور شکوی نسوی له دلدا پی و ، مثانه بکاته سره راستی و باوه پی به دلسو زی نه و که به هتانی ، نه و نه و که به ماوه ی هه زاران میل له جهند ساعات و خوله کیکدا ده چپیت ، موسته چیل ده کاته مومکین و به لکو ده یکاته کارنکی واقعه (۱) .

---

(۱) الامام السرحندي / ابو الحسن الندوي .

جا جهانگیر تاشو ساتمش پله پایهی ئیمامی له زانستو
خودا ناسیدا نه ده زانی ، چونکه لهو زاناو شیخانه نه بوو که هاتو جوژی
کوشتو کوژی پاشایانی ده کرد ، که واته چ پښگایه هیت
پاسته وخو به بوندی یوه بهستی ، تا کو بهرزی پله و سه زنی پایهی له
سنووری تواناو لی هاتو وی ده بناسی ؟ ۰۰۰۹ تا لهم کاته دا بوو چاره نوی
خوای گه وده هم کارهی چی به چی کرد . ته فیریکه عمه له
فهرموده که بهتی (عی ان تکرهوا شیئا وهو خیر لکم) ۰۰ پیوسته
به کبکی وه کو ئیمامی سه ره نه دی یازی خوژی بو سولتانو میرو وه زیرو
خه لکیش به گشتی ئاشکرا بسکاتو بزانی مه بهستی لهم بزوته وده
بانگه وازهی چی به ! تا وه کو تومهتو بوختانی وای نه خریته پال که
کاره که ی به سیاسیه کی پرووتو تاناجیکی دنیایی له قه لهم بدریت ۰۰
به لی خه لکی و میرو وه زیرو کان هموویان زانیان مه بهستی و تاناجی
ئیمام چی به ! زانیان تاناجی راست کردنه وده چا کردن و پهروه وده کردنو
که پانده وده یایی ئیسلامی پرۆزه نه که به شوپش و کوشتار به لکو
له ریچی تاشتی و تاشیش و پهروه وده کردنه ویت له پښگه ی قه ناعهت
چه باندنی ئیمانه ویت ، نه که له پښگه ی چه باندنی ده سلاتو خو
زال کردن بیت به زور ۰۰ که واته هم نیازو تاناجه ته نه سولتان
جهانگیره ماوه یی بزانی و له خو په وشتو په فشارو گوفتاری ئیمامدا
خو بنویستی نه که ته نه به قسه پرو پاگنده کردن !

جا ده بیت سولتان چون کاری تی کرایت :-

له پشه وده باسی به سه رهاتو چۆنه تی به ند کردنی ئیمامان کرد له
قه لای کوالباردا چون بو ، ههروه ها نه ومان باس کرد که چون له
توردو گای سولتاندا به ده ست په سهری ماوه ته وده ، مانه وده که یی ستر

شش مانگی خایاندوو ، له و ماوه یه دا یواری نه و ی پووه له گهل
 سولاندا هاو پیه تی بکات و هلس و کهوتی له گهل پوئتی و له
 مه له کانی تاین له گهلدا بدوی ، ثم هاو پیه تی و له گهلدا پوئتی
 نیامی زور به چاکی به سولان ناساندوو و ، په وشت بهرزی و تاکار
 جوانی و ددروون به هیزی تیدا به دی کردوو ، تاین بهروره کی به تینی
 لی پیوه ، به تابه تی له و هلوئسته یدا که به تاشکرا دهری خست
 سوجه دی درودی و نادای په سسی کوشکی له بهر دم سولاندا جی به جی
 نه کرد و نه یواند ، هدره ها مانه و ی له قه لای کوالاردا به چه شتیکی
 سه بهرزی و ددروون فراوایه وو ، سل که چ نه کردن بو سولان تا
 داوای لی یوردنی لی بکات و ، جگه له و ی به چاوی خوی دیدی
 هاو پیه تی و هلس و کهوتی چ کار تیکردنیکی هیه ! ددروونه
 خاونه کی چ دوریکی هیه ! هیزه پوچی به کی کارنکی وای کرد
 پو به سدان کافری مولمان ده کرد ، هدره ها مانه و ی له توردو گادا
 بو ماوه به کی دریز خایمن هه وو نه و زوهد و (تقف) دووره
 بهرزی به ی له دیناو ، زوری خودا به رستی و گرنگی دانی به
 ورده کان و زیکره کان چاوی که وت و ، پوچون و پایه بهرزی له زانستدا
 له دایشتیان و گفتو گو یان ینکه وه بو دهر که وتبو و . جا جیهانگیر فرمان
 په وای ده وله تیکی مه زن بو و سخاوتی ددروونکی خاوی بو ، زیره کو
 لی هاتو بو ، هلیکی وای بو ههل کهوتبو تا پوانی زور له میر
 زاناو شیخ پیاوای دیاو ماده بهرستان و ، پیاو چاکان و تاین بهروردان
 بنایت له سه رده می نه که بری پوکی به وه تا سه رده می فرمان په وایه تی
 خوی ، نه وای لی کرد بو مه له کی ناسینی ددروون و نه پیه تی
 خه لکی تیدا دروست بو بو ، نه و ده سی هه وو کهس ناکهوت

ئەگەر ھەيلىكى وا چاكي شارەزا بوونو پەخەنە كاري بۇ ھەل ناكەوت ،
تا بتوانى درۆو پاست لە بەكر جيا بىكتەو ، كەواتە ھىچ گوماسى
بىدا يە سولتان ، ئىمام سەرھەندى چاك بۆدەركەوتبوو لە چەشە
پياوڭى ترە ، زۆر زۆر لەو پياوانە جياوازە كە پلەو پايەيان لە
دەولەتدا بە دەستەو بوو ، كۆشكيان جوان دەكردو كۆپى زانستو
شەخايەتيان دەپازاندەو .

ئەو كارتىكرەنى كە لە ھاوڤىيەتى پىسۆزو خۆشەويىنى ئىمامدا
لەي كراو لەو پووداوەدا دەردەكەوت كە سولتان جەهانگىر خۆى بە
فەخرو شانازىيەو دەيگىرپتەو دەلئ : (لە پۆزى ۲۴ى مانگى
(دى) (۱) ھاتنە دەروە بۆ سەيرانو گەپان لە قەلاى (كانكرە) دا ،
ئەرمان كرد كە قازىو مير ەدلو چەند زانايەكى تر لە گەلماندا بن ،
بۇ ئاشكراكرەنى دروشەكانى ئايىنى ئىسلامو ئىسكەمەكانى شەرىعەتى
موحەمەدى ، بە كوردەكەى پاش پۆشتى فەرسەخك گەشتە سەر
لوتكە قەلاكە ، ئىمجا بە يارمەتى خوا ئەرمان كرد كە بانگ بەن ،
بانگ درا ، پاشان دواڭكم داو ئەرەم كرد كە مانگا سەر بېرن ، لەو
كاتەوئى ئەم قەلايە دروست كراو ئەمە پووى نەداو ، ئىمجا چووم
بە سوچەدا بۇ خواى گەورە ، وا يارمەتى منى داو بۇ كارڭ تا پىنا
بۇ ھىچ سولتانيك نەھاوتە دى ، پاشان ئەرەم كرد مزگەوتىكى گەورەو
بەرزو فراوان لە ئو قەلاكەدا دروست بكەن (۲) .

بەلئ پاش ئەوئى ئىمام سەرھەندى ئەمەنىكى دوورو درۆزى بەسەر
برد لە بانگەوازىو بەروەردەكردنو خزمەت كەردنى ئايىنو

(۱) پىنگەوتى سەرەتاي ربيع الاول ۱۰۳۱كە دەكات .

(۲) ھەمان سەرچاوى پىشوو .

له كەل هەزارى بەكەم له سەردەمى ئەودا بەيك دەگەن ، سەردەمىكى
پەختىرە بەرەكەت بوو بەرە بەرە بەرە چاك بوون دەچوو ، دەستەلانى
له سالى ۱۰۳۶ى ك دەستى پىن كرد بۆ ماوى سىو بەك سالى بەردەوام
بسوو ، باش وەفاتی ئىمام بە دوو سالى ، فەرمان پەروايسى
ولانى گرتە دەست ، گومانىش لەودا نە هەيشە پىزو نەكوى بۆ
ئىمامى سەرهەندى بوو بەگمورە تۆى پەوانبوو .

مىژوو نوسەكان هەموو بەك دەنگن لەسەر ئەوى سولتان شاھ
جەهان دەروون چاك بوو ، پىزى شەرىعەتى ئىسلامى له دالدا بوو ،
زۆر حەزى له دروست كردنى مەگەوت كردوو ، بە فەرزەكانى شەرع
دەستگىر بوو ، پیاو چاكانو زانايانى له خۆى تەيك دەكردەوو . پىشى
پىن دەبەستن ، ئەو ئادابو نەرىنە پەسى يانەى له سەردەمەكانى پىشودا
داهىترا بوون ، زۆر بەيانى لا بردو هەلى گرت . . سىر رىجەرد برن ،
دەلى سولتان شاھ جەهان دەبوست عەقیدەى ئىسلام زىندوو بەكەتەو ،
هیزو پىزى بۆ بگىرەتەو ، لە هەمان كاتدا دزى ئاينەكانى نر
نەدەوشتا ، بەلام باش ئەوى تەختى باشابەتى كەوتە دەست ، سوجدەى
درودى « التحية » كە سولتان ئەكەرى باپىرى داى مەتابوو هەلگرت ،
هەروەها بەكارەتەنى پۆزۇمىرى خواىى (التقويم الالهى) كە ئەكەر
دروستى كرد بوو ، له ناو خەلىكدا پەواجى پىزەيدا كردبوو كۆتایى
پىن هات ، فەرمانىكى گشتى سالى ۱۰۶۴ى دەركرد ، بە قەدەغە كردنى
زىو زەخوازى له نىوان مۇسلمانان و هیندوكەكان ، ئەم دەستورە لە
بەنجەلو كەشیردا پەلەو بوو بۆو و گراوو بە پەو (۱) .

---

(۱) الامام السرهندي / ابو الحسن النحوي .

پاش تيمې يوونی چهند سالتك بهر مردنی ټيمی سره نديدا
 مهليك (نورنك زيب عالمگير) له دايك دهې ، بهر مهليك (دارا
 شكو) دا زال. دهيت ، چونكه (دارا شكو) زياتر مهيلي بهلای
 (وحدة الوجود) دا بووه ټاپنی هيندوكيه كانی خوځ وېستوه ، بويه
 (عالمگير) شوې شيكي بهر دا كړدووه له بهر نه ختي پاشايه تي لای
 ده پلټ ، عالمگير برای داراشكو بووه ، به ناسنی ده تواتي بهر ريدا
 زال ټيت ، چونكه له په چله كی پاشايه تپه و بشگړو لايه نگرانی زور
 بووه زياتر. خوشيان وېستوه ، هم پاشا لاره پلويكي چاك و له
 خوا ترس بووه ، هم مهش جتي ده ستی ټيمی سره ندي پيوه دیله ،
 له كوپه كانی ټيمی سره ندي بهوه بوی ماوه تپه ، چونكه به هوی
 ته مانه بهر وده رده كي عمه لی و پوه شتی تپه و وده رده گریت و ده پكاته
 خزمه نكاری شريعت ، هم پاشا لاره كوپه زای مهليك نه كېره ، نه و
 نه كېره كه بووه هوی پوهاندي شريعت كه چی عالمگيري كوپه زای
 سر له نوځي زیندوی ده كاته ووه دروستی ده كاته ووه له هه مو نه زانی و
 كوتره واريه ك خاوتی ده كاته ووه ، (۱) .

(ذكاء الله الدهلوي) می میزوو نوس دلئی

(له سره رده می عالمگير دا ، هم ده رگرا هه رگاتی . مسلمانان
 جوونه لای سولتان ، هه ته و نه پيوسته كه بلن (السلام عليك) ،
 پيوست ناكات ده ستورو دابو نه ریتی كافران بنوین ، هه رده ها
 پيوسته له بهر حاكمو ميرایش هه هه مان ده ستور بگرته بهر له گهل
 تپه نه ندان و خه لكانی تریشدا .

(۱) موجز تاريخ تجديد الدين واحيائه / ابو الاعلی المودودي .

کوپانکاری تری زور کرد له پزینی ولاندا هه مووی بهرمو
 بسلام ناراسته کردو شریعتی ئیسلامی بهر له نوێ زیندوو کردهوه ،
 له نلوه نده کانی ئاییندا ، سولتان (نورنگ زیب عالمگیر) یان ناو نابوو
 (محی الدین) یانی زیندوو کهره وهی ئایین ، ههروه ها دکتور ئیقبال ،
 سولتان عالمگیر ده خاته پزیری نهو که به ناودارانیهی فهزلیان زور بووه له
 یانزگاری کردنی ئایین و موسلمانان و له ناو نه چوون و نه تواندنموه یان له
 ناو شارستانی هیندیه کاندایه .

دکتور ئیقبال زور مه دح و سه نای نوێخوازی هه زاری دووم
 ئیسلامی بهر هه ندی و ئیمام ولی الله الدهلوی و سولتان (محی الدین)
 عالمگیری کردووه ، ده ئی : من همیشه وتومه نه گهر بهتایه نهو کهسانه
 بکوشانه بهر کهوتوانه که یان نه بوایه نهوا بسلام له ناو ئایین و شارستانی
 هیندیه کان ده مێک بوو توایزووه . (۱)

ابو الاعلیٰ المودودی ده لێ :

جێ ده نێ ئیسلامی بهر هه ندی هه ره له وه دا کۆنه بۆته وه که
 حکومه تی هیندستان له بلوه نی کوفر ده ره ئتاو ، ته و زمی نهو فیتنه بهی
 خوار کرده وه که خه ریک بوو ئیسلام لهم ولاناندا یان و بلیش بکاته وه ،
 به لکو دوو شاکاری تری مه زنی کردووه :

یه که بیان نهو به بهر جا وهی ته سه وفی خاوتی له بختی و پی
 پک کرده وه که له پتی فه لسه فو په به نه ته وه خوی کشاند بووه
 ناویه وه ، ته سه وفی ئیسلامی په سه نی پاسته قینی هتایه وه کایه

(۱) الامام السرخسدي / ابو الحسن الندوي .

دووم سهرنجی به کی توندو تیزی کرد له ههموو ئهو دابو نه رسته
 جاهيله به تانهی له ناوخه لکیدا په واجی بهیدا کرد بوو، به هوی نزامی
 به بهعت و ئیرشادهو بزوتنه وه به کی گهته کردوی زیانده وه بو شوین
 کهوتی شهرهعت، به ههزاران له ئه ندامانی مشق پێ کراو و پاهیتراوی
 ئهم بزوتنه وه به، له ههموو لایه کی هیندستان و ولاتی ئاسیای
 ناوه پاست گه پاون، ههموو توانای خوێان خستنه کار بو چاکردنی
 په وشت و عه قیده خه لکی، ئا ئه وه به ئهو شاکارو کرداره مه زنه ی،
 که شیخ ئه محمدی سهره ندی له پێناویدا به نوێخوازی گهلی ئیسلام
 داده نرێ (۱) .

له کۆتاییدا، بیکوشان و خهباتی دوو خهلیفه مه زنه که ی ئیسمای
 سهره ندی و شیخ (محمد مصوم) و شیخ (السید آدم التوری) و
 جهندن خهلیفه ی تری خودا ناس و دلسۆزی ئیمام بهدی گرت و
 به رهه می خوی به مخنی، به ره به ره ولات له ماوه ی دوو سه ده ی یانزه و
 دوایزه دا بوو مه له ندیکی فیکری و زانستی و پویشیری . له ههموو
 لایه کی جهانی ئیسلامی به وه خه لکی بۆی ده هاتن و پرویان ده کرده
 هیندستان، ئا له سه رجاوه زانستی و پوچی به که به وه به به نی خوێان
 هه لکۆزن و به به روه رده ئایینی به که ی پێ یگه ن و یابانی سلوک له سه ر
 ده ستی شیخه کاتیان به رن و، هه دیسی پیرۆز له سه رده ستی
 مامۆستایانی هه دیس وه ربه گرن، له ههموو لایه کی ئهم ولاته دا
 مه له ندی ته رقه نه ی نوێکله و، مه له ندی زانستی دامه ز رتیرا بوو بو
 ئیروونی قورئان و ئه یینی پێتازی پشیمبه ر صلی الله علیه وسلم دوور و
 نزیک سوودیان له م مه له نده نه وه رده گرت .

(۱) موجز تاریخ تجدید الدین و احیایه / ابو الاعلی المودودی .

خەلیفەکانی ئیمامی سەرھەندی :

خەلیفە مەزنەکانی ئیمامی سەرھەندی ھەروا بە ئاسانی باسکردنیان کۆتایی یێ ناییت ، لە پاستیدا بەس بە تەنھا خەلیفە یێ گەشتوو ، ٢ تێگەشتوو، ٣ کە ھەریە کە یان مامۆستایەکی سەر بە خۆ بوون ، بۆ خۆیان و بە ھەزاران قوتابی و مریدیان بوو ، ژمارە یێ ٣ ھەزار تێپەری کرد بوو ، بە ھەموو لایەکی جیھاندا پلاو بوو بوونەوو ، ئالای بانگەوازیان ھەلسکرتوو ، بزوتنەوو کە ی ئیمامیان پلاودە کردوو ، ئیمام خۆی زۆر بە یانی نارد بوو دەرمووی ولات بۆ پەرودە کردو بانگەوازی و پێشایی و ، ھەندیکیشیانی ل ناوچە سەرەکی یەکانی ھیندوستاندا دامەزراند بوو ، بۆ جێ بە جێ کردنی ئەم خزمەتە مەزنە ، تێستاش بە ناوبانگرتنی ئەو خەلیفانە دەخەینە پوو .

- (١) شیخ (محمد مصوم السرهندي) •
- (٢) شیخ السيد آدم النبوری •
- (٣) شیخ احمد البرکي •
- (٤) شیخ احمد الديني •
- (٥) شیخ أمان الله اللاهوري •
- (٦) شیخ بدر الدين السرهندي •
- (٧) شیخ بدیع الدین السهارنبوری •
- (٨) شیخ حسن البرکي •
- (٩) شیخ حبيب البخالي •
- (١٠) الحاج خضرخان الافغاني •
- (١١) شیخ نیر صفيہ احمد الرومي •

- (١٢) شيخ طاهر البختي
- (١٣) شيخ طاهر اللاهوري
- (١٤) شيخ خواجه عبيد الله الميروف بخواجه خان
- (١٥) شيخ خواجه عبيد الله الميروف بخواجه خوردد
- (١٦) شيخ عبدالحى الصارى
- (١٧) شيخ عبدالواحد اللاهوري
- (١٨) شيخ عبدالهادي الفاروقي البدايوني
- (١٩) شيخ افرخ حسين الهروي
- (٢٠) شيخ قاسم علي
- (٢١) شيخ كريم الدين بابا حسن الأبدالي
- (٢٢) شيخ السيد محب الله المانكجوري
- (٢٣) شيخ محمد صادق الكابلي
- (٢٤) شيخ محمد صالح الكولابي
- (٢٥) شيخ محمد صديق الكشمي
- (٢٦) الشيخ زمزل
- (٢٧) شيخ الحافظ محمد اللاهوري
- (٢٨) شيخ نور محمد التبي
- (٢٩) شيخ يار محمد الجديد البختي الطالقاني
- (٣٠) شيخ يار محمد القديم
- (٣١) شيخ يوسف البركي
- (٣٢) شيخ يوسف السمرقندي
- (٣٣) شيخ مولانا خالد النقشبدي الرومي

نوسراوه کانی ئیمامی سه ره هندی :-

نوسراوه نامه کانی ئیمامی سه ره هندی زۆرون و زۆربهشان به فارسی به ناودارترینان و به سوودترینان شه کۆمه له نامه به که بستی دهوتریت (مه کوبانی ئیمامی په بانی) شه نوسراوه مهزترین جی دهسته زانستی و جاکه کاری و نوێکاریه که به تی و وینه به کی زیندوی ههست و سۆزینی و هه به هوی ته مانه وه به پله و پایه نوێکاری و جاکه کاری ده ناسریت و که پستی به پله ی ئیجتهد و شه وایه تی له معریفانی خواهی و زانستی و بشتگیری کردنی له قورئان و سونهت ده زانریت ، شه مه کوبانه پرن له لیکۆینه وه ی به رزو ورده کاری و جوانکاری ، که مه کس ده یگاتی و به دهستی ده هیئت ته وایش زانا بلیهت و لی هاتوه کان و ده یانگیراوه ته سه زماهی هه ره یی و تورکی ، وه کو کینکی دیراسی له مه له نه زانستی و پۆجه گاندا ده خویندریت ، تله کو ئیمروش کینکی ته پوو باراوو نوی به ، هه ده لسی شه نامه ئیمرو نوسراون .

شه کۆمه له نامه له سی بهرگما کو کراونه ته وه زماه یان ده گاته ۵۳۶ نامه ، جه ندین جار جاپ کراونه ته وه تا ئیستاش هه جاب ده کرتیه .

ناوی هه ندیک له نامه کانی .

(۱) ابلت النبوة .

(۲) رد الروافضی برینی به له بهر بهر جه دانه وه ی هه ندی له

زاناکانی شیعی تیران .

(۳) الرسالة التهلیة .

(۴) شرح رباعیات .

(۵) مصارف لدنیة .

(۶) المبدأ والمعاد .

(۷) مکاشفات عینة .

تیره دا وای به باش ده زانم که تۆزئیک به دریزوی باسی مهولانا خالید
بکهم ، چونکه کوردهو له ناوجهی خۆماندا زیلوه و دهوړیکې بالآی
هه بووه له خزمعت کردنی ئیسلام بلاو کردنه وهی تهریقه ته که ی ئیسانی
سه ره ندی .

مهولانا خالیدی نه قشبه نندی (۱) :-

ناوی (ضیاء الدین) خالید کوپی نهحمه دی کوپی حوسهینه له
عشیره تی جافی میکابلی بهو له کوپانی بیر میکابلی دهوړانی به (۲) .

سالی ۱۱۹۳ک له ناحیهی قهره داغی سه ر به پاریزگای سلیمانی له
دایک بووه ، هه ر له وچ گه وړه بووه ، پاشان خراوه ته بهر خویندن ،
له خویندندا سه ر که وتوو بووه له هه مان کاتدا ییش کمو توش بووه
له خویندنهیدا خه ریکې به ده ست هینانی زاتیاری به کانی فقهو

---

(۱) هه رچه نه مهولانا خالید خه لیفه ی راسته وخوی ئیسان نه بووه ،
بهلام باسی ده که ین چونکه هه ر بهرهمی پیاوژه که ی ئیسان
سه ره ندی خۆبه تی .

(۲) علمائنا فی خدمة العلم والدين / عبدالکریم محمد للمرجس .

زانستی عقلی و نقلی بووه ، خویندنی لای زانا پایه بهرزه کان بووه ،
 وه کو سید عبدالکریمی بهرزنجی و ، سید عبدالرحیمی برای ، مه لای
 سألحی تهره ماری و ، (صفة الله الزیاری) ، پاشان لای شیخ قسیمی
 سنی خویندنی نهواو کردووه و گه پراوه تهوه . بو سلماتی ، ماویه که له
 مزگمونی عزیز ثلغای مهسره فی له ناو بازاپدا ماوه تهوه ، نهضجا چونه
 مزگمونی عبدالرحمن پاشا که قیستا به مزگمونی بابا عهلی ده ناسریت ،
 ماویه که لهم مزگمونه دا ماوه تهوه و زور بهی زاناریه کانی نهو سهرده مهی
 بهدس و تونه و مو زوریش سودیان لی وه رگرتوه (۱) .

پاشان جووه بو حهج ، لهم سه فهریدا به شامدا تیهریووه و چاوی به
 زور له زانا کانیان کهوتوه ، جاله مه که که دا گه بشنوه به چسه ند
 یواچاکیک مزده یان داوه تی به ناواتی خوی ده گات ، نه گهر پابه ریکی
 کاملی ده ست بکه ویت بو خاوتن کردنه وی دهر وونی و بهر ووده کردنی و
 ینگه یاندنی ، پاشان گه پراوه بو شاره خنجیلانه کی خوی و ههر له
 شونه کی جارانی ده ستی کردووه به دهرس و تهوه .

به شینه به مه ولانا خالید مایه وه ، قاله هر کلیلی دلی داخرای
 ده گاته ده ست و نهو ناوات و ناله یه ی که ملویه کی زوره ده یگرینی و وئله
 به شوپیدا نهوا بئی گه یشتو زه رده خه نه و ینگه نین سه ر لیوه کانی و
 نه نانه ت ناخو دلشی گرتوه ، به لی کلیلی نه م ده رگایه و جاری نه م
 دهرده ی لای نهو که سه بوو پوزنیکان ده گاته لای و ده یناستی به سید
 غولام عهلی عبدالله ی ده لهی پابه ری گه وره ی نه قشبه ندیه کان چونسکه
 نه م کابرایه خوی سه ر بهو سید غولامه بوو . لهو کاته شبا ده لهی سه ر

---

(۱) همان سه رچاوی پتشیوو .

بوو له مولايو زاناو حمدیس ناسان ، ثم کابرایه یاسی چاکی و به فسه پی
 پاپره کهای خوی لای مولانا خالد یاس دهکات تا نمونده خرقشاندی
 خوی گه یانده لای ، جا له بهر نه مه بوو مولانا خالد له سلیمانیه وه بهر وه
 دلهی که و ته پئی ، هه ر که گه بشته نه وی دهنی به تهریقه ته که پوه
 گرت ، ماوه به که لای ده میتته وه ، پاشان به یزنی سهید غولام
 ده گه پته وه بو کوردوستان هه ر که گه بشته وه ولات خه لکی به گهرمی
 یتسوازیان لی کردو به خوشی یوه به پیره وه هسان ، ماوه به که له
 سلیمانی ده میتته وه نه مجا بهر وه بهغدا ده پوات بو زیاره تی شیخی
 گه یلانی و له ته که که بیدا شمش مانگ ده میتته وه ، پاشان بو پتیمایی
 پزگرانی تهریقه و فیر کردنی قوتابیان بو سلیمانی ده گه پته وه ، سالی
 ۱۲۲۶ک گه پرایه وه سلیمانی نه مجاره له سلیمانی بزار ده کرئی و سه
 له وی بو بهغدا ده گه پته وه ، لهو ته که که بیدا ماوه ته وه که تینا به
 ته که که ی خالدیه ده ناسری ، هه ر له ویدا ده میتته وه بو پتیمایی کردنو
 سود گه یاندن به خه لکی ، پاش ماوه به که محمود پاشای میری بابان دیته
 لای و تکی لی ده کا بگه پته وه بو نیشتمان که خوی ، مولانا به
 قسهی ده کاو ده گه پته وه ، محمود پاشا خانه قایه کی هه ر به ناوی
 خویه وه بو دروست کرد ، به شه وو پوژ خه ریکی پتیمایی خه لکی بو ،
 هه روا به نیرشادو دهرس و ته وه ماوه به که خه ریک بو ، تا نه مجاره یان به
 نه اووه تی بزار گراو تیر سلیمانی بو دوامین جار به جی خیت ،
 گه پرایه وه بو بهغدا له ته که که ی به کم جاریدا دانسته وه ، شش له سالی
 ۱۲۳۸ی که داوو .

جا له ماوه یی که له بهغدا بووه ، مه لا عبدالرحمانی پوژ به یانی
 ده چته خر مه تی مولانا خالد ، ثم دوانه هاو پتیه تی کونی کاتی دهرس

خوتیندن له نیوانیابندا بووه ، زوړیش په کریان خوشو وستیوه ، یش
 نهومی مهولانا خالد پروات بوهیستان زوړ جار به په کمه دانیشتون ،
 جا لمو کاتی دانسته یابندا همر پایه تیکی زانستی یان نهومی بکرایه نهومی
 نهوا همر مهلا عبدالرحمن شوپه سوار بووهو تیابدا شاره زاتر بووه له
 مهولانا خالد . به لام سردانی نه مجاره یانی که له سالی ۱۳۳۴ک -
 ۱۸۱۹زدا بوو زوړ جیاواز بووه لهوانی تر ، چونکه مهلا عبدالرحمن
 شتی زوړ سهیری له مهولانا خالد دهیست ، دهینی به زاراوهی
 ته صوفی واقعهی ده کرد که نه مهلا عبدالرحمن و نه غهیری نهویش
 نه مانه یان نهیستبو ، بویه مهلا عبدالرحمنی پوژ به یانی زوړی
 خوشو وستیو بوو به په کی که له مریده کانی . کاتی که (داود پاشا)
 بهمه ده زانی دهیست لای مهلا عبدالرحمن پوژ به یانی پی ده لئی :-

من ده زانم که ماموستا کهم - مه بهستی مهلا عبدالرحمانه - له هموو
 زانسته کاند له خالدو غهیری خالد زوړ شاره زاترو پایه بهر زتره ، همر
 لمو کانهوه که هموو یان ینکهوه قوتابی بوون ، تیر چون تیتا مل
 که چی شیخ خالد بووهو بووه به په کی که له مریده کانی ۱۹

مهلا پوژ به یانی وه لای ده دانه وهو ده لئی نهومی که توده یزانی
 له معویش پاسته و ابو ، به لام نهام پیاوه جهند سالی که دیار نهما ، جهند
 زانستو عیر فانیکی به دهست هتاوه تیه لئی پی ناگابن ، منش له
 بهر دهه گوره یی نهو عیلمو عیر فانه مله که چ کردوه ، کاتی که
 چوومه لای دیم کانی که دوپو گوهه ری عیلمی لئی همل ده قولی ، بویه
 له بهر ده میدا سهرم دانه واندو و پیتزه کهیم گرته بهر (۱) .

---

(۱) گو فاری کاروان ژماره ۱۸ بهشی عهده یی به کی .

مولانا خالد ، مهلا پوڙبه يانی له جنگی برای خوی دانا بوو ،
 ننگ وړه کړی بکلی له بهر نه په پوهېدې کونډې کتې
 خويندې له نيواندا هېو ، به کورنۍ مولانا خالدو نهمه د حېده وړې و
 شېخ مزورې و شېخ پوڙبه يانی همدېه کيان يو خوی زانا په کې پاڼه بهر
 بوو همدويان پنگوه له پړووی خوښه وستی و ، زانستو فزلو
 مافيان بهر به کړه وه وړه کړه برايه ددزيان ، په لومړۍ نهمه دمه مولانا
 خالد بوو به پيشه واد پيشه مويان ، به خوی نه و ولايه توره به دمنی
 هېا بوو له تهمه واد نه کله پياوړتې به په پړې دل فراوانې به وه
 کونړا به لې نه بوو د مل کېجې بوو بوون (۱) .

به پاستی نهمه به بشترين نمونه ي بهرزی تهاضع و شونې کورتی
 راستی و زانستو حق په وړه وړی ، نهمه به نه و پوه شته بهرزی هېمه
 تايینی نېلام دېه وړی شونې کورتی خویانی پې پراختنه وه له هېمه
 شونې کېدا زانستو حکمت و راستی دمت کورت سړی يو دابته وړتی و
 شونې بکورت وړه کړه پېغمبر صلی الله علیه وسلم دهمه مورت :-

(الحکمة ضالة المؤمن أنى وجدها فهو احق بها) .. په لې نه وه
 له نيوان پوڙبه يانی و مولانا خالد پوړېدا پوړی نېلامه و بهرترين
 په وړتی نهمه تايينه پوړه به بانگوازی يو دکلک .. خوږگایه نهمه
 په وړته بهرزی نمونه جوانی هق و زانست په وړه پړه ش له ناو
 تايين په وړه رانی نهمه سهره دمه خوماندا پوړی بدایه توره و بکرايه به
 ددستور و باو .

پاش سالی ۱۲۳۸ مولانا خالد پوړت يو دېه شقی شام ، هر

---

(۱) همدان سهرچاوی پيشو .

لەواندا بە مامۆستایەتی و ئیڕشادەوه خەریک بو ، خەڵکی لەوێ زۆریان
 سود لێ وەرگرت ، ئەمجا چوو بۆ زیارەتی فودس ، بۆ جباری دووم
 زیارەتی یەفەمبیری جلی افە علیە وسلم کردبوو ، پاشان دەگەڕێتەوە بۆ
 شام و جەر لەوێ لە سالی ١٢٤٢ک و مەزەن دەگەت و دەچێتەوە بۆ پارەگای
 جەلەبەندەو نێر دێلە پێ لە تەبە کە ی دادمەر کێتووە لێ ی دەهەستێو ، لە
 کبوی (قاسیون) دەنێزێت ، کورێک لە بکە پێزانە کەیدا بە جستی
 دەهێت ناوی (نجم الدین) بوو لە لای مامە کە ی گەورە دەکرێ
 پێ دەگەتێرێ تا دەپێ بە مورشید ، لەم یەردە مەشدا بنەمالو . ئەدایان
 هەر ماون .

نوسراوە کانی مەولانا خالید :

- (١) تەعلیق لەسەر پەرەوێزی (الخیالی) (علی سیالکونی)
 دەربارە ی عیلمی کەلام سالی ١٣٠٧ک لە ئستانە چاپکراوە .
- (٢) القند الجوهری فی الفرق بین کسبی الماتریدی (١) والاشعری
 لەگەڵ شەرە کەیدا چاپکراوە .
- (٣) شەرعی (اطباق الذهب) ی جازاللهی زەمەخشەری بە فارسی .
- (٤) شەرعی مەقاماتی حەزیری تەواوی نەکردووە .
- (٥) لەسەر کێشکی حەدیس بە ناوی (جمع الفوائد من جامع
 الأصول و جمع الزوائد ، نویسنی محمد بن سلیمان المغربي) پەرەوێزی
 نویزێو ئەو حەدیسە ی کە ١٤ مەسئەوی هەبە تاپیدا کۆی کردۆتەو .

---

(١) ماتریدی ئەشعەری دوو لیسانی ئەعلی سوننەن ئیختلاقی جوژنی
 هەبوو ئە نێوانیاندا لەسەر جوژنی ئیختیاری موزف بەلام
 هەردوکیان لەهەقیقەتی قورئان و سوننەت ئەچوونەتە دەروە بە
 پێچەوانە ی موعتزەیلەو جەبری یەکلێ . کە لە قورئان و سوننەت چوونە
 دەروە .

(٦) پەراوتىزى لەسەر نەيە (الرملي في الفقه الشافعي) تا يەشى
(الجمعة) لە دوو بەرگدا نوسبوو .

(٧) شەرحى عەقائدى عەمەدى كەردوو .

(٨) (رسالة في المبادئ) نوسبوو .

لە كۆتايى دا دەمەوى بۆيىم :-

لە كۆردەمەواريدا دوو سەي پياوى ئاودارى وە كو مەولانا خاليدمان
هەيە شانازى پىو دەكەين و دىلمانى بىن خۆش دەكەين ، كە پياوئىكى ئلوا
چاكەخوازو نوپخواز بىت ، كەچى تىمە لە جىاني ئەوى پىزيان لى
بگريئ و شونى ئاموزگارپەكەيان بگريئ ، هەلەمەستىن بوخسان بە
دەميانەو هەلەمەستىن . كەچى نوسەريئ يان پۆشيريئ يان ئەمەيب
دوستيكي كورد بە شانازى پىو بەسى دەكات ئەك لە پىوى ئايىنى پىو
بەلەكو ئەو پوانگەپىو كە كۆردەو بە ميرايتكى كوردى و كەلەپورىكى
ئەمەي دادەنىت ، كەچى ئايىن پەروەريكي كورد دەمەي زۆر لەو زياتر
شانازى پىو بەكەت جاسۆفەكەيش لەم مەروە لە ئەسەوح كەرنەيدا
ئەمەندە زياتە پەوى دەكەن لە سنوور دەردەچن لە هەمان كاتدا ئەنقەوانى
ئە كە سۆفى ئين ئەمەندە بە خراب بەسى دەكەن بىن تەمى دەكەن . .
زيادە پەوى ئە لە مەدەدا بگريئ ئە ئە زەم كەرنەشتا بگريئ . . بەلەكو
پىوستە وەكو هەموو چاكەخوازو نوپخوازىكى جىهانى مافى خەوى
بەدريئ ، چونكە پياوچاك ئەوى و تويەتى و ئەمەي كەردووبەتى دوو
جۆرە هەندىكيان سەردەمين و بۆ ئەو سەردەمەي خۆي پىو بە ئەمەيان بۆ
ئەو كاتەي و تراو بەشپىريئەو كە سوديان لى وەدەرگرتووە ، هەندىكى
ئەشيان شەفەليكي سەردەمى وەدەرناگرن بەلەكو بۆ هەموو كاتەك دەنىت بە
تەمش پىوانىن بەرنامەي جۆمان لەسەر ئەوانەو ئەوەيشى لە سەردەمى

خۆماندا یتیمستان بێبەتیی و یارو چاکایی ئەم سەردەمە وتیانەو کردویانە،
 ۸ بەرنامەی خۆمانی لەسەر داڕێژین و سودی لێ وەرگیرین بۆ زانی
 هەردوو دنیا .

با بەبەگەوه ئهو وەسفەى ئەمین فەبى بێگ دەربارەى مەولانا
 خالید وتووەتى بېخوێنەوه چونکە ئەو زیاتر بوو لێ یەوه وەك لە تێمە:

دەلی :

• شێخ لە هەموو عەلومی ظاهیر و باطنیدا ساجیب ئیقیدار بوو،
 هەر لە گەڵ ئەدریس و ئیرشاد مەشغول بوو . شیعەر نەظم کردنی
 نەکردوو بە مەسلەك بۆ حەق . مەعە هاذا مەرتەبەى شاعیرتێى لێ
 مەرتەبەى حافظو سەعدى زیاتر نەین كەمتر نەى .

دیوانى كە بە ئیرادەى سولطان عەبدولەجید خان طەج كراوە ،
 ئەگەر نەدقیق بکړئ صدقی ئیقادى تێمە مەعلوم دەئ ، ئەمما ئەوە نەد
 هەبە شیعری کوردی کەم گونوو ، مەناقبی کەشف و کەراماتى
 زۆرە ، (۱) .

هەروەها مەلۇستا هەزاریش لە وەسفی مەولانا خالید دەئ :

فیداتم نیشتمان بۆ شارەزوورت

پرووناكە شام ئەستەمبول بەنورت

كە سەردەستەى هەموو مەستانە خالید

نەملى باقى كوردوستانە خالید .

والحمد لله أولا وآخرا ، وصلى الله على سيدنا محمد وآله وصحبه

وأهل بيته ومن تبعهم باحسان الى يوم الدين .

(۱) ئەنجومەلى ئەدىبان ئەمین لەبى بێگ .

سەرچاوه كان

- (١) رجال الفكر والدعوة / الامام السرهندي / ابو الحسن النوي .
- (٢) جريدة طب وعلوم / م - العدد ٦٢٢٢ - السنة ١٩ - ثلاثاء / ٢٣ ايلول ١٩٨٦ .
- (٣) الانسان ذلك المجهول / الكسيس كاريل .
- (٤) الابداع وكيفية تربيته / الدكتور فاخر هاقلي .
- (٥) موجز تجديد الدين وحياته / ابو الاعلى المودودي .
- (٦) المقلوب واللامقلوب / دكتور زكي نجيب محمود .
- (٧) المنجد / الطبعة الرابعة والعشرون .
- (٨) الانفجار الكبير او مولد الكون / اوميد شمشك / ترجمة هورخان محمد علي .
- (٩) منوي جلال الدين الرومي / الجزء الاول / ترجمة وشرح ودراسة الدكتور محمد عبدالسلام كفاي .
- (١٠) السياسة والفلسفة / براتراند رسل .
- (١١) نهجومه نى ثديبان / ثمين فديضى بلاك .
- (١٢) كوثارى كاروان / ژماره ١٨ - بهمن مهره بى .
- (١٣) مجلة التربية الاسلامية / العدد الثاني عشر / السنة السابعة والعشرون .
- (١٤) الصوفي الشهيد / المحامي بوتان جياووك .
- (١٥) الاتصال للتفسير الثقالي/ حادي نصان الهيتي/ الموسوعة الصغيرة ٤٣
- (١٦) حقائق الايمان / بديع الزمان سعيد النورسي / ترجمة احسان قاسم الصالحي .
- (١٧) علماؤنا في خدمة العلم والدين / عبدالكريم المتوس .
- (١٨) ما القدر ١٢ / محمد قرقنجي / ترجمة محمد عوني .

- (١٩) علم التاريخ/ ج. هرنشو/ ترجمة وتعليق عبدالمجيد العبادي
- (٢٠) المستقبل لهذا الدين / سيد قطب
- (٢١) الفلسفات الهندية / د. علي زيمور
- (٢٢) علم المنطق / منهج كلية الشريعة سابقا .
- (٢٣) مجلة اليوم السابع / العدد ١٠٩ - السنة الثانية - الاثنين ١٩٨٦/٦/٩ .
- (٢٤) التلويحات التسعة / بديع الزمان سعيد النورسي - ترجمة احسان قاسم الصالحي .
- (٢٥) مجلة آفاق عربية / السنة الحادية عشرة / ١٩٨٦ .
- (٢٦) فخره نكي بهرورددهو ذاتست / زماره ١٤ اى ١٩٧٨
- (٢٧) الاتحافات السنبة بالاحاديت القدسية / تاليف - عبدالرؤوف المسايوي .
- (٢٨) باشكوى بهيامى نيجتهاد / بديع الزمان سعيد النورسي / ترجمة احسان قاسم الصالحي .
- (٢٩) سايكولوجية القصة في القرآن / د. التهامي نقرة
- (٣٠) ملقمة ابن خلدون
- (٣١) اعلام التربية / حياتهم وآثارهم / انطوان الخوري .
- (٣٢) نهضة ووف جى به ؟ ثمين علاء الدين نهقشبه ندى .

لەم زنجیرەیه ئەمانە دەرچوون :

- ٣ - زنجیری سەزیم (لیامی دەبیانی)
- ٢ - زنجیری دووم (شینفی گەیلانی)
- ١ - زنجیری یەکم (مولائای دۆمی)

رقم الايداع في المكتبة الوطنية ببغداد (٧٨٠) لسنة ١٩٨٨

كمية الطبع (٣٠٠٠) نسخة

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

نهم کتیبه

- په یوه نندې نوځواز - المجدد - له روانګې نیسلاموه په
- داهیندر المبدع - له روانګې د پرووننسی یوه پروون دکاتوه
- مړنګی میزوو له نیسلامداو ، دهوری نوځواز له میزووی
- نیسلامدا دهرده خات .
- بیرو بوجوونی فلسفیانې نیمامی په بیانی بهرامبر په
- فلسفې سده ی یانزهی کوچی شی دکاتوه .
- ژبانی گیانی و برینی قونامی سوفیتی له روانګې نیمامی
- په بیانی بهرامبر په ته سوهی نهو سهرده تاشکرا دکات .
- چاکترین ریازی دزگارخوازی نیسلام لهو سهرده ندا په
- لای نیمامی په بیانی یوه پیش ګهش دکات .
- خالی مړنګی نوځوازی نیمام به موسلمانان دهناسیتی .
- کورته یه که ژبانی مهولانا خالیدی نه قشیه نندې یاس دکات .

نرخي دوو دینارو نیوه